TĖVYNĖS SARGAS

POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

Lietuviškojo švietimo ateitis

Siektina ALTos ir LB sąveika

Lietuvių politinis susiorganizavimas

Stasys Šalkauskis ir krikščioniškoji demokratija

Anglosaksiškoji politika ir mūsų politinė veikla

Maskva keičia taktiką

1976 Nr. 2 (36)

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Petras Maldeikis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 2615 N. 39 Street, Phoenix, Arizona 85008. Tel. (602) 267-1775

Administracija: Antanas Balčytis, 6819 S. Washtenaw Ave., Chicago, Ill., 60629

Leidžia Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga, Krikščionių Demokratų Internacionalo (NEI) ir Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos (CDUCE) narys.

Centro Komitetas: pirm. Vladas Šoliūnas, 8335 Fieldcrest, Willow Springs, IL. 60480. Tel. (312) 839-5874; sekr. Ad. Viliušis, 4050 S. Campbell, Chicago, IL. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Published by the Lithuanian Christian Democratic Union, a member of Christian Democratic International — Nouvelles Equipes International (NEI) and Christian Democratic Union of Centre Europe.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI:

K. Ališauskas, dr. S. A. Bačkis, P. Bagdonavičius, kun. V. Bagdonavičius, M.I.C., vysk. V. Brizgys, dr. A. M. Budreckis, St. Dzikas, prof. dr. J. Eretas, M. Galdikienė, P. Gaučys, dr. D. Jasaitis, A. J. Kasulaitis, dr. A. Kučas, J. Kuprionis, dr. O. Labanauskaitė, St. Lušys, M. Mackevičius, dr. P. Mačiulis, P. Maldeikis, Č. Masaitis, J. Matulionis, prof. dr. J. Meškauskas, S. Rauckinas, A. Rinkūnas, S. Sužiedėlis, dr. V. Sruogienė, dr. K. Šidlauskas, dr. A. Škėrys, plk. K. Škirpa, P. Spetyla, prel. L. Tulaba, P. Vainauskas, dr. J. K. Valiūnas, A. Venskus, kan. V. Zakarauskas, dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas ir kt.

TĖVYNĖS SARGAS

POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

1976 ĮSTEIGTAS 1896 2 (36)

80 METŲ

P. M.

"Aušrą" įžiebęs ir ja pasireiškęs lietuvių tautos atgimimo sąjūdis nesibaigė jai užgęsus. Jis stiprėjo, plėtėsi ir diferencijavosi. "Aušrai" sustojus, vienas po kito buvo leidžiami kiti laikraščiai. Greta "Varpo" ėjo katalikų laikraštis "Žemaičių ir Lietuvos Apžvalga". Tiems laikraščiams nepatenkinant didėjančio ir stiprėjančio jaunosios katalikų kartos sąjūdžio, 1896 metais, taigi prieš 80 metų, vietoje "Apžvalgos" pasirodė "Tėvynės Sargas", kuris toliau ir naujesnėje dvasioje gynė lietuvių tautą nuo nutautinimo, vadovavo tautiškai katalikiškam Lietuvos atgimimui ir tęsė kovą dėl lietuviškos kultūros iki spaudos atgavimo.

Spaudą atgavus ir vėliau politinėms sąlygoms Lietuvoje besikeičiant, "Tėvynės Sargas" du kartu buvo ilgesniam laikui sustojęs. Taip susidarė jo leidime trys skirtingi laipotarpiai. Pirmasis jų — spaudos draudimo metas — nuo 1896 iki 1904 metų, kada "Tėvynės Sargas" buvo visų katalikų organas; antras laikotarpis nuo 1917 iki 1926 metų, kada jis buvo leidžiamas kaip krikščionių demokratų savaitinis laikraštis; trečias laikotarpis tebesitęsia nuo 1947 metų. Dabar "Tėvynės Sargas" išeina kaip visuomenės, politikos ir socialinių mokslų žurnalas.

Kiekviename tų skirtingų laikotarpių "Tėvynės Sargas" vykdė vis kitokius uždavinius ir vaidino skirtingą vaidmenį. Bendra visiems laikotarpiams yra tai, kad jis tarnavo tautai visose jos politinėse stadijose: kovodamas dėl jos išlikimo žiaurioje rusų priespaudoje, žadindamas jos nepriklausomybės atstatymą bei tarnaudamas žmonėms nepriklausomame demo-

Lietuvos Nacionalinė
M. Mažvydo Biblioteka

kratiniame laikotarpyje ir išeivijoje, palaikydamas kovą dėl Lietuvos išlaisvinimo bei skatindamas išeivių politinį sąmoningumą ir lietuvių politinio susiorganizavimo tolimesnį išlaikymą.

Kalbant apie "Tėvynės Sargo" sukaktį, savaime dėmesys nukrypsta į tą metą, kada jis išėjo kaip vienas pirmųjų lietuviškų periodinių leidinių, kaip spaudos džaudžiamojo laikotarpio laikraštis, kuris suvaidino labai didelį vaidmenį mūsų tautos atgimime ir jos kovoje dėl jos išlikimo ir jos kultūros. Tada jis buvo vienas mūsų tautos kovos židinių, kuris skelbė kovos šūkį — besąlyginiai kovoti dėl katalikybės ir lietuvybės, kartu su kitu šūkiu — tėvynę mylėti labiau net už save patį. Sunkiu spaudos draudimo ir kietos rusų priespaudos metu "Tėvynės Sargas" tikrai stovėjo tikėjimo ir lietuvybės sargyboje, gindamas lietuvišką žodį, katalikybę ir lietuvių teises.

Greta kovos prieš rusų priespaudą, kitas "Tėvynės Sargo" kovų frontas buvo kova prieš lietuvių sulenkėjimą, kuris buvo didžiausia kliūtis lietuviškam tautiniam atgimimui.

Ypač lietuviams buvo sunki ilgai besitęsianti kova dėl lietuviškos spaudos. Jai "Tėvynės Sargas" bene daugiausia kreipė dėmesio, skelbdamas rusų lietuvių spaudos bei jos platintojų persekiojimą, skatindamas carui laiškų rašymo akciją ir ragindamas lietuvius tęsti tą kovą iki laimėjimo.

Laikydamasis krikščioniškos socialinės programos, "Tėvynės Sargas" kovojo ir su Lietuvoje tada jau plintančiais socialistiniai ir antireliginiais šūkiais, kuriuos jo leidėjai laikė netinkamais Lietuvos gyvenimui ir kenkiančiais lietuviškam tautiniam atgimimui.

Nors "Tėvynės Sargas", suburdamas nemažą būrį bendradarbių ir didelį skaičių skaitytojų, vadovavo ne tiek politiniam, kiek patriotiniam lietuvių katalikų sąjūdžiui, bet kartu, nors ir netiesiogiai, subūrė lietuvius katalikus į bendrą politinį veiklumą, nukreipdamas juos į krikščioniškosios demokratijos sąjūdį. Leono XIII enciklikų skelbiamos ir tuo metu Vakarų Europoje plintančios krikščioniškosios socialinės idėjos su "Tėvynės Sargo" ugdomu katalikiškai lietuvišku sąjūdžiu išjudino ir lietuvių krikščionių demokratų sąjūdį, kuris konkrečiai pasireiškė 1904 metais trijų Petrapilio dvasinės akademijos profesorių to sąjūdžio programos sudarymu ir jų, kaip organizuotos politinės grupės, dalyvavimu 1905 metų Vilniaus seime.

Taip "Tėvynės Sargas" politiškai konsolidavo lietuvius

katalikus apie krikščioniškąsias demokratines idėjas tiek, kad spaudą atgavus po poros metų išėjęs "Šaltinis" netrukus pasivadino lietuvių krikščionių demokratų laikraščiu.

Spaudą atgavus ir kitiems laikraščiams tuo metu jau laisvos spaudos sąlygomis daug platesniu mastu atliekant "Tėvynės Sargo" vaidmenį, šis laikraštis ilgam laikui sustojo. Iš naujo jis buvo išleistas tik 1917 metais Vilniuje kaip krikščionių demokratų savaitinis visuomenės, politikos, mokslo, literatūros ir ūkio laikraštis. Dabar jis ruošė tautą nepriklausomam gyvenimui. Bolševikams užėmus Vilnių, jis buvo perkeltas į Kauną, kur ėjo iki 1926 metų. Tai buvo kaimui skirtas ir plačiai skaitomas laikraštis, kuris informavo savo skaitytojus apie svarbiausius to meto politikos bei visuomenės įvykius, valdžios, ypač seimo, darbus ir daug prisidėjo prie kaimo visuomenės politinio brendimo ir politinio susiorganizavimo. Pirmuoju redaktorium ir leidėju buvo Aleksandras Stulginskis. Bendradarbiavo daug to meto žymiausių lietuvių katalikų politikų bei visuomenininkų.

Vėl po ilgos pertraukos "Tėvynės Sargas" atgimė lietuvių tremtinių stovyklose (Reutlingene) Vokietijoje 1947 m. kaip krikščionių demokratų partijos leidžiamas kultūros, visuomenės, politikos ir socialinių mokslų žurnalas. Tremtiniams emigruojant į Ameriką, su jais į šį kraštą persikėlė ir "Tėvynės Sargas".

Per paskutinius 29 metus "Tėvynės Sargas" davė didelį įnašą į lietuvių išeivijos tautinį, politinį, visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą, formuodamas mūsų išeivijos nusistatymą įvairiais klausimais, keldamas išeivijos politinį sąmoningumą, palaikydamas jos politinį susiorganizavimą bei aktualindamas reikalą kovoti dėl pavergtos tautos išlaisvinimo. Per tą laiką buvo žurnale išspausdinta daug straipsnių bei studijų Lietuvos laisvinimo, politinės bei visuomeninės veiklos ir kitais lietuviškąjį gyvenimą liečiančiais klausimais.

Savo ateičiai "Tėvynės Sargas" turi platų veiklos barą: remti tautos laisvinimo kovą bei talkinti Lietuvos laisvinimo veiksniams, kovoti su didėjančiu išeivių defetizmu, palaikyti lietuvių išeivių politinį susiorganizavimą, gaivinti bei stiprinti lietuvių išeivių politinį bei visuomeninį sąmoningumą. Tuos uždavinius vykdydamas, "Tėvynės Sargas" kartu ryškins ir krikščioniškosios demokratijos idealus, siekdamas juos perteikti jaunesniajai kartai ir tuo būdu juos išlaikyti nepriklausomam lietuvių tautos gyvenimui.

MŪSŲ ŠVIETIMO PROBLEMOS?

A. RINKŪNAS

Dedu šią antraštę su klaustuku, nes kai kam atrodo, kad tos rūšies problemų kaip ir neturime; o jeigu ir turime, tai jų bent daliniam sprendimui nieko negalime bepadaryti. Esą lieka tik sutikti su likimu. Tokios nuomonės yra maža dalis vyresniųjų vadovų ir nemaža dalis viduriniosios kartos tėvų. Kitoje to sprendimo pusėje stovi optimistai — daugumas vyresniosios kartos veikėjų ir dalis viduriniosios kartos tėvų. Jie mano, kad bendromis jėgomis, bendru planavimu ir bendru kapitalu dar galima daug ką padaryti, ištisą eilę problemų išsprendžiant, o kitas palengvinant iki tokio laipsnio, kad jos bent nesugriautų mūsų švietimo artimoje ateityje. Šio rašinio autorius yra optimistų pusėje, tad žemiau dedamos mintys yra nukreiptos į svarstymus apie tai, ką dar galima padaryti?

Faktų šviesoje

Faktai rodo, ir visi tą akivaizdžiai matome, kad visose mūsų mokyklose drastiškai mažėja mokinių skaičius. Štai kad ir Toronto mokykla Kanadoje, savo žydėjimo laikotarpyje turėjusi per 600 mokinių, šiuo metu beturi nepilnus 300. Dalykams taip einant kaip dabar, tas mažėjimas vyks ir toliau, nes dideli beliko tik aukštesnieji skyriai (šį pavasarį kalbamoji mokykla išleido 45 dešimtą skyrių baigusius abiturientus), o pirmasis skyrius, anais laikais turėjęs net tris klases, dabar sutelpa vienoje. Dar blogiau yra su vaikų darželiais. Kanados Montrealyje šį pavasarį vaikų darželis dėl lietuvių mokinių stokos užsidarė. Vaikų mažėjimas yra didžioji mūsų švietimo problema, nes lituanistinės mokyklos pirmoje eilėje kaip tik ir sustos dėl to. Nuo šios problemos nagrinėjimo ir pradėkime.

Ryšys su jaunaisiais tėvais

Mokinių skaičiaus mažėjimu susirūpino mūsų švietimo vadovai jau prieš keleris metus. Bet tas susidomėjimas daugiausia neišėjo iš biurokratijos rėmų: rašymo spaudoje ir laiškų siuntinėjimo. Šios dalinės priemonės nedavė lauktųjų rezultatų. Dalis jaunųjų tėvų, kurių vaikai kaip tik laukiami žemesniuose skyriuose, lietuviškąją spaudą mažai teskaito, o į gaunamus paraginamuosius laiškus, kurių ateina nemažos

krūvos iš įvairių šaltinių, mažai tekreipia dėmesio. Esamomis sąlygomis ko pirmiausia reikia — tai asmeninio kontakto. Kiekviena jauna šeima turi skirtingų asmeninių problemų ir klausimų dėl savo vaikų ateities, ir tas problemas suprasti bei išvadas daryti galima tik išsikalbant asmeniškai. Tai yra didelis darbas, reikalaujantis daug laiko. Kas tą darbą turi atlikti? Bendruoemnės apylinkės valdybos mažai ką tuo reikalu padarė, išskyrus viešus raginimus susirinkimuose. Mažesnėse vietovėse kiek sėkmingesni buvo kunigai, bet šeštadieninės mokyklos tik iš dalies jiems tepriklauso. Kai kur tai bandė atlikti patys mokytojai; bet argi galima tą pareigą sukrauti ant pečių tų, kurie ir taip jau kiekvieną šeštadienį aukoja mokyklai. Šalia to, mokytojams nėra taip labai ir patogu landžioti pas tėvus su prašymu, kad leistų vaikus į mokyklą. Mažiau susipratę tėvai pradeda galvoti, kad jų vaiko ėjimas į liet. mokyklą yra gero darymas ne pačiam vaikui, bet mokytojui. Iš to kyla garsusis posakis: "Arba rašykite mano vaikui gerus pažymius, arba aš atsiimu jį iš mokyklos".

Iš visko išeitų logiškiausia, kad mokinių mažėjimu tiesiogiai rūpintųsi mokyklos laikytojas. Lengviausia, žinoma, yra ten, kur liet. mokyklą išlaiko parapija. Tada už šią problemą atsakingas yra klebonas, kuris kalėdojimo metu turi ir geriausias sąlygas asmeniniam kontaktui. Ten, kur mokyklas išlaiko kolektyvai (bendruomenės apylinkės valdyba, tėvų komitetas, iš atskirų vietos veiksnių sudaryta mokyklų taryba) kontaktui su jaunaisiais tėvais turėtų būti vienas specialus žmogus, turįs laiko lankytis šeimose. Jis, atlikdamas tyrinėtojo pareigas, surinktų duomenis, iš kurių mokyklos laikytojas padarytų tinkamas išvadas. Reikalui esant, toks tyrinėtojas galėtų būti ir apmokėtas. Šiuo tarpu nesu girdėjęs, kad kur nors būtų toks sistemingas jaunųjų šeimų vaikų lietuviškojo švietimo tyrinėjimas atliekamas. Neturint bent apčiuopiamų akademiškų duomenų, tolimesniuose svarstymuose tenka remtis tik prielaidomis.

Bendras planavimas

Toks, kaip anglai sakytų, "master plan" turėtų būti sudarytas visai išeivijai vienos centrinės įstaigos, pasitelkiant žinomus mūsų švietimo autoritetus iš visų kraštų, nežiūrint jų partinės priklausomybės bei gyvenamo krašto. Tokio organo iki šiol, deja, nesame turėję. Logiškai, tas priklausytų Pasaulio Liet. Bendruomenės Švietimo tarybai. Ilgą laiką buvome

visai be jos, ir kiekvienas kraštas tvarkė švietimo reikalus paskirai — kaip išmanė. Pirmoji PLB Švietimo taryba nerado tinkamo kontakto su stipria JAV LB Švietimo taryba. Antroji PLB ŠT su amerikiečiais kontaktą turėjo, betgi buvo palikta be pinigų. Dabar PLB Švietimo taryba yra likviduota, jos pareigas pavedant vienam žmogui — PLB Valdybos nariui švietimo reikalams, kuris pagrindinai rūpinasi vienu reikalu — Pietų Amerikos švietimu. Neoficialiai, bet faktiškai PLB Šviet. tarybos darbą atlieka JAV LB Šviet. taryba, gaudama stambias sumas iš JAV Lietuvių fondo. Ir taip visas švietimo planavimas lieka vieno krašto rankose, kurias sukioja viena politinė grupė. Tą trūkumą bandoma sušvelninti Dainavos mokytojų stovyklomis, kur viešai vertinamos programos ir vadovėliai. Bet — ir vėl eilė trūkumų. Pirmiausia, į tas stovyklas dabar suvažiuoja ne tik mokytojai, bet ir nemokytojaujantis jaunimas, ir šiaip sau tautiečiai. Antra, tos stovyklos tebėra vienoje JAV LB Šviet. tarybos kontrolėje, su visais jos trūkumais (pavyzdžiui, vertinant kanadiečių sukurtą naują mokslo priemonę — uždavinines korteles, to projekto autoriai nebuvo į diskusijas pakviesti, ir taip to darbo nežinantieji žmonės korteles visai "sudirbo").

Taigi dėl pasitaikančių lietuviškojo švietimo nesėkmių nevisur kaltos jaunosios šeimos. Dalis kaltės tenka ir įvairiems planuotojams, kurie vieni kitų nelabai pripažįsta, retkarčiais giedodami gulbės, lydžio ir vėžio giesmę.

Finansai

Visų sutarta, kad planavimą turėtų sekti ir visų sutartas. švietimo reikalams skiriamų finansų paskirstymas. Labai gaila, kad dėl įvairių kliūčių negalima buvo sukurti Pasaulio lietuvių fondo. Tuo būdu tuo vardu vadinami fondai įsikūrė trijuose paskiruose kraštuose: JA Valstybėse, Kanadoje ir Australijoje. Būdami tų kraštų fondai, jie savo pelno dalį skiria savo kraštų švietimo reikalams, gal tik vieną kitą dolerį numesdami "ne savam kraštui". Niekas jų už tai nekaltina, bet vis dėlto gaila, kad toks finansinis susiskaldymas įvyko.

Tuo tarpu gyvenimas eina savo keliu, ir švietimo reikalai pradeda reikalauti vis didesnių sumų. Vyresnioji švietėjų karta, kuri nuo pat 1944 metų dirbo ir tebedirba viską už dyką, jau pradeda trauktis poilsiui — žemiškam ar amžinam. Nemaža dalis viduriniosios ir jaunosios kartos tokiu dideliu entuziazmu, kalbėkime atvirai, nebepasižymi. Sugaišto laiko klau-

simas iškyla vis didesniu aštrumu. Tėvų, vežančių vaiką į liet. mokyklą kas šeštadienį po 30 mylių ir laukiančių mokykloje 4 val. kol pamokos pasibaigs, skaičius vis mažėja; o su tuo mažėja ir mokinių skaičius klasėje. Galėtų mokyklos autobusas tuos vaikus, bent arčiau gyvenančius, surinkti. Tą daro kai kurių sektantų šeštadieninės mokyklos; bet kas iš mūsų už tokį autobusą mokėtų?

Viena iš naujų idėjų

Kaip jau anksčiau minėjau, kol nėra padarytas joks rimtesnis jaunų šeimų lietuviškųjų problemų tyrimas, nedrąsu ką nors siūlyti, remiantis atsitiktinai išgirstomis nuomonėmis. Vieną pasiūlymą vis dėlto norėčiau padaryti juoba todėl, kad jį esu girdėjęs ne tik iš visos eilės jaunų tėvų. Jis kartą buvo iškeltas Kanados Liet. Bendruomenės Krašto tarybos suvažiavime Londono (Ont.) ilgamečio mokyklos vedėjo Eimanto. Jo mokykla nėra didelė, bet šimto mylių spindulyje yra daug lietuvių ūkininkų šeimų, kurios negali pasiekti mokyklos ir moko savo vaikus kaip išmano — "prie ratelio". Jis siūlė, kad tokios mokyklos kaip jo pasidarytų neakivaizdinio mokymo centru. Centrinė mokykla siųstų šeimoms reikiamą mokamąją medžiagą ir retkarčiais patikrintų mokinių pažangumą. Pasiūlymas buvo entuziastiškai priimtas, bet nieko iki šiol tuo reikalu nepadaryta.

Kaip atrodo, siūlytasis problemos sprendimas dabar, po kelių metų, yra labai suaktualėjęs. Daug jaunų šeimų išsikelia nuolatiniam apsigyvenimui iš senųjų lietuviškųjų centrų į vietoves, kur iš lietuvių yra beveik patys vieni. Motinos bando daryti ką gali, be jokios pagalbos iš šalies: veda nepasisekimui pasmerktą kovą. Joms reikalinga skubi pagalba instrukcijomis ir neakivaizdinio metodo mokslo priemonėmis. Tos problemos negali išspręsti nei toli esanti bendruomenės apylinkės valdyba nei gal būt vienas kuris nors kraštas. Sukurti naują neakivaizdinio pradžios mokyklos mokymo sistemą yra didelis darbas, kurį gali atlikti tik centrinis pajėgus vienetas. Iki šiol tas darbas nepradėtas.

1976

LB — ALTos SĄVEIKA

Esama padėtis — galimas išsprendis

A. J. KASULAITIS

1976 m. birželio 6 d. LB Ohio Apygardos valdyba suruošė diskusijas tema "Vieningas darbas — kliuviniai ir perspektyvos". Dalyvaujant apie 60 žmonių, vadovaujant apygardos pirmininkui J. Virbaliui, įvadinius pranešimus padarė buvę PLB valdybos vicepirmininkai ir LB VIII tarybos nariai Dr. J. Brazaitis ir Dr. A. Butkus, tos pat tarybos narys ir kelerius metus buvęs Clevelando ALTos skyriaus pirmininkas inž. R. Kudukis ir A. J. Kasulaitis. Žemiau dedame Kasulaičio praplėstą pranešimą. **Red.**

Lietuvių Bendruomenės, o ir apskritai lietuvių išeivijos problematika plati, o šių diskusijų apimtis bent laiko prasme siaura, todėl stengsiuosi būti kiek galint taupesnis žodžiuose, nors nebūtinai temoje, paaukodamas laikui išsamumą.

Bandydamas spręsti LB problemą apskritai bei LB ir ALTos santykius specialiai, manau tikslinga 1) pažiūrėti į esamą padėtį, 2) bandyti paieškoti esamos padėties ištakų ir 3) stengtis surasti galimai protingesnius ir platesniems sluogsniams priimtinus sprendimus, kuriais vadovaudamiesi galėtume neigiamas esamos padėties apraiškas pašalinti.

ESAMA PADĖTIS

Jei esama padėtis turėtų mažiau problemų, mažiau konflikto taškų, mažiau niršulio, tai ir šios diskusijos turėtų kitą pobūdį. Vienok taip nėra.

Šalia LB organizacijos turime ir kitą Bendruomenės organizaciją. LB praeituose tarybos rinkimuose šiemet dalyvavo mažiau balsuotojų negu prieš trejus metus (bent kai kuriose apygardose). Šalia Lietuvos laisvinimo vadovybės Amerikoje — ALTos, — turime ir kitą vadovybę — LB. Lietuvos nepriklausomybės šventės minėjimo proga aukos - pinigai jau renkami ne į vieną iždą, bet į du, ar daugiau. Tas faktas vienų peikiamas, kitų giriamas. Į Vašingtoną Amerikos lietuvių vardu kalbėti važinėja ne vienos, bet dviejų vadovybių žmonės. Beveik kiekvienas žymesnis įvykis, reikalaująs išskirtinės vienybės, yra paženklintas kivirču ir konfliktu. Plyšiai mūsų laisvinimo politikos svarbesnėse gairėse yra praplatėję. Spaudos šališkumas ir kivirčai turi tendencijos visuomenę ne teigiamai

paveikti, ne formuoti viešąją opiniją, bet gramzdinti į nusiminimą ir pasyvumą.

Tokia padėtis padeda tik mūsų priešams ir trukdo mūsų pačių darbui. Trukdo didžiosioms bendrinėms institucijoms ir organizacijoms, trukdo švietimui, kultūrinei veiklai, visuomeniniams darbams eilėje kitų organizacijų ir t.t.

Padėtis todėl netoleruotina. Tačiau ji nepakeičiama tokiais būdais, kokiais ji buvo ir yra bandoma keisti anksčiau ir dabar.

Padėčiai pagerinti, jai sunormalinti, supozityvinti būtina suprasti tas priežastis ir tuos veiksnius, kurie ją sukūrė. Reikia padaryti diagnozę (ir dargi kuo tiksliausią) ir ja remiantis turėti noro, nuoširdumo ir drąsos vartoti tokius vaistus, kokie reikalingi, o ne tokius, kokie ar pigiausi, ar geriau patinka ar dar kitokius, tik ne gydančių savybių turinčius.

Šioje vietoje norėčiau pastebėti, kad volens nolens didelė dalis šio pranešimo yra kritinio pobūdžio. Ir pranešėjas, kuris išpažįsta Lincolno kritiko aptarimą, kad "tik tas turi teisę kritikuoti, kuris turi širdį padėti", jaučiasi turįs bent truputį moralinės teisės pasinaudoti kritiko privilegija.

Priežasčių yra ryškių ir mažiau ryškių. Jos nebūtinai savitarpyje santykiauja kaip vieksmas ir išdava, kaip lygiai jos nebūtinai yra svarbesnės, nes yra vienos kategorijos, ir nesvarbesnės, nes — kitos. Pagaliau vienos daigintos LB, kitos — ALTos, o dar kitos ir kituose darželiuose.

ALTos "spragos"

Savo linijai kai kuriuose klausimuose pateisinti, bei kai kuriems veiksmams pagrįsti LB (ar atskiri jos šalininkai) randa ALToje, bei jos veikloje visė eilę "spragų". (Čia kalba apie ryškias tiek ALTos, tiek vėliau ir LB problemas, arba pirmąjį planą, foną. Vėliau bandysiu pažiūrėti į mažiau ryškią arba antrojo plano problematiką).

Tariama, jog ALTa yra tik dalinė organizacija, nepasižyminti visuotinumu, apjungianti tik mažą dalelę organizuotų lietuvių išeivijoje. Ji esanti atsilikusi savo organizacine struktūra, kuri remiasi nerealiomis organizacijomis ar jų junginiais ir visiškai neapjungianti neorganizuotų išeivijos lietuvių. Skundžiamasi mažu skyrių tinklu ir pasenusiais veiklos metodais. ALTa kaltinama išlaidingumu, kuris neproporcingas pasiekiamiems rezultatams. Iš kitos pusės teigiama, jog ji neturinti jokios teisės uzurpuoti politinės Lietuvos laisvinimo kovos vadovybės Amerikoje. Tariama, jog jos politika perdaug pa-

lenkta Valstybės Departamento linijai ir užgaidoms. Ji lygiai kaltinama nenoru bendradarbiauti ir net atšiaurumu bendradarbiavimo pasiūloms, jau nekalbant apie pačią praktiką. Nedovanojama jai už tariamą Reorganizuotos LB įkūrimą ir palaikymą, tuo pačiu, žinoma, pačios LB skaldymą ir jos darbo trukdymą.

Tokių "spragų" arba kaltinimų eilė galėtų būti pratęsta ir toliau. Kai kurie šie teigimai turi ir bent kiek racijos, ypač nesigilinant į gilesnę klausimo problematiką, nepažvelgus į antrąjį planą.

Turiu pastebėti, jog kai kuriais čia minėtais klausimais ir aš pats esu rūpinęsis anksčiau bei tebesirūpinu dabar ir esu kalbėjęs su ALTos centro valdybos žmonėmis ir jiems rašęs.

LB "spragos"

Iš kitos pusės ir LB, kuri šiuo atveju yra aktyvistės rolėje, nėra be "spragų". Čia noriu pabrėžti aktyvistės vaidmenį, nes iš tikrųjų ALTa juk visuomet turėjo ir tebeturi aiškiai apibrėžtą tikslą, veiklos sritį ir į vadinamuosius platesniuosius vandenis nei bandė, nei dabar bando plaukti. LB gi, jau senokai savo orbitą praplėtė į ALTos sritį. LB "spragos" tad turėtų būti šioje šviesoje ir analizuojamos.

Iš ryškesnių LB "spragų keturios prasikiša.

Pirmiausiai LB nenoras ar nepajėgumas vesti tiesią ir griežtą bendravimo su pavergtąja Lietuva ir bendravimo su Lietuvos okupantu liniją. Tiesa, LB oficialiai taria sutinkanti su veiksnių nusistatymu šiame ypatingai svarbiame ir jautriame reikale. Tik čia ir iškyla tam tikras dvilypumas: teisingas nusistatymas yra, bet jo vykdyme gausu nenuoseklumo. Atskirais užsiliepsnojančių įvykių atvejais sunku iš LB išgauti viešą, griežtą, aiškų šiuo klausimu pasisakymą. Tas ypač ryšku, kai įvykiuose figūruoja LB žmonės, jos vadovai. (Pavyzdžiu gali tarnauti Žalakevičiaus incidentas Paryžiuje. Tokių incidentų yra daug). Susidaro įspūdis, kad bendradarbiavimas su priešu, okupantu, LB nėra nei ypatingai svarbus, nei reikalaująs pilietinės drąsos ir drausmės. O ši problema pačiame savo įkarštyje buvo ypatingai svarbi. Nemažiau ji svarbi ir šiandien tam tikro lyg ir atoslūgio metu. Niekas nėra išeivijai tiek žalos pridaręs, kaip šis Kremliaus manevras ir išeivijos, specialiai LB, nenoras ar negalėjimas problemą spręsti. Ir niekas tiek ilgalaikės žalos nepadarys. Ši problema yra raktinė tiek pati savyje, tiek LB - ALTos problematikoje.

Antra — rinkimų machinacijos arba netvarkingumai. Po poros pirmųjų rinkimų į LB tarybą, visi pastarieji rinkimai garsėjo ne džentelmeniškomis varžybomis, balsuotojų gausa ir pan., bet labai jau neigiamais reiškiniais: skundų termino trumpumu, balsų gaminimu, rinkiminės propagandos šiurkštumu ir pan. Pavyzdžiu gali tarnauti ir šiemetiniai rinkimai Clevelande. Nors jie įvyko prieš mėnesį — davinių nėra. Gandų esama, kad yra įvykęs balsų gaminimas. Pittsburgho balsai buvo, o gal ir yra, kažkur užkliuvę. Tiesa, gandai tai ne faktai. Bet ar ne keista, kad rezultatų reikia laukti net virš mėnesio, kai pasiruošti balsavimams buvo net trys metai. Keista, kad ir gandai vaikščioja šiais metais, kai vadinamoji opozicija net kandidatų nestatė.

Trečia — nežiūrint tradicijos, nežiūrint susitarimo LB kūrimosi Amerikoje metu, pastaroji, atrodo, sąmoningai Vasario 16-sios laikotarpyje jau eilė metų renka pinigus sau, nors ir tam pačiam Lietuvos laisvinimo darbui finansuoti. Tai jau aiškus tvarkos laužymas ir akibrokštus brovimasis į kitos institucijos ir darbo sritį, ir tradicija tapusį finansų kaupimą.

LB braunasi į laisvinimo darbo vadovavimą ir kitu būdu. Kai eilę metų politinę lietuvių valią vykdė ir atstovavo ALTa, šiandien tą mandatą tariasi turinti ir LB, kurios atstovai važinėja į Vašingtono valstybines įstaigas, laiko ten net sávo atstovus (netgi prie Valstybės Departamento) ir pan. Taigi vieton vieno politinio vadovaujančio veiksnio JAV ribose turime du.

Ketvirta — toks LB nusistatymas patapti vadovaujančia politinio laisvinimo darbo institucija didele dalim sukūrė situaciją, kuri vis dažniau apsireiškia kivirču ir konfliktu, net ir tais atvejais, kai lietuvių pajėgoms ir resursams yra būtina vienybė ir drausmingumas. Net ir toks iš tikrųjų džiaugsmingas faktas kaip Simo Kudirkos išvadavimas iš bolševikinio kalėjimo tortūrų (net pačiam JAV Prezidentui intervenavus) buvo kartu paženklintas kivirču ir konfliktu iš tikrųjų dėl neesminių priežasčių, betgi puikybe persunktų.

Kivirčai ir konfliktai, natūralu, yra persimetę ir į mūsų vad. bendrinę spaudą bei apskritai visuomenę.

Esama ir kitų "spragų".

Žvelgiant į LB gyvenimą, rinkimus ir ypač nuolat kartojamą visuotinumo principą realybėje (dargi ryšium su ALTai prikaišiojamu nevisuotinumu), kažkaip keista, kad tasai "vi-

suotinumas" nėra paremtas nei tarybų rinkimų skaičiais (šiemet tik virš 7,000!), nei apylinkių susirinkimuose dalyvaujančiųjų skaičiais. Tuo nėra ko džiaugtis. Tai išeivijos didi nuoskauda. Bet lygiai nereikia tokiu atveju kalbėti ir apie visuotinumą.

Iš kitos pusės nemaža lietuvių spraga laiko ir LB vad. mažumos (ar mažumų) nuomonių nepaisymą, kuris itin ryškus.

Jau ypatingai ryškus tai angliškai tekalbančiųjų lietuvių sąmoningas ar nesąmoningas išskyrimas iš LB organizacijos. Norime ar ne, Amerikoje yra tūkstančiai lietuvių, save tokiais laikančių — kilmės ar įsitikinimo atžvilgiu. Ne vienas jų norėtų būti pilnesne amerikietiškos lietuvijos dalimi, bet daugelis jų jau lietuviškai arba visai kalbėti nemoka, arba kalba silpnai. Jau vien dėl to jie visi iš LB faktiškai yra išskirti. Jais nesidomima arba domimasi labai mažai. Jiems net žmoniškas biuletenis neleidžiamas. Jei jie ateitų susirinkimuosna, būtų priversti klausytis nesuprantamos kalbos ir . . . tylėti. Gaila, bet tokia yra realybė.

Tiesa, tai yra labai jautri problema. Lietuvių kalba mums daugeliui yra šventas dalykas. Lietuvių Charta ją taip pat mini kaip didžią lietuviškumo lytį. Savo vaikus mokome lietuviškai namuose, mokyklose ir bažnyčiose. Ir taip turi būti.

Tačiau realiame gyvenime yra ir tokių lietuvių, kurie lietuviškai nemoka. Ar dėl to jie išskirtini iš LB eilių? Taip didele dalim darėme iki dabar. Čia jau yra tikra LB spraga.

Nemažai lietuvių "spraga" laiko ir LB tam tikrą uždarumą, klubinį pobūdį. (Žr. mažumų nuomonių nepaisymą ir angliškai kalbančiųjų išskyrimą).

Nemažai lietuvių LB junginiuose jaučiasi jaukiai, smagiai, randa ten šilimos. Tačiau nemažai kitų jaučia tam tikrą šaltumą, uždarumą, jai iš esmės svetimą, anglosaksiško tipo klubinį pobūdį.

Būdinga, kad "bendruomenininko" titulo vartojimas greičiausiai yra nesąmoninga šios padėties išraiška. Tas titulas teikiamas tik tam tikriems jos nariams, tarsi suprofesionalinant tam tikrą dalį LB narių, lyg juos aukščiau už kitus iškeliant.

Pagaliau gal nenuostabu, kad tokiose sąlygose (tokių "spragų" ar spragų apspręsta) spragota yra ir LB veiklos metodika. Bendruomeniniame darbe jaučiamas tam tikras vokiškas - prūsiškas griežtumas, tas pats klubinis pobūdis, kivirčo ne tik nevengimas, bet lyg jo ieškojimas, konflikto

tausojimas. Pasigendama platesnio mosto, nuosaikumo, ramumo, kantrybės, dėmesio platesniems horizontams, negu kasdienos smulkmenoms, kuklumo, tarnavimo dvasios. LB šalininkuose (asmenyse, laikraščiuose, organizacijose) gausu perdėto savisaugos jausmo, jautrumo, per aštrios reakcijos ir pan. Bet kokia kritika nepakenčiama, kovos įtampa beveik nuolatinė, kai kurios kovos ir veiklos priemonės jei ne neleistinos, tai bent kvestijonuotinos (pvz. kovojimas per pamokslus bažnyčiose).

Tiek ALTos, tiek LB atvejais ne visos "spragos" yra vienodai svarbios ar reikšmingos, ne visos yra šio kalbėtojo priimtos už "gryną pinigą". Vienok visos vienų ar kitų išeivių tokiomis laikomos.

Apskritai šios spragos ar "spragos" yra daugiau simptominio pobūdžio reiškiniai, kartais tiksliai, nors tik ir iš dalies esamą padėtį atšviečiančios. Vienu ar kitu atveju, jų tikras ar tariamas egzistavimas nepadeda nei ALTai, nei LB, nei jų santykiams. Jos tad reikalingos gilesnio nagrinėjimo, jei norime problemas išspręsti, bet ne užtušuoti ar net sąmoningai leisti joms bujoti. Gal tiksliausias būdas tai ieškojimas šaknų, narpliojimas kai kurių esmingesnių klausimų, sąvokų, sampratų, gal principų. Tokia analizė dažnai atskleidžia reiškinių gilesnę prasmę ir tąsias užslėptas spragas (jau be kabučių), kurios kildina kasdienos kivirčus, konfliktus ir problemas. (Kaip jau pradžioje minėjau dėl laiko — ir vietos — stokos, ši analizė, kaip ir pirmoji, tegali būti tik labai ribota).

ESAMOS PADĖTIES IŠTAKOS

Paliekant ALTos problematikos svarstymą ateičiai (čia juk LB susirinkimas ir apie Bendruomenę daugiau kalbama), menasi, kad gilesniame fone glūdi keturios problemos/šaknys, kurios daugiausia apsprendžia dabartinę padėtį ir tąsias simptomiškas problemas, kurias užsiminiau anksčiau.

Jau anksčiau susidarė įspūdis, kuris ne kartą pasitvirtino, kad kai kurie LB dabartiniai ideologai, vadovai ir aktyvistai nesuprato anksčiau ir nesupranta dabar organizacijos *esmės*. Kadangi neįmanomas šio klausimo platesnis nagrinėjimas, tenka pasitenkinti keliomis pastabomis.

Šiuo klausimu svarbių minčių pateikia LB kūrėjas Mykolas Krupavičius savo 1950.V.30 bendraraštyje, Nr. 3. Prasminga, kad tame bendraraštyje pagrindinis žodis yra "remti", pvz. "PLB organizacija ateina ne esamos tvarkos ir esamų

draugijų keisti, griauti ar naikinti, bet tik jų veiklos *paremti* . . ." (m. p., A.J.K.); "PLB organai *remia* (m. p., A.J.K.) kiekvieną gerą lietuvišką iniciatyvą . . .".

Toliau tą pačią mintį M. Krupavičius dėsto, išeidamas iš subsidinio principo: "PLB savo apimties atžvilgiu yra visuotina, nes apima visus lietuvius, bet darbų atžvilgiu ji nėra visuotina, nes ji neperims tų darbų, kuriuos dirba draugijos. Šiuo klausimu laikomasi šio demokratinio principo: kas pajėgiama padaryti privatinės iniciatyvos, to neprivalo imtis viešoji iniciatyva. Kalbamuoju atveju privatinė iniciatyva yra visos veikiančios ar įsikuriančios draugijos, viešoji — PLB organizacija". Kitoje vietoje jis sako: "Kas darome draugijų, to neprivalo daryti lygiagrečiai PLB organai". Dar kitoje vietoje: "PLB . . . neprivalo griauti esamos organizacinės sistemos ir pačių organizacijų, nes PLB nėra jokia superorganizacija". Ir dar toliau: "Visos kitos lietuvių organizacijos su specifiniais socialiniais, politiniais, religiniais, pasaulėžiūriniais, kultūriniais, ekonominiais ir kt. uždaviniais, kaip pav. ALTas, BALFas, ALRKF, Socialistai, Šv. Juozapo draugija, ateitininkai ir t.t. ir t.t. PLB nebus paliestos".

Po 26 m. nuo ano bendraraščio pasirodymo tą patį kitais žodžiais taria Amerikos LB vienas kūrėjų prel. Jonas Balkūnas, PA (žr. "Į Laisvę" Nr. 66/103, 1976 m.). Jis aiškiai taria, jog santykiuose tarp LB ir ALTos yra "tik praktiško darbų *pasidalinimo* (m. p., A.J.K.) klausimas". Prelatas teigimą grindžia 1951.XI.18 JAV LB Akto ir 1952.III. 6 LOKo priimtų JAV LB Laikinųjų Įstatų bendraisiais nuostatais, kur numatyta "*remti* (m. p., A.J.K.) Lietuvos laisvinimo kovą".

Taigi ir dokumentai ir LB kūrėjai kalba apie aktyvų *dalyvavimą* lasivinimo darbe bei jo *rėmimą*, tik niekur neužsimenama apie jam *vadovavimą*. Čia ir glūdi, mano galva, antroji problema: LB, gal netyčiomis, bet gal būt sąmoningas dalyvavimo (rėmimo) ir vadovavimo sąvokų suplakimas. Aiškinama, kad dalyvavimo (rėmimo) imperatyvas suponuoja vadovavimo teisę ir galią, net pareigą. Suprantama, pagal tokią interpretaciją (ypač atmetus M. Krupavičiaus aiškų subsidiškumo principą) LB nesivaržo nei brautis į ALTos veiklos (laisvinimo darbo vadovavimo) sritį, nei į tradicinį Vasario 16-tos aukų rinkimą tai veiklai finansuoti.

Trečia problematikos šaknis, mano galva, yra LB pernelyg "ištikimas" tarnavimas demokratijos raidei, bet ne dvasiai.

Kitais žodžiais, demokratijos mechanizmų pastatymas aukščiau siekiamų tikslų, arba žmogaus ir žmonių organizacinės gerovės aukojimas mechanizmui. Rinkimai ir balsavimai (kurie iš tikrųjų yra svarbūs demokratinio tvarkymosi proceso elementai), tiek suabsoliutinti, kad susitarimui, kuris yra dargi svarbesnis (ypač mažose institucijose) jau vietos nebėra. Daugumos valia lygiai suabsoliutinta, nors demokratinio proceso tobulumas vertinamas ne tiek daugumos valios mąstu, kiek visumos siekinių mąstu, o ypač mažumos traktavimo mąstu. Neabejotina, jog ir M. Krupavičius turėjo galvoje mechanistinės demokratijos pavojų, kai kalbėjo prieš superorganizaciją ir subsidinį demorkatinio tvarkymosi principą.

LB superorganizaciniai siekimai ir revoliucinė veiklos metodika (griauti "senas" formas, "senas", "nusigyvenusias" organizacijas, išjungti iš gyvenimo "atgyvenusias" partijas ir t.t.) stipriai susikerta ir su tvarkos bei teisės imperatyvais.

Mūsų kalbamu atveju LB-ALTos prigimtiniai - esminiai skirtumai išplaukia ne tik iš vienos ar kitos organizacijos valios bei išeivijos noro, bet ir iš tų struktūrinių gelmių, kurios šiuo metu apsprendžia politinio - visuomeninio gyvenimo normas, apsireiškiančias įvairiomis tvarkos ir teisės formomis. Šios normos nėra visuotinės nei laiko nei vietos atžvilgiu, tačiau jos nėra ir vien tik lietuvių kūrinys ar fenomenas — jos būdingos visai žmonijos daliai, kuri daugiau ar mažiau išpažįsta vakarietiškosios demokratijos principus. Ir laiko atžvilgiu jos nėra visuotinės, nes tiek gausi yra praeitis kitokia strukturalizacija, tiek gausi yra ateitis savo kitokiomis galimybėmis. Tačiau kol mūsų politinio - visuomeninio gyvenimo normos plaukia iš vakarietiškosios - krikščioniškosios demorkatijos struktūrinių gelmių, tol tos normos tegali apsireikšti tik tokiomis tvarkos ir teisės formomis, kokios atitinka tas normas. Bet kokios nuokrypos, nekeičiant esminių, struktūrinių normų, volens nolens yra anomalijos, galinčios turėti tik kenksmingas pasėkas. Kitimai struktūrinėse gelmėse gali iššaukti jau visą skalę naujų niuansų ir pagimdyti naujų normų, kurios gali būti lygiai progresyvios, lygiai regresyvios.

Tad ALTos - LB prigimtis ir sąveika nėra amžinų ar nepakeičiamų dėsnių išdava. Tačiau tie filosofiniai - sociologiniai - struktūriniai šaltiniai, kuriais remiasi mūsų visuomeninis - politinis veikimas *šiandien ir čia*, pagimdė abi institucijas tokias, kokios jos yra, ir apsprendė normas, kuriomis

jos vadovaujasi. Mums tik tenka, pasiremiant tomis normomis, surasti tokias formas, sukurti tokią teisę ir nustatyti tokią tvarką, kurios prasmingiausiai tarnautų abiejų institucijų darbui ir mūsų esmingųjų uždavinių siekimui.

PROBLEMOS IŠSPRENDIS

Mano giliu įsitikinimu, kol šios keturios problemos nebus išspręstos, padėtis nepagerės. Jos šakninės. Šaknys maitina anas, sakysiu, kasdienines problemas, kurios gausės. Vienybė irs, kivirčai, irzlumas, konfliktai didės ir dažnės. Iš kitos pusės, grįžtant į protingą, teise ir tvarka grįstą kelią, nesunku būtų pakreipti lietuviškąjį išeivijos gyvenimą tiesesniu keliu.

Mano pasiūlymas tokis:

Visai patriotinei lietuvių išeivijai Amerikoje siekiant bendrų politinių, kultūrinių, švietimo ir labdaros tikslų, yra reikalinga tampresnė vienybė, didesnis susiklausymas ir tikslesnis esamų pajėgų ir resursų naudojimas. Tam pasiekti:

1. Amerikos Lietuvių Bendruomenė Lietuvos laisvinimo darbo vadovavime Jungtinėse Amerikos Valstybėse pirmumą pripažįsta Amerikos Lietuvių Tarybai ir savo veiklą šioje srityje atitinkamai modifikuoja.

2. Visa lietuvių išeivija Amerikoje pripažįsta Amerikos Lietuvių Bendruomenę kaip lietuvių tautinės bendruomenės organizacinę lytį ir aktyviai ją remia.

3. Amerikos Lietuvių Taryba sustiprina savo centro ir skyrių veiklą ir naujų skyrių steigimą.

4. Amerikos Lietuvių Bendruomenė sustiprina organizacinę veiklą visur, ypač tarp lietuviškai nekalbančiųjų lietuvių, nevengdama organizacinės kaitos išeivijos apjungimui.

5. Tiesioginei Lietuvos laisvinimo veiklai ir jai artimų sričių darbui bei klausimams koordinuoti ALTos vadovybėje, ALTa ir LB susitinka bendriems pasitarimams nerečiau kaip kas šeši mėnesiai.

JUNGTINIŲ AMERIKOS VALSTYBIŲ SUKAKTIS IR LIETUVIŲ TAUTOS POLITINIO GYVENIMO SAMPRATA

VYT. BAGDANAVIČIUS

Amerika, pasak Paulio Claudelio, yra turtingas stalas, pastatytas tarp didžiųjų vandenų, paruoštas viso pasaulio tautoms. Kalbant apie JAV, tenka pasakyti, kad jų palaima tautoms glūdi ne tiek natūraliame Amerikos turtingume, kiek jų sugebėjime išlyginti ir suderinti žmonių santykius, į tą uždavinį žiūrint ne kaip į vienkartinį reiškinį, ir ne kaip sprendimą, padarytą visiems laikams, o kaip į nuolatinį, vis iš naujo kylantį uždavinį. Nors mums nelabai patinka įvairūs čia vykstą streikai, neišskiriant nė mokytojų, tačiau jie yra J A Valstybių gerovės, nors ir nemalonus simbolis. Viena iš idealistinio, t.y. atitraukto nuo gyvenamos tikrovės, galvojimo negerovių, atneštų žmonijai, yra nesiskaitymas su kasdieniniu, mūsų bendralaikiu žmogumi, pasinešant jį apspręsti, remiantis ar praeities dėsniais, ar kuriais vien teoriniais principais. Tėvas G. Gundlachas, S.J., kuris ruošė popiežiui Pijui XII kalėdines kalbas, skirtas visuomeniniams reikalams, į realistinį požiūrį žiūri, kaip į būdingai krikščionišką požiūrį. Jis sako: "Krikščioniškai mąstyti kaip tik reiškia realistiškai mąstyti". (Johannes Schwarte, Gustaw Gundlach, Muenchen 1973 m., 143 psl.). O Pijus XII buvo nuomonės, kad "geros politikos negalima turėti remiantis jausmais, juo labiau vakarykščiais ar užvakarykščiais jausmais" (Ten pat, 143 psl.).

— — —

Anglų tautos politinis galvojimas pasižymi savo konkretumu. Anglams politikavimas yra maždaug tas pat, kas visuomenės interesų išlyginimas. Tai yra greičiau pareigų ir naštų pasidalinimo procesas.

Būdingas žodis, kuriame slypi anglų tautos politinė dorybė, yra, berods, "backer". Jis reiškia daug ką: ir derybininką — varžybininką, ir tą, kuris ką nors remia, ir tą, ku-

Lietuvos Nacionalinė
M. Mažvydo Biblioteka

ris vadovauja žaidėjų grupei futbolo rungtynėse, ir tą, kuris savo pinigais dalyvauja varžybose ar kurioje nors veikloje. Prancūzai šį žodį verčia savo žodžiu "Parieur". La Russe enciklopedija turi šitokį, šiuos žodžius paaiškinantį, pavyzdį: "Anglai yra dideli derybininkai - varžybininkai".

Iš tikrųjų politinis gyvenimas, būdamas visuomenės organizacija bendriems tikslams, savo kasdienybėje yra dviejų krypčių procesas: uždavinių pasidalinimas ir naštų išlyginimas; apgynimas kiekvieno žmogaus teisių visuomenėje ir jo mobilizavimas bendriems tikslams; savęs angažavimas bendram veikimui ir kartu savęs apgynimas nuo išnaudojimo; vadovavimas visuomeniniam gyvenimui, bet kartu ir rėmimas kito vadovavimo.

Šio nusiteikimo dėka angliška kultūra pasidarė pirmaujanti žmonijos politiniame gyvenime per praėjusius porą šimtmečių. Nepaisant savo trūkumų, kurių sunku išvengti žmogaus veiklai, šis nusiteikimas yra pagrinde iš esmės teisingo žmonijos organizacinio principo.

Ir Jungtinių Amerikos Valstybių nepriklausomybė remiasi šiuo angliškos kultūros pagrindu. Amerikos revoliucija, kurios 200 metų sukaktį šiais metais švenčiame, yra ne tiek opozicija angliškumui, kiek autentiško angliškumo išryškinimas. Organizuotas kolonijų sukilimas prieš centrinės valdžios sauvaliavimus buvo ir tebėra būdingo Anglijos varžybiškumo apraiška.

— — —

JAV jubiliejaus minėjimo organizatoriai, matyt, suprato gilesnę šios sukakties prasmę, nuvykdami Anglijon iškilmingai parsigabenti "Magna Charta Libertatum", tą viduramžinį žmogaus laisvių dokumentą, kurį Anglijos visuomenė išsikovojo 1215 metais iš savo karaliaus, paties karaliaus nesunaikindama. Tai yra būdinga angliškų varžybų apraiška: kovoti už savo teises, nesunaikinant savo oponento.

Kad ši dvasia glūdi JAV palaimos pagrinduose, o nėra vien negatyvi rezistencijos dvasia, tai liudija, kad ir ten, kur tos rezistencijos šitokia forma nebuvo, politinis ir visuomeninis gyvenimas vystosi panašiu dėsningumu, kaip Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Pavyzdžiu galime paimti Kanadą, Australiją, N. Zelandiją ir kitus kraštus.

Dėl to Anglija šią JAV sukaktį mini, kaip savo kultūros laimėjimą, nors N. Y. Times iš to ir šaiposi. Tačiau, pakankamai rimtai žvelgiant, šaipytis nėra ko. Anglijos min.

pirmininkas, įteikdamas viduramžinį dokumentą, jo paskolinimo iškilmėse Londone kalbėjo: "Ką mes čia švenčiame, yra ne politinių ryšių nutraukimas, įvykęs prieš 200 metų, bet bendras gyvos, besivystančios demokratijos palikimas".

— — —

Žmogus yra ne tik aprūpinamasis, bet pirmoje eilėje aprūpintojas. Tai labai giliai pagrindė minėtas G. Gundlachas, kalbėdamas vokiečių intelektualų visuomenininkų kongrese, skirtame išlaikyti tradicines Vakarų Europos vertybes, 1956 m. Eichstete. Tiesą, kad žmogus savo esme yra aprūpintojas, Gundlachas grindė ne kuo mažesniu, kaip tuo, kad žmogus yra sukurtas panašus į Dievą. Sakyti, kad žmogus yra sukurtas panašus į Dievą, yra pasakyti apie žmogų daug daugiau, negu sakyti, kad Dievas žmones sukūrė lygius. Pasakius, kad žmogus yra panašus Dievui, seka, kad žmogaus santykis su pasauliu yra panašus Dievo santykiui su pasauliu. Gundlachui tai reiškia, kad žmogus yra kūrybiškas, aprūpinantis ir, mes galėtume pridėti, besireiškiantis pasaulyje kaip apvaizda. Paneigti žmogui šį aukštą jo supratimą, nors ir norint jį palikti be rūpesčių, būtų jį neteisingai pažeminti. Tą pažeminimą žmogui padaro komunizmas, nusavindamas jo aprūpinantį vaidmenį. Tą pažeminimą padaro ir kapitalizmas. Kai turtingas žmogus liaujasi rūpinęsis savo artimu, aišku, praranda savo aprūpinantį pobūdį. Besirūpindamas tik savo asmeniniu turtėjimu, jis praranda iš savo akyračio dievišką, jam priklausantį aprūpintojo vaidmenį.

Suimant kartu šią žmogaus paskirtį visuomeniniame gyvenime, žmogaus, kaip apvaizdos, veikla pasaulyje turi reikštis ten, kur ji yra reikalinga ir pageidaujama. Ji neturi teisės nusavinti kito žmogaus kūrybinio, atsakingo ir apvaizdinio pobūdžio.

Praktiška šios žmogaus sampratos pasėka yra ta, kad mes turėtume daugiau pagarbos vieni kitiems abejais atvejais: ir tais, kai mūsų pagalba kitiems yra nereikalinga, ir tais atvejais, kai ši pagalba yra reikalinga. Mūsų pagalba artimui neturi jį padaryti mums priklausomą be jo paties sutikimo.

Šis galvojimas padaro suprantamą Pijaus XI ir Pijaus XII skelbiamą katalikų visuomeninį mokslą, kuris vadinamas subsidijiniu principu. Jis sako, kad tik tais atvejais, kai žmogus negali pats apsirūpinti, turi į jo reikalus įsijungti visuome-

niniai organai. (Plačiau apie subsidijinį principą žiūr. Tėvynės Sarge 1967 m. 56 - 57 psl.).

— — —.

Nelaimingą kryptį visuomeniniuose žmonių santykiuose liudija masės termino įvedimas į šiuos pokalbius. Šis terminas yra medžiaginės prigimties ir savo medžiagiškumą užmeta žmonių santykiams. Būtų mažiau tragiška, jei žmonių visuomenė būtų vadinama daiktais, nes daiktai dar turi savo individualumą. Kai žmonių visuma yra vadinama mase, ji yra giliai pažeminama. Tą pažeminimą pajuto jautrusis mūsų diplomatas O. Milašius savo romane "Meilės įvadas", klausdamas:

"Kada ateis žadėtoji diena, dienų diena, kada atsiskyrėlis, žiūrėdamas į žmonių minią, jausis savo sielos gilumoje taip sujaudintas, kaip žiūrėdamas į jūros ar miško reginį? Kodėl reikia, kad medžių ir jūros bangos susilieja į vieną apreiškiančios meilės giesmę, o šimto žmonių sambūrio užtenka sukurti absurdiškiausiam ir pavydžiausiam monstrui? O, taikiosios kariuomenės! . . . Kai mes esame trys, meilė yra mūsų tarpe; kai mes esame trisdešimt, tuoj atsiranda žemiškasis autoritetas; o kai mūsų yra šimtas tūkstančių, mūsų vardas yra valstybė, o mūsų kelias — gėda. Kančia ir verkianti silpnybė apačioje, o begėdystė — viršuje".

Šią tiesą Milašius suprato savo atsivertimo meilei pasėkoje. Apie tai jis rašo:

"Viena iš mano meilės atneštų palaimų buvo mano susitaikymas su žmonėmis. Nepažįstama jėga — miela ir saldi jėga — besibaigiant dienai mane išvesdavo į margą ir triukšmingą šv. Morkaus aikštę. Su šventu nerūpestingumu aš įsimaišydavau į minią mylimųjų, rytiečių, smulkių pardavėjų, tarnų, įvairių meistrų — taisytojų, mergaičių, gėlių pardavėjų, vaisių pardavėjų . . . visų šalių nuotykių ieškotojų, visų rūšių paklydėlių . . . Senasis žaltys dar šokinėdavo manyje. Bet meilės pašvęstos mano lūpos buvo galingesnės už liepsnojančią žaizdą".

— — —

Žmonių sugyvenimas nėra vienos krypties gatvė. Taigi ir valstybinė ar visuomeninė sąranga nėra vienos krypties gatvė. Tai reiškia, kad joje turi vietos ir vadovavimas ir vadovavimo priėmimas arba jam pasidavimas. Ir šie vaidmenys nėra paskirstyti žmonijoje nekintamai, vieną kartą visiems laikams. Vadovavimo pripažinimas ar nepripažinimas yra taip pat

kūrybinis pasireiškimas, ir į jį negalima žiūrėti kaip į mechanišką santykį. Išlyginimas vadovavimo ir klusnumo arba pareigų ir privilegijų yra niekada nesibaigiantis žmogiškos visuomenės uždavinys. Reikia tik apgailestauti, kad daugelyje visuomenių tai yra nepakankamai suprastas uždavinys.

Šis išlyginimas santykių gana gerai funkcijonuoja anglosaksiškoje visuomenėje; nepaisant sutinkamų apsivylimų, ten niekada principiškai jo neatsisakoma.

Pažiūrėkime dabar, kaip jis reiškiasi lietuvių tautoje. Tam reikalui medžiagos mums netrūksta. Ypač jos apstu yra keleto šimtmečių Didžiosios Kunigaikštijos istorijoje. Ne be pagrindo lietuvių tauta yra vadinama kunigaikščių tauta. Ji yra davusi valdovų įvairioms ne tik Rytų, bet ir Vakarų tautoms. Ir jie blogo vardo nėra palikę istorijoje.

Ką besakytume apie Didžiąją Kunigaikštiją ir Unijinę valstybę, vieno dalyko jai negalima prikišti, būtent, kad ji būtų buvusi absoliutinio ar totalistinio valdymo atstovė. Kai Prancūzijos absoliutizmas plito Europoje, Lietuva - Lenkija išlaikė savo konstitucinį pobūdį, nepaisant didelių gal būt iš to kilusių nuostolių. Karalius renkantieji seimai, vadinami elekciniai seimai, savo pobūdžiu yra keistai panašūs į Amerikos demokratų ar respublikonų konvencijas išrinkti prezidentiniams kandidatams. Ir ten, kaip ir čia, plačiausiai reiškėsi įvairios vietinės ir net užsieninės įtakos.

Antanas Alekna apie elekcinius seimus rašė: "Naujo karaliaus rinkti suvažiuodavo visi bajorai, dešimtys tūkstančių ginkluotų žmonių. Didikai atsivesdavo kariuomenės būrius ... Svetimų valstybių atstovai atsiųsdavo savo agentus, kurie pinigais ir visokių galimų ir negalimų laisvių žadėjimais stengdavosi savo pusėn patraukti kuo daugiausiai šalininkų, įsigyti kuo daugiausiai balsų". (Lietuvos istorija, Tilžė, 1923 m., 161 psl.). Amerikos konvencijos yra gyva istorinė liekana viduramžinės politinės procedūros.

Kodėl ši sistema Lietuvoje - Lenkijoje nedavė gerų rezultatų? — Paprastai sakoma, kad tai atsitiko dėl centrinės valdžios aparatūros trūkumo ir per didelių laisvių. Reikėtų manyti, kad šis atsakymas nėra pilnas. Į jį reiktų įjungti ir ano meto opozicinių sąjūdžių trūkumus, kurie ne mažiau prisidėjo prie Unijinės valstybės žlugimo, negu valdžios aparato silpnumas. Tų trūkumų galima iškelti du: 1. Opoziciniai sąjūdžiai buvo siauri, nekartą neišeiną anapus šeimos interesų, plačiau neorganizuoti. Ir 2. jiems trūko esamos sąrangos ver-

tinimo. Į jungtinę valstybę jie žiūrėjo separatistiniu požiūriu. Dėl to ši opozicija sąrangai nebuvo palaiminga.

Mūsų visuomenei reikia mokytis opozicinės veiklos kaip tik šiais abiem požiūriais. Visų pirma, ji turi likti pozityvi. Kritiškai vertindama esamą organizaciją, ji neturi būti neigiama jos atžvilgiu. Šalia to, opozicija turi būti organizuota platesniu, ne vien asmeniniu, mąstu ar vien rezistenciniu nusiteikimu.

— — —

Gal niekada nebus geresnės progos pozityviai kalbėti apie opozicijos reikšmę visuomeniniame gyvenime kaip JAV 200 metų sukilimo sukaktis. Švenčiant Amerikos revoliucijos sukaktį, Anglijoje kalbama apie "sukilėlį", apie opozicijonierių, kuris gali būti pozityvus. "Žiūrėk, ką tie sukilėliai padarė", kalbėjo prof. Edmundas Wrightas, JAV instituto prezidentas Anglijoje.

Šia proga verta pasvarstyti klausimą, kodėl JAV savo sąrangą suformavo ne pagal dėsnius Prancūzų revoliucijos, kuri siautė anuo metu, bet pagal angiškąjį parlamentarizmą. Už tai nuopelnas priklauso ne tik patiems amerikeičiams, bet ir anglui valstybininkui Edmundui Burkei, kuris, kaip sakoma, prancūzų revoliucijos bangą sulaikė prie Didž. Britanijos krantų. Savo labai logiškomis kalbomis parlamente ir savo straipsniais jis sugebėjo įtikinti Anglijos visuomenę, kad dalykus gerinti ir tobulinti yra ne tas pat, kas juos keisti.

Savo laiške vienam anglų didikui, kaltinusiam jį per dideliu liberalizmu, jis 1796 metais rašė, kad "dalyko reformavimas nėra tas pat, kas jo keitimas ar perdirbimas. Tai yra suradimas priemonių jį pataisyti, atsižvelgiant į iškilusius nusiskundimus". Tik šitaip Burke suprato politinio revoliucijonieriaus vaidmenį. Prancūzų revoliucija tuo tarpu "skundėsi visu kuo ir atsisakė ką nors reformuoti; ji nepaliko nieko, nieko nepakeisto . . . Ji sukrėtė visuomeninį saugumą; ji pasikėsino prieš privatinį džiaugsmo išgyvenimą; jaunimui ji sukliudė augimą; ji nutraukė senatvės rimtį. Kai mes keliaujame, ji sustabdė mūsų kelionę. Ji sužlugdė mus mieste; ji persekiojo mus kaimuose" (The Philosophy of Edmund Burke, edit. by L. I. Brevola and R. G. Ross, Univ. of Michigan, 1961, 169 psl.).

JA Valstybių revoliucijai kaip tik negalima daryti tų priekaištų, kuriuos Burke daro Prancūzų revoliucijai. Amerikos re-

voliucija pasižymi kantrybe, kurią Burke politinėje sąrangoje šitaip aptaria: "Geriau pasitarnaujama dorybei ir žmoniškumui, kai paliekama daug vietos laisvai valiai net su tam tikrais objektyviais nuostoliais, negu tada, kai bandoma žmones padaryti mašinomis ir politinio dosnumo pavaldiniais (ten pat 117 psl.) (Verta atkreipti dėmesį į tai, kad Burke filosofijos mokslą išėjo iš Vilniaus universiteto vadovėlio, parašyto, rodos, Martyno Smigleckio).

— — —

Šitoks valstybingumas nėra vien naujųjų amžių padarinys. Walteris Lippmannas, žymusis mūsų laikų Amerikos politinis žurnalistas, domėjosi šio valstybingumo kilme. Išgyvenęs Europos totalizmus, sukėlusius antrąjį pasaulinį karą, Lippmannas ypač vertino tokią demokratiją, kuri šiuo tragišku keliu nenuėjo ir jieškojo tos palaimos šaknų. Savo studijose jis aptiko, kad šitokį liberalistinių demokratijų akligatvį pramatė prancūzų valstybininkas Aleksis de Tocqueville, gyvenęs tarp 1805 ir 1859 metų. Jau tada jis rašė, kad prancūziškos kilmės demokratinėms valstybėms "gresia tokia prievarta, kokios dar nėra buvę pasauly ligi šiol". (Cit. iš Walter Lippmann, The public philosophy on the decline and revival of the western society, 1955, Boston, 63 psl.).

Tocqueville turėjo progos praktiškai pažinti jauną JA Valstybių sąrangą. Jis buvo nuomonės, kad ji yra natūralaus Britų valstybingumo padarynys. Jieškodamas, iš kur yra kilęs šis angliškasis valstybingumas, jis rašė:

"Valdančios angliškos klasės laikysena nuo senų laikų buvo skirtinga nuo valdančios klasės laikysenos Prancūzijoje. Kilmingieji, tas viduramžinės visuomenės branduolys, Anglijoje parodo ypatingą sugebėjimą susilieti ir susimaišyti su kitomis visuomenės grupėmis, kai Prancūzijoje, priešingai, kilmingieji stengėsi užsidaryti savo eilėse ir išlaikyti pirminę savo giminės nekaltybę. Ankstyvaisiais viduramžiais Vakarų Europoje visur buvo panaši visuomeninė sistema. Bet kažkuriuo metu viduramžiuose, negalima tiksliai nustatyti kada, Britų salose įvyko labai vaisingas pasikeitimas, kuris turėjo milžiniškų pasekų ne tik Britų salose. Anglų diduomenė išsivystė į atvirą aristokratiją, kai tuo tarpu kontinento diduomenė pasiliko kietose kastos ribose". (Ten pat, 64 psl.).

Pasak Tocqueville, tai yra pats revoliucingasis faktas Anglijos istorijoje. Lyginant su Prancūzija, "Anglijoje valdžia

pasiliko, bet pasidarė labiau atsakinga ir labiau atitinkanti žmonių reikalus". (Ten pat, 65 psl.). Amerikos revoliucija, pasak Lippmaną, įvyko todėl, kad Anglijoje buvo nukrypta nuo angliškos linijos, tvarkant Amerikos kolonijų reikalus, ir kolonijų valstybininkams buvo paneigta teisė kolonijų valdyme. Amerikos revoliucija "yra persunkta angliškos idėjos, kad valdančioji klasė turi išmokti į savo specialią privilegiją įsileisti naujų narių". (Ten pat, 68 psl.).

Tocqueville, jaunas būdamas, važinėjo po JA Valstybes tyrinėdamas čia kalėjimų sistemą ir apie tai parašė studiją. Vėliau jis buvo vienos Prancūzų vyriausybės užsienių reikalų ministeris. Napaisant savo kritiško požiūrio į Prancūzų revoliuciją, jis buvo išrinktas Prancūzų akademijos nariu.

— — —

Jeigu mes, lietuviai, norime išlikti kaip tauta vis labiau atsidengiančiame ir kartu susiglaudinančiame tautų pasaulyje, mes turime mokytis vertinti ne tik vienijantį faktorių tautoje, bet ir išcentrinį. Šią mintį labai stipriai atstovauja didelis tautos mokslo žinovas Wilhelmas Schmidtas. Jis net sako, kad tauta ir negali pasidaryti didelė kitu būdu, kaip respektuodama savyje išcentrinį charakterį. (Pal. Rassen und Voelker . . . des Abendlandes, Luzern, 1946. II tomas, 265-266 psl.). Be išcentrinio charakterio tauta yra išstatoma pavojun pasidaryti tik tautele, t. y. susiaurintos, nepilnos žmogiškos veiklos arena.

Ne kitaip galvoja ir rimti psichologai. Per didelio žmonių suglaudinimo pavojų yra pastebėjęs nesenai miręs psichologas Abrahamas H. Maslowas ir perspėjęs visuomenę šiais žodžiais: "Aš primenu jums taip pat primityvias gentis, kur kiekvienas turi sueiti į giminiškus santykius. Jei naujai atvykęs žmogus negali būti į juos įjungtas, tai nėra kito būdo šiai problemai išspręsti, kaip jį nužudant". (Toward a psychology of Being, N. York, 1968, 218 psl.).

Jeigu kunigaikštiškas valdymas yra būdingas mūsų politiniam galvojimui, tai jam neturi trūkti ir derybininko genijaus, kuris aną papildytų. JA Valstybių kongreso pirmininkas K. Albertas, nuvykęs Londonan paimti "Magna Charta" dokumento, apie jį kalbėdamas pareiškė, kad tai "yra priemonė veiksmingai sulaikyti valdžios sauvaliavimą".

Šia proga yra gera atkreipti dėmesiui į savikritikos dvasios kilmę Vakarų krikščionijoje. W. Lippmannas randa reikalo

pastebėti, kad 1215 metais Ketvirtasis visuotinis Laterano Bažnyčios susirinkimas įvedė privalomą pareigą bent kartą į metus atlikti išpažintį (141 psl.). Kaip tik tais pačiais metais Anglijoje buvo pasirašyta "Magna Charta". Tai, ką ketvirtas Laterano susirinkimas padarė asmeniniame lygyje, tai Anglijoje buvo padaryta valstybiniame lygyje.

Vertas dėmesio savo pakantumu opozicijai yra senasis karalius Dovydas. Dviem atvejais, kai, jam pataikaujant, buvo iš pasalų sunaikinti jo opozicijos vadai, jis įsakė pataikūnus nubausti mirtimi.

Žmogui lietuvių tautoje neturi būti paneigiamas aprūpintojo vaidmuo, kurį taip giliai išryškino Gundlachas, atsižvelgdamas į totalistinio žmogaus pavergimo pavojus. Lietuvių tautoje turi rasti vietos savaimingas žmogus, nors jis kai kuriais klausimais skirsis nuo mūsų pažiūrų. Žmogaus — aprūpintojo vaidmens ir sąmonės mes neturime prarasti mūsų visuomenėje, padarydami ją tik klusnių pavaldinių grupe.

"Žmogaus valia pasireiškia norais ir jausmais. Lietuviai neskubiai ryžtasi spręsti ar veikti. Bet kai jau pasiryžo veikti, tai veikia patvariai, stengdamiesi ištęsėti dalyką iki galo. Todėl lietuviai yra laikomi gerais darbuotojais.

Lietuviai nėra linkę dominuoti kituose, jie daugiau linkę paklusti, būti drausmingi, kantrūs, ištvermingi.

Lietuviai yra gilaus jausmo žmonės, bet jų jausmai yra tylūs, nuosaikūs, neaistringi, neekspansyvūs.

Lietuviai nėra išdidūs, bet savigarbą, nors tylomis, jaučia. Lietuviai dorą brangina. Pagarbą vyresniems yra linkę reikšti. Lietuviai brangina žemelę — maitintoją. Kokia pagarba buvo reiškiama lietuvių tradicijose duonai, ugnelei!"

Arkiv. Mečislovas Reinys

(Iš "Rasė ir psichika")

LIETUVIŲ POLITINIO SUSIORGANIZAVIMO PROBLEMOS

JONAS KUPRIONIS

1. Kaip atsirado Lietuvoje politiniai sąjūdžiai.

Istorinė Lietuvos valstybė šioje srityje nepaliko jokių pavyzdžių. Iki I pas. karo daugiau kaip 100 metų ji buvo okupuota rusų ir valdoma carų vienvaldystės. Tada nei patys rusai, o tuo labiau lietuviai neturėjo sąlygų organizuotis politiniam veikimui. Panaikinus baudžiavą 1861 metais, pradėjo reikštis sąjūdžiai darbininkų teisėms ginti. Iš to vystėsi pasipriešinimas carų valdžiai, o lietuviams viltis išsilaisvinti iš rusų valdžios. Šis sąjūdis įgavo socialistinį charakterį. Jis ir Lietuvoj suvaidino žymų vaidmenį. Tačiau lietuvių tautoje jis negalėjo išsiplėsti. Mat, kipšiukas padiktavo socialistams į savo programą įsirašyti kovą prieš religiją. O religija pas lietuvius visada buvo labai giliai tautos širdy. Pvz., kai jie dar buvo gamtos jėgų garbintojai (jie niekad negarbino stabų, tad visai negalima jų vadinti stabmeldžiais), tai jie su užkietėjimu laikėsi anos religijos. O kai priėmė krikščionybę, tai prie jos giliai prisirišo. Tad socialistinis sąjūdis sutiko stiprų pasipriešinimą iš krikščioniškos pasaulėžiūros pusės. Ilgainiui šie sąjūdžiai abu įgavo politinį pobūdį, ir taip lietuviuose išsivystė dvi politinės srovės: socialistinė, arba kairioji, ir krikščioniškoji — dešinioji. Taip lietuvių tauta politiniai gal būt ir pasilikusi dvipartinė, jei nebūtų pradėję formuotis kitos, tarpinės, grupės tarp pasaulėžiūrinių kairės ir dešinės sąjūdžių. Tautinių bei ekonominių siekimų srityje šios tarpinės grupės negalėjo išrasti ko labai skirtingo nuo pirmųjų dviejų, tad jie daugiau rikiavosi vieni arčiau socializmo bei liberalizmo, kaip pvz. valstiečiai liaudininkai, kiti arčiau krikščioniškumo, kaip pvz. tautininkai. Kiekvienu atveju vyriausiu grupių diferenciacijos motyvu buvo pasaulėžiūrinis pradas. Ir jei pvz. išjungtum pasaulėžiūrinius niuansus, tai valstiečiai liaudininkai, tautininkai ir krikščionys demokratai turėtų sunkumų surasti, kuo jie vienas nuo kito galėtų skirtis. Tik socialdemokratai ekonominiuose klausimuose kai kuriais atvejais yra labiau skirtingi.

2. Galutinis pagrindinių politinių grupių susiformavimas

Bene pirmas viešas lietuviškų politinių grupių aiškesnis išsiryškinimas pasireiškė 1905 metais Didžiojo Vilniaus seimo metu. Ten jau stipriai reiškėsi socialdemokratai ir krikščioniškoji srovė. Taip pat tuo metu pasireiškė ir tarpinės grupės, nors dar neišsiryškinusiais vardais, bet maždaug atitinkančios vėlyvesnius valstiečius liaudininkus ir vad. nepartinių grupę, arba vėlyvesnius tautininkus. Vilniaus konferencijoj 1917 metais, panašiai kaip ir Vilniaus seime, reiškėsi maždaug tos pačios grupės: socialdemokratams vadovavo St. Kairys, krikšč. demokratams — Just. Staugaitis ir Al. Stulginskis ir vidurio arba tarpinei grupei — J. Basanavičius ir A. Smetona.

Galutinai liet. politinis susigrupavimas ir jų apimtis išryškėjo, kai prasidėjo rinkimai į Lietuvos seimą. Į Steigiamąjį seimą atėjo atstovai tokių grupių: krikščionių demokratų blokas, kurį sudarė krikšč. demokratai, ūkininkų sąjunga ir darbo federacija, viso 59 (iš bendro 112 seimo narių skaičiaus); valstiečių sąjungos ir socialistų liaudininkų 28; socialdemokratų 12; tautinių mažumų — žydų 7, lenkų 3, vokiečių 1; nepartinių 2. Tautininkų grupė, negavusi pakankamai balsų, nepravedė nė vieno atstovo. Tas pats buvo ir per rinkimus į 1-jį ir 2-jį seimą. Tik rinkimuose į 3-jį seimą, susiblokavus su valst. liaudininkais, pagal balsų likučius buvo pravesti 3 atstovai. Iš kitų mažesniųjų grupių — ūkininkų partija į 3-jį seimą pravedė 2 atstovus. Ši grupė buvo susidariusi iš buv. Sandaros, ir tenka laikyti kaip tarpinę tarp valst. liaudininkų tautininkų; ji, atrodo, buvo sukurta daugiau tik seimo rinkimų reikalui, nes atskiro veikimo beveik nebuvo išvysčiusi.

Tokiu būdu 1926 metų rinkimus į 3-jį seimą galima laikyti kaip galutinį pagrindinių lietuviškųjų politinių grupių, arba partijų, išryškėjimą. Jų tarpe trys grupės — krikšč. demokratų, ūkininkų sąjungos ir darbo federacijos — sudarė vienalytį krikščionių pasaulėžiūros politinį bloką, veikiantį atskiromis grupėmis tik dėl jų techniškų skirtumų ir gal būt rinkiminiais sumetimais. Kai ką tas klaidino, laikant tai grupiniu susiskaldymu. Tikrumoje jos visos sudarė vientisinį bloką, kurį tenka laikyti kaip vieną politinę srovę arba grupę. Tuo būdu susiformavo keturios pagrindinės lietuviškos politinės grupės, būtent: krikščionys demokratai, socialdemokratai, valstiečiai liaudininkai ir tautininkai. Šios visos grupės apima grynai lietuviškąsias politines pažiūras bei sroves nuo dešinės iki kairės. Atrodo, kad tiek visiškai pakanka. Taip pat ir tarp

šių 4 grupių, sakysim, valst. liaudininkai natūraliai linksta į socialdemokratų pusę, o tautininkams pasaulėžiūriniai yra artimesni krikšč. demokratai. Vedant nuosaikią liniją, galėtų susidaryti du solidarūs blokai, kas lietuvių tautą padarytų tikrai stiprią. Taigi vieton smulkintis ir silpnėti ieškotina galimybių konsoliduotis ir stiprėti.

3. *Stiprios politinės grupės yra tautos ir valstybės stiprybė*

Nėra demokratiškai besitvarkančių valstybių, kurios nesiremtų politinėmis grupėmis, arba partijomis. Lietuvių tauta, kaip ir bet kuri kita, nėra koks vienalytis monolitas. Negalima nė įsivaizduoti, kad visi būtų visais klausimais vienokios nuomonės ar vienokių pažiūrų. Tatai būtų ir nenaudinga. O kai susidaro pažiūrų skirtumai, neišvengiamai atsiranda grupės. Tad visai netikslinga patį grupavimąsi smerkti ar niekinti. Vietoj to turime visais būdais siekti ir patys palaikyti, kad nebūtų smulkinamasi, kad žmonės burtųsi ir sutilptų ant platesnių pagrindų, kad išugdytų tarpusavio tolerancijos, protingo nuolaidumo ir draugiško santykiavimo tradiciją, nes visų tikslas yra vienas - tarnauti Lietuvai.

Blogumas susidaro, kai atsiranda žmonių, kurie nori veikti, bet nepajėgūs su kitais susitarti, o nori dominuoti. Stiprios, didelės, ant platesnių pagrindų apsijungusios grupės yra tautos bei krašto stiprybė. Amerikoj gyvenantiems jau tikrai nereikia to įrodinėti. Europoje vokiečiai, nors per karą visai sugriauti, pasiekė aukščiausią gerovę, kai politiniuose klausimuose sutarė sutilpti dviejose stambiose grupėse: krikšč. demokratų ir socialdemokratų. Šalia jų atsirandančios mažos grupės tesireiškia manevravimu prisidėti tai prie vienų, tai prie kitų ir iš to sau kai ką laimėti. Toks spekuliacinis "verslas" prestižo jai neteikia, ji ir pasilieka tik smulki žuvelė. Ilgą pokario laikotarpį Vokietiją valdė krikščionių demokratų valdžia, ir kraštas pasiekė aukščiausios gerovės. Visiems iš to buvo gerai. Vėliau juos pakeitė kita didelė grupė, socialdemokratai. Nieko labai blogo irgi neatsitiko, nes valdžia remiasi didele grupe, ir ji stipri. Tiesa, jos padėtį kiek pasunkina reikalas kviesti į talką mažesnę liberalų grupę. Panašiai konsoliduota padėtis ir Austrijoj. Bet kai pažiūri į Italiją ir kai kurias kitas valstybes, matai priešingą vaizdą. Jos yra susismulkinę į daugelį grupių, iš kurių nė viena nėra pajėgi sudaryti parlamentinę daugumą. Vargiai sulipdomos vyriausybės nuolat keičiasi, ir

visas kraštas dėl to labai kenčia. Visiems iš to blogai.

Skandinavų kraštuose jau eilę metų įsistiprinę socialdemokratai; jie pajėgia sudaryti daugumą ir būti valdžioje. Šie kraštai ramūs ir džiaugiasi savo gerove. Tatai parodo, kad ne tiek svarbu, kokia grupė valdo kraštą, o svarbiausia, ar ji turi gyventojų daugumos paramą. Nors paradoksiškai atrodo, bet tikrovėje taip ir būtų, jei, pavyzdžiui, bolševikai Rusijoje, arba kad ir Lietuvoje, turėtų daugumos gyventojų pritarimą; tada tikrai jų valdžios elgesys būtų gerokai, o gal ir visai kitoniškas: ne toks žiaurus, žmonių neįtarinėtų, nekankintų, nes kam gi tai, jei valdžia stipri, atsiremianti į gyventojų daugumą. Bet, kai reikia drebėti dėl išsilaikymo valdžioje, tada visur įtarimai, visur vaidenasi esami ir nesami priešai, ir jie persekiojami. Neramūs būna valdantieji ir vargas valdomiesiems.

Anglosaksų kraštai laimingesni tuo, kad jie pajėgė išugdyti tradiciją — iš politinės veiklos išjungė pasaulėžiūrinius motyvus. Tada lengviau surasti platesnę bazę apsijungti. Jie tad išsiverčia, turėdami tik dvi dominuojančias partijas, kurios pasikeisdamos valdo kraštą. Gyvenantieji JAV mato, kaip tatai palaimingai veikia į žmonių gerovę, į laisvę ir krašto pajėgumą. Tad seka iš to labai vaizdinga ir pamokanti išvada, kad politinės grupės turi būti apjungiančios plačius gyventojų sluoksnius. Tautos tikras silpninimas, ar net tiesiog stūmimas į mizeriją, kai joje atsiranda egoistiniai kieto, su kitais nesiskaitančio charakterio žmonių, kurie, nepajėgdami sutilpti su kitais ant platesnės bazės, ima apie save grupuoti šalininkus, pačią visuomenę smulkindami į mažas grupeles.

4. Kaip atsiranda susirūpinimas per dideliu skaldymusi

Kad lietuviams svarbu turėti dideles ir stiprias politines grupes, rodo ne tik labai vaizdingi kitų kraštų pavyzdžiai, bet ir savoji patirtis. Štai Steigiamasis seimas ir vėliau 2-sis seimas. Juose krikščioniškasis politinis blokas turėjo absoliutinę daugumą. Tiesa, šiuose seimuose būdavo karštų kalbų, didelių ginčų. Kiti net paabejodavo, kad gal iš vis nesame priaugę, nemokame savęs valdyti, dar kiti kaltino, kad negera konstitucija sudaryta ir pan. Bet visi dalykai po kalbų ir apsvarstymų balsavimo keliu buvo išsprendžiami, ir darbas vyko pirmyn. Niekas nejautė, kad tai kokia prievarta ar iš aukšto kieno primetama valia, nes valdymo procese dalyvavo visa tauta, jos demokratišku būdu išrinktų atstovų asmeny. Buvo

be galo daug padaryta. Tada buvo pirmosios Lietuvos atsikūrimo, savosios valstybės atstatymo dienos. Kūrėsi tiesiog ant griuvėsių iš nieko, netgi vesdami karus trijuose frontuose. Padaryta tiesiog stebuklai. Ir neįmanoma net įsivaizduoti, kas būtų buvę, jei aname taip jautriame laikotarpy nė viena politinė grupė nebūtų turėjusi daugumos, kuria būtų galėjusi atsiremti tuometinė valdžia.

Kai po Steigiamojo seimo, renkant 1-jį seimą, nė viena grupė nebesudarė daugumos, krašto reikalų tvarkymas tuojau pakriko, ir seimas turėjo būti paleistas, skelbiant naujus rinkimus. Kaip, išrinkus 2-jį seimą, vėl viena grupė sudarė daugumą (krikšč. demokratai), darbas vėl galėjo būti vykdomas ir buvo atlikti net epochinės svarbos darbai, kaip pravedimas žemės reformos ir kt. Rinkimuose į 3-jį seimą stembesniais laimėtojais išėjo kairiosios grupės. Iš bendro seimo narių skaičiaus 85, valstiečiai liaudininkai turėjo 22 atstovus, socialdemokratai 15. Krikščionių blokui teko 30. Valdžią sudaryti ėmėsi valst. liaudininkai, talkinami socialdemokratų. Būtų buvę viskas tvarkoje, abi juk grupės lietuviškai patriotinės, ir gal būt net ir sveika būtų buvę, jei po krikšč. demokratų valdymo būtų sekusi kairiųjų valdžia. Bet visas blogumas buvo, kad jie neturėjo reikiamos daugumos. Tada leistasi į derybas su mažumomis — lenkais, žydais, vokiečiais, duodant jiems kraštui žalingų koncesijų. Ši mišrainė ir buvo fatališka: vos pusmetį kairiosioms grupėms pavaldžius, prieita prie sukilimo.

Perversmo keliu į valdžią atėjo tautininkų grupė. Aišku, ji yra patriotinė, ir taip pat būtų buvę viskas tvarkoje, jei ši grupė būtų buvusi stipresnė, jei būtų turėjusi platesnę atramą tautoje. To neturėdama, o valdžioje išsilaikyti norėdama, buvo priversta remtis pačios skiriamais valdininkais — karininkija ir policija, išleidžiant sau palankius įstatyminius potvarkius.

Iš to gal būt intuityviai ir ateina nepasitikėjimas ir nepasitenkinimas dėl grupių smulkinimosi. Didelę blogybę daro tautai ir Lietuvai, kurie imasi "išrasti motyvus", pagal kuriuos pagrindinės lietuviškosios politinės grupės skaldomos. Ir matome, kaip platūs lietuviškosios visuomenės sluoksniai su nerimu žiūri į tautininkų ir krikščionių demokratų politinių srovių suskaldymą. Ši aplinkybė daugiausia privedė, kad visi pasidarė neramūs ir zirzlūs, ieško vieni prie kitų priekabių, vieni kitais nepasitiki . . . Prieita prie to, kad nebepajėgiama

sutilpti net tokioje nekaltoje, neutralioje organizacijoje, kaip Lietuvių Bendruomenė.

5. Savitarpio nesėkmės pirmiausia buvo paliesta tautininkų srovė

Tautininkų politinė grupė susiformavo kaip tarpinė tarp krikščioniškosios ir liberaliniai socialistinės grupės. Tautos masėje ji sunkokai suprantama. Mat, jos kaimynai tiek iš dešinės, kaip krikščionys demokratai, tiek iš kairės valstiečiai liaudininkai yra nei kiek ne mažesni patriotai ir ne mažiau tautiniai nusiteikę kaip tautininkai. Dėl to ir rinkimuose į seimus jie turėjo sunkumų surasti pakankamai rėmėjų. Pagrindinė jos stiprybė buvo, kad turėjo būrelį pajėgių inteligentų. Ir garbingos atminties prof. kun. Fabijonas Kemėšis juos pavadino "generolais be armijų".

Valdžia į jų rankas pateko perversmo keliu — nuvertus socialistiškai liberališkųjų grupių valdžią 1926 m. Suprantama, šios grupės padėtis, neturint krašte daugumos, buvo nelengva. Dar labiau jos padėtį pasunkino į valdžios viršūnes atsistojusių josios vyriausių vadų tarpusavio asmeninis konfliktas. Dar pakankamai nesustiprėję kaip politinė partija, tautininkai buvo suskaldyti į smetonininkus ir voldemarininkus. Kaip šis konfliktas buvo žalingas ir skaudus, galiu pavaizduoti pokalbiu su geru iš gimnazijos laikų draugu, kuris tuo metu A. Smetonos jau buvo numatytas perimti tautininkų srovės vadovybę. Aš jo tada paklausiau, kaip jis žiūri į tuometinį A. Smetonos ir A. Voldemaro konfliktą. Jis man atsakė trumpai ir tiesiai: "Tai peilis į tautininkų širdį". Tautininkų srovė, tiesa, tuo nebuvo sunaikinta, bet jai labai daug pakenkta. Ir ne vien tik jai, bet ir visai tautai, nes į tautos charakterį įspaustas skaldymosi ir tarpusavės kovos bruožas. Kokių nors pažiūrų bebūtų, joks lietuvis patriotas tuo negali džiaugtis. Pačiai srovei ir kraštui ypač tuo metu buvo jautrus dalykas, nes tautininkai, būdami valdžioje, nešė ir atsakomybę už krašto likimą.

Voldemarininkų atskilimas nuo tautininkų srovės buvo žalingas anuo metu; bet jis tebėra žalingas ir šiandien. Tegul dabar grupinė veikla nėra aktuali, ir reikalas nėra rėkiantis, bet jau pats susiskaldymo faktas neprisideda prie gražių tautos bruožų ugdymo. Iš šalies žiūrint, tokiai diferenciacijai nematyti jokio rimto pagrindo, kaip tik buvusieji atskirų asmenų nesutarimai — lyg koks asmens kultas. Klausimas vertas gilaus

persvarstymo, ir šiomis išeivijos sąlygomis.

Vėliau, pokariniame laikotarpy, jau esant išeivijoje, panaši nesėkmė ištiko ir krikščioniškosios pasaulėžiūros politinę visuomenę. Kokie motyvai ir koks tam pateisinimas gali būti randamas, jau būtų platesnis klausimas, reikalaujantis pasvarstyti atskirai.

6. Ar yra prasmės dabar kalbėti apie partijas?

Šiandien visa lietuvių politinė veikla susiredukuoja į siaurą sektorių. Lietuva yra užgožta svetimųjų jėgų. Jos vardas išbraukiamas iš pasaulio žemėlapio, ir pati tauta siekiama paversti į rusišką masę. Dėl to, sakytum, šiuo laiku vienintėlė lietuvių politika tėra — atsispirti nuo sunaikinimo ir siekti išsilaisvinti, atgauti nepriklausomybę. Krašte gyvenančių tautiečių veikla yra visai užgniaužta. Išeivijoj ji laisva. Čia yra atsikūrę gal visi nepriklausomoj Lietuvoj veikusieji politiniai sąjūdžiai ir net naujų prisidėję. Tačiau jų veikla labai skiriasi nuo tos, kokia ji buvo savam krašte, ar bendrai kokia būna laisvai besitvarkančioj valstybėj. Paskirai šie sąjūdžiai šiandien mažai ką teveikia, kai kurie visai nieko neveikia. Bet jie jungiasi į Vyriausią Lietuvai Išlaisvinti Komitetą ir Amerikos Lietuvių Tarybą. Nesant sąlygų politinėm grupėm reikštis atskirai, daugelis manytų, kad dabar išvis nereikalinga skirstytis į atskiras grupes. Mat, politinių grupių veikloje neišvengiamai atsiranda tarpusavė trintis, nuomonių skirtumai ir net ginčai. O čia, išeivijoje, prieš akis dar stoja lietuvybės išlaikymo problema. Reikalinga jėgas taupyti, neeikvojant jų tarpusavio nesutarimams. Gerai, kad prie šių sąlygų prisitaikydamos atskiros politinės grupės savo veiklos nė neforsuoja, gal tik išskiriant mažas išimtis. Taip pat ir tarppartinių ginčų beveik visai nėra. Dėl to, kai atsiranda kas, kad dėl pasitaikančių lietuvių visuomenėj nesklandumų iš kalno bėdą suverčia "partijoms", kai jos netgi neveikia, tai ir priežasčių ieškotina kitur.

Mūsų visuomenė, ar tas mums patinka ar nepatinka, vistiek yra pasiskirsčiusi pagal pažiūras, tiek ideologines, tiek politines. Jau taip yra ir taip bus. Tik dabar, kai nėra priežasčių tarpgrupinei įtampai, susidaro patogus klimatas šaltai ir objektyviai pasvarstyti — gal kai ką šioje srityje galima ir pagerinti darnesnei pačios išeivijos konsolidacijai ir sudaryti geresnes tradicijas bei perduoti jas ateinančioms kartoms ir eventualiai pačios Lietuvos ateičiai.

ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS

JZ

Šiame "Tėvynės Sarge" pradedame spausdinti okupuotoje Lietuvoje parašytos arkiv. M. Reinio biografijos ištraukas.

Arkiv. M. Reinys yra buvęs 4 kartus tarp 1917 ir 1925 metų L. krikščionių demokratų partijos Centro komiteto nariu.

Red.

Pratarmė

Arkivyskupas M. Reinys — jo asmenybė ir veikla — paliko ryškų pėdsaką Lietuvos istorijoje. Tai buvo plačios ir gilios erudicijos žmogus. Studijas jis baigė, būdamas 30 metų. Likusius 33 metus (1914 - 1947) savo gyvenimo laisvėje metus paaukojo Dievui ir tėvynei. Dirbo įvairiose srityse. Jau pirmuoju savo veiklos laikotarpiu (1914 - 1922), vos grįžęs po studijų į okupuotą Vilnių, kun. dr. M. Reinys pasireiškė kaip protingas švietėjas, visuomenininkas, kalinys - įkaitas, kunigų seminarijos profesorius.

Nepriklausomoje Lietuvoje (1922 - 1940) buvo mėgiamas ir gerbiamas kaip autoritetingas kalbėtojas, visuomenininkas, kunigų seminarijos ir universiteto profesorius, užsienio reikalų ministeris, Vilkaviškio vyskupas koadjutorius.

Talentingai ir vaisingai dirbo ir po 1940 metų, kada buvo paskirtas arkivyskupu ir Vilniaus arkivyskupijos apaštališkuoju administratorium.

Arkivyskupas Reinys visur ir visuomet buvo pareigingas ir principingas. Nepripažino kompromisų kovoje už tiesą.

Santykiuose su žmonėmis buvo nuoširdus, kuklus, nusižeminęs ir altruistas. Turtų nekrovė, bet knygai, spaudai ir šelpimui pinigų negailėjo. Daugelio nuomone, arkivyskupas M. Reinys — ryškiausia žvaigždė po Dievo tarno arkivyskupo Jurgio Matulevičiaus. Nors arkivysk. dr. Reinys buvo apdovanotas ypatingu taurumu, tačiau per visą gyvenimą jį lydėjo dideli sunkumai.

... Sukasi gyvenimo ratas, karta keičia kartą, vis mažiau lieka gyvų didvyriško gyvenimo liudytojų. O didžiųjų žmonių gyvenimas ir darbai — pasididžiavimas tėvynės praeitimi ir

įkvėpimas ateities žygiams. Deja, apie arkv. M. Reinį tegalime paskaityti vos keliolikos eilučių straipsnelį Mažojoje tarybinėje enciklopedijoje (III t., 55 p.).

Taigi neatsitiktinai prieš keletą metų buvo kilusi mintis rankraščio teisėmis paruošti arkiv. M. Reinio biografiją. Buvo kalbinta keletas asmenų, artimai pažinojusių M. Reinį, tačiau visi atsisakė. Net žmogus, buvęs arkiv. bendradarbis ir neblogai valdąs plunksną, išgirdęs tokį pasiūlymą, gūžtelėjo pečiais ir pasakė: "Norint parašyti arkivyskupo Reinio biografiją, reikia būti geru žurnalistu".

Kas beliko daryti? Pradėta rinkti atsiminimus, rašytinius ir gyvu žodžiu apie arkivyskupo M. Reinio gyvenimą ir veiklą. Tai leido bent jau chronologine tvarka užfiksuoti jo gyvenimo kelią. Tikimasi, kad atsiras talentingas žmogus, kuris šią medžiagą papildys, suklasifikuos ir įvilks į literatūrinę formą.

Šia proga lieka tik nuoširdžiai padėkoti tiems, kurie vienu ar kitu būdu prie šio darbelio prisidėjo.

Jz.

Vaikystė — jaunystė — studijos

Mečislovas Reinys gimė 1884 m. vasario 5 d. Madagaskaro vienkiemyje, Daugailių parapijoje, Utenos apskrityje. Madagaskaras yra 4 km. nuo Daugailių į Antalieptės pusę, apie pusę kilometro nuo kelio Daugailiai - Rokiškis. Namas, kuriame arkivyskupas gimė ir augo, statytas 1871 - 1872 m. Ši data yra išpiaustyta iš medžio ir pritvirtinta išlaukinėje verandos pusėje. Dabar šiame name gyvena Reiniams svetimi žmonės.

Kai kam gali kilti klausimas, iš kur atsirado tas afrikietiškas "Madagaskaro" vardas. Jį bandė aiškinti prof. Pr. Dovydaitis ark. Reinio 50 metų sukaktuvių proga. Jis rašė:

"Kas nori pažinti dainių, teeina į dainiaus šalį", pasakė Getė. Kad ir Tu, Drauge, nesi poetas, bet tik mokslininkas ir visuomenininkas, tačiau ir Tavo, kaip ir kiekvieno mūsų, paveikslas bus aiškesnis, kai jis patalpintas Tavo gimtoj aplinkumoj. Tad leisk man pasakyti savo įspūdžius apie Tavo aplinkumą, kurioje kilai, augai ir su kuria ir dabar palaikei artimus santykius vasarą, kad ir trumpam poilsiui vykdamas ne kur kitur, o tik savajin Madagaskaran.

Iš kur yra tekęs toks afrikietiškas vardas Tavo gimtajam vienkiemiui? Man, rodos, kartą minėjai, bet aš lemtai neatsimenu. Tik man nemažiau buvo keista išgirdus, kad ir tas

upelis, kuris teka pro Tavo gimtinės lauko galą, turi gana savotišką, taip pat afrikietiškai skambantį vardą, būtent, "Šavaša". Šitokio vardo metrikus nebent tik mūsų kalbininkai mokėtų kaip surasti. Madagaskaro vienkiemis man daro įspūdžio esąs menkesnis už vidutinišką pietinės Suvalkijos (Kapsijos) vienkiemį; taip pat ir derlingumo atžvilgiu laukai šiame ledlaikio morenų plote, man atrodo, menkesni už pietinės Suvalkijos laukus.

Tad kaip tokio, palyginti, nelabai turtingo, didžiulę šeimą turinčio, ūkininko sūnus Sveikas galėjai taip ilgai — iki 30 savo amžiaus metų — studijuoti, tiek daug mokslo išeiti, susidomės ne vienas. Aš tą Tavo paslaptį iš Tavęs paties nugirdęs, kada dar kartą kažkuriais metais buvova vėl atvykę į Madagaskarą ir šnekučiavomės sėdėdami lauke ant nupiautos pievelės netoliese trobų. Būtent, pasakei man, kad ilgai studijuoti galėjai ne savo gimtinės remiamas, bet gerų prietelių padedamas, kurie Tau skolino mokslams eiti pinigų lengvomis sąlygomis — be nuošimčių. Turėjai tokių gerų prietelių eidamas mokslą. Šiandieną ir patsai duodi paskolas, ne tik neimdamas jokių nuošimčių, bet ir pačios paskolintos sumos nuleidi visą šimtą procentų . . .

. . . Išvykęs studijuoti į užsienius ir prisigriebęs prie mokslinio lobio, Tu pasirodei esąs — atsiprašant už žodį — tikras mokslo godas ir besotis: Tau neužteko nė Liuveno su jo filosofija ir gamtos mokslais. Tu 1913 - 14 m. dar studijuoji Strasburgo universiteto katalikiškame teologijos fakultete pas labai didelės erudicijos profesorių, labai mokslingą katalikų pasaulėžiūros apologetą Albertą Langą ne kuriais kitais sumetimais, o kaip tik, kad savo katalikišką pasaulėžiūrą dar praplėstum ir pagilintum. Ir Dievas žino, kada Tu pagaliau būtum baigęs studijas, kada būtum palikęs studento suolą, jei jį palikti ir Lietuvon skubėti nebūtų Tavęs paraginusi didžiojo karo besiartinanti audra" ("Ateitis", 1934).

Arkivyskupo Mečislovo tėvai — Jeronimas ir Julijona Mališauskaitė Reiniai — turėjo 32 ha ūkį. Mečislovas buvo jauniausias iš 11 vaikų. Tėvas mirė visai jaunas. Dirbdamas lauko darbus, arklio buvo mirtinai sužeistas. Arkivyskupas savo tėvo mirties net neatsiminė. Motina sulaukė senesnio amžiaus. Ji mirė staigiai susirgus. Arkivyskupas tuo metu studijavo Belgijoje ir nesuspėjo atvykti aplankyti sergančios motinos nei mirusios palaidoti.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą du arkivyskupo broliai gyveno

Petrapilyje. Kazimieras dirbo kiemsargiu, o Jonas tarnavo carienės gvardijoje. Sesuo Emilija ištekėjo už Telyčėno ir apsigyveno Lenkijoje. Vėliau arkivyskupas per Latviją juos susigrąžino Lietuvon. Telyčėnai apsigyveno Madagaskare. Kazimieras, Jonas ir Veronika buvo nevedę. Veronika netekėjusi dėl to, kad, broliui vyskupui atvykus vasaros atostogų į Madagaskarą, būtų kas šeimininkauja. Veronika mirė 1931 m. Palaidota Daugailių kapinėse. Vėliau iš dėdžių ūkį paveldėjo Izajošiaus sūnus Antanas.

Po Antrojo pasaulinio karo Izajošiaus žmona Grasilda Musteikytė (gen Musteikio giminaitė) su sūnum Antanu ir jo žmona Stefanija su dukterim Aldona ir sūnum Vilium buvo išvežti į Sibirą. Taip pat buvo išvežta ir sesuo Emilija Telyčėnienė ir broliai Kazimieras ir Jonas. Pastarieji Sibire ir mirė.

Pagal prof. Dovydaitį, arkivyskupas Reinys nuo pat mažens pasižymėjo maldingumu ir mokytojo darbo pamėgimu. Galima manyti, kad, jam dar besimokant gimnazijoje, kunigų seminarijoje ir dvasinėje akademijoje, subrendo noras studijuoti toliau, siekti mokslo viršūnių, kad, grįžęs į savo mylimą Lietuvą, galėtų būti tinkamas jos jaunimo mokytojas — profesorius.

Dr. Juozas Čepėnas (g. 1880), arkivyskupo jaunystės draugas, savo atsiminimuose rašo, kad Reinių Mečiukas augo pas tėvus Madagaskare. Berniukas buvo mažo ūgio, juodbruvis; akys rudos, nosis ir veidas normalus. Iš mažens buvo ramus, tylus, kuklus, bet ne niūrus. Priešingai, linksmas. sąmojingas.

Pradinį mokslą ėjo Antalieptės ir Mūrinės Ašmenos (Vilnijoje) mokyklose. M. Ašmenoje klebonu buvo jo giminaitis kun. Nenėnas. Mečiukas mokėsi gerai. Kadangi jau pradžios mokykloje pasirodė jo gabumai, tai buvo nuspręsta leisti mokytis gimnazijoje. Jis buvo nuvežtas Rygon pas savo giminaičius, pas kuriuos gyveno visą laiką, kol lankė Aleksandro III gimnaziją. Gimnazijoje mokėsi gerai ir pereidavo iš klasės į klasę su pagyrimu.

Būdamas gimnazijos mokiniu, taip pat paliko ramus, kuklus, bet ne paniuręs. Mėgdavo padainuoti, turėjo gražų balsą ir gerą muzikinę klausą, tačiau šokti nemėgdavo. Gimnaziją baigė su aukso medaliu. Jis dar tebesaugomas.

1901 m. M. Reinys įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Ją baigė 1905 m. Seminarijoje buvo infirmerijos feldšeriumi. (Seminarijoje buvo skiriamas vienas iš klierikų prižiūrėti sergančius klierikus. Parenkamas toks klierikas, kuris bent kiek

nusimano apie susirgimus, arba šiaip yra vienas rimtesnių klierikų).

M. Reinys draugų klierikų buvo mėgiamas. Kaip gabus, darbštus ir tvarkingas, baigęs seminariją, gavo valdžios skiriamą stipendiją aukštiesiems teologijos mokslams studijuoti Petrapilio dvasinėje akademijoje.

1907 m. buvo įšvęstas kunigu. Bestudijuodamas Petrapilio dvasinėje akademijoje (1905 - 1909), Reinys gavo teologijos kandidato ir 1909 m. teologijos magistro laipsnį.

1909 m. vasarą išvyko studijuoti į užsienius. Rudenį nuvyko į Liuveną ir įstojo į Institut Superior de philosophie prie Liuveno universiteto. Filosofijos institute studijavo 1909 - 1912 m. Filosofijos bakalauro laipsnį gavo 1910 m., filosofijos licenciato — 1911 m. ir filosofijos daktaro — 1912 m. Daktaro disertaciją parašė tema "Theorie de Vl. Soloviev sur le fondement de la moralite" (Vl. Solovjovo doros pagrindai).

Būdamas Filosofijos institute, studijavo šiuos dalykus: fiziką (A. Thiery), chemiją (D. Nys), geologiją ir minerologiją (F. Kaisin), biologiją (A. Meunier), anatomiją ir fiziologiją (M. Ide), politinę ekonomiją (M. Defourney), filosofijos įvadą (L. Noel), logiką (L. Noel), psichologiją (A. Michotte, A. Thiery, L. Noel), fiziologinę psichologiją (A. Michotte, A. Thiery), gnozeologiją (L. Noel), metafiziką (N. Balthasar), kosmologiją (D. Nys), teologiją (L. Becker, N. Balthasar), etiką (J. Forget), prigimtinę teisę (S. Depoige), filosofijos istoriją (M. de Wulf.).

Norėdamas užbaigti bendrąjį gamtos mokslų kursą, 1912 m. rudenį įstojo į Liuveno Gamtos mokslų fakultetą ir per du semestrus išklausė kursus bei išlaikė egzaminus iš botanikos, zoologijos ir citologijos.

Apologetikos studijoms pagilinti 1913 m. įstojo į Strasburgo universiteto Teologijos fakultetą, kuriame per du semestrus, iki 1914 m. liepos 29 d., klausė religijos filosofiją (A. Lang), naujųjų laikų filosofijos istoriją (A. Schneider), naujųjų laikų kultūros problemas (G. Simmel) ir lankė dviejų semestrų apologetikos seminarą (A. Lang), kuriame parašė du rašto darbus: "Darstellung und Wuerdigung der kantischen Kritik der Gottesbeveiwe" ir "Budda nach H. Oldenberg".

Studijuodamas užsieniuose, pasinaudojo gera proga ir aplankė ne vien Belgiją bei Vokietiją, bet ir Angliją, Olandiją, Daniją, Švediją, Prancūziją, Šveicariją, Austriją ir Italiją. Danijos Hornsenso mieste praleido net trejas atostogas, dirb-

damas pastoracinį darbą, sakydamas lietuviškus ir lenkiškus pamokslus ateiviams darbininkams.

Turint prieš akis M. Reinio studijų šakų platumą bei mokslinių po užsienius ekskursijų gausumą, nenuostabu, kad prof. Dovydaitis per 50 metų sukakties jubiliejų pavadino M. Reinį dovydaitišku stilium mokslo "godu". Tačiau M. Reinys buvo ne tiek mokslo godas, kiek troško būti pilniau pasiruošęs jaunimo mokytojas — profesorius.

Grįžęs Lietuvon, mokėjo šias užsienio kalbas: lotynų, italų, prancūzų, anglų, danų, vokiečių, rusų, lenkų. O karo metu išmoko ir ispanų kalbą. Taigi nemažas mokslinis bagažas.

Pirmasis darbo baras Vilniuje 1914 - 1922

Kun. dr. M. Reinys grįžo į Lietuvą per Kybartus paskutiniu traukiniu prieš Pirmąjį pasaulinį karą 1914 m. rugpiūčio 1 d. Kartu su savimi vežėsi didžiulę mokslinę biblioteką, kurios karo maišatyje neteko. Grįžusį į Vilnių Reinį tuometinis Vilniaus vyskupijos valdytojas protonotaras K. Michalkevičius paskyrė šv. Jono bažnyčios vikaru. Tose pareigose išbuvo jis vienerius metus. 1915 m. rugsėjo gale, besikuriant Vilniuje lietuvių gimnazijai ir Pedagoginiams kursams, M. Reinys buvo paskirtas jų kapelionu, o vėliau ir kitų, ne teologinių, dalykų mokytoju. Tose pareigose išbuvo iki 1922 m. birželio mėnesio. Dėstė tikybą, psichologiją, logiką, gamtą ir politinę ekonomiją. Be to, 1916 m. spalio mėnesyje buvo paskirtas Vilniaus kunigų seminarijos profesorium ir dėstė filosofiją ir sociologiją iki 1922 m. birželio mėn.

Jau šiame pirmame darbo bare Vilniuje visuomenė jautė M. Reinio asmenyje stambią intelektualinę jėgą. 1917 m. lietuviai po ilgų ir sunkių derybų buvo gavę iš vokiečių okupacinės vokiečių vyriausybės leidimą sušaukti Vilniuje rugsėjo 18 - 22 d. Lietuvos šalies taip vadinamą Lietuvių konferenciją, kurioje dalyvavo visų luomų ir įvairaus išsilavinimo atstovai, pradedant kaimiečiu ir baigiant profesorium, pradedant katalikų kunigu ir baigiant socialistu ir net bolševiku (Eidukevičius, gyd. Domaševičius ir kt.). Tą konferenciją sušaukti vokiečiai leido tik kvietimo būdu. Buvo kviesti 264 asmenys, atvyko 214. Konferencija buvo marga ir audringa. Tai buvo tuometinėmis sąlygomis tam tikras tautos forumas. Pradėta pamaldomis Vilniaus katedroje. Pasakyti pamokslą buvo pakviestas jau tada visiems gerai žinomas kunigų seminarijos profesorius kun. dr. M. Reinys. Kalbėjo tema "Jus-

titia est fundamentum regnorum) (Teisingumas yra valstybės pagrindas). Čia jis jau pasireiškė subrendusio valstybininko galvosena.

Nuostabu ir tai, kad, 1922 m. prof. kun. dr. Reiniui išvykstant į Kauną profesoriauti, tuometinis Vilniaus kunigų seminarijos rektorius prel. dr. J. Uszyllo, nors ir smarkus lenkas, apie M. Reinį pareiškė kitiems seminarijos profesoriams: "Ten jis taps vyskupu". Taip, M. Reinys tapo ne tik vyskupu, bet ir arkivyskupu ir tos pačios Vilniaus arkivyskupijos apaštališkuoju administratorium.

1914 - 1922 m. Vilniuje gyvenamo laikotarpio metu kun. dr. M. Reinys dirbo ateitininkų ir pavasarininkų organizacijose. Parašė naują Lietuvos krikščionių demokratų partijos programą, išleistą Vilniuje 1917 m. (išleista, įrašant 1915 m. datą), ketverius metus buvo "Ryto" švietimo draugijos vicepirmininku, trejus metus laikė privačias paskaitas iš psichologijos lietuvių katalikų mokytojų būreliui, vadovaujamam mokytojo Kl. Ruginio; skaitė filosofijos įvadą ir genoseologiją Lietuvių mokslo draugijos kursuose Vilniuje (1920-1921). Tuo metu Vilniuje buvo didelis inteligentų trūkumas. Tekdavo daug dirbti. Nebuvo jokio psichologijos vadovėlio. M. Reinys sulietuvino Čelpanovo (buv. Kijevo ir Maskvos prof., mirė 1936) psichologijos vadovėlį.

1919 m. Vilnius ėjo iš rankų į rankas: rusų raudonarmiečių, lietuvių, lenkų. Balandžio 22 d. raudonarmiečiai, traukdamiesi nuo lenkų smūgio iš Vilniaus, su savimi pasiėmė grupę lietuvių inteligentų įkaitais, jų tarpe ir kun. dr. M. Reinį. Jis nuvyko pas tuometinį Vilniaus vyskupą Jurgį Matulevičių pasitarti, ar leistis būti suimtam, ar pasitraukti į Lietuvą, į Kauną. Vysk. Matulevičiaus tėviškai patariamas, — "gal ir kitiems reikės pakliūti, tai visi kartu kentėsime", — pasiliko (Arkivyskupas Jurgis Matulevičius, 1933 m. 98 p.).

1919 m. balandžio mėnesį, kai lietuviai inteligentai buvo suimti įkaitais, buvo pats palaidinys. Teko pėsčiomis klampoti per tirpstantį sniegą Ukmergės kryptimi iki Maišiogalos. Kun. dr. Reinys turėjo nesveikas kojas — išsiplėtę venos. Kelyje buvo kartą net apalpęs. Nuo Maišiogalos buvo parūpintos pastotės. Nuo Daugpilio iki Smolensko buvo vežami traukiniu.

Keliaudamas šioje "kelionėje" pro savo tėviškę, — Daugailius, — kun. M. Reinys norėjo susitikti — pasimatyti su savo namiškiais. Bet tos galimybės negavo. Be to, nakvojant

Daugailiuose, kun. M. Reinys buvo apnakvindintas kaimo tipo tualeto patalpose. Buvo silpnai saugomas, galėjo pasišalinti — pabėgti. Kiti bendrakeleiviai taip ir patarė padaryti. Bet kun. Reinys atsisakė taip padaryti, nes, girdi, dėl to galįs nukentėti sargybinis. Ši aplinkybė liudija, koks didelis altruistas buvo kun. dr. M. Reinys.

Ši įkaitų kelionė vyko per Vilniaus, Daugpilio, Smolensko kalėjimus, lydima nemalonių nuotykių. Ji tęsėsi 5 mėnesius, iki liepos 24 d. Ji plačiau aprašyta kan. Dogelio atsiminimuose ir 1929 metų "Ateityje" (520 p.).

Pats kun. Reinys apie šią kalinių - įkaitų kelionę išsireiškė humoristiškai, pavadindamas "specifinio malonumo" laikotarpiu. Jų lėšomis asmeniškai teko susipažinti su kalinio psichologija, su visomis jų blakėmis ir kt. Ir dar vėliau knygoje "Arkivyskupas Jurgis Matulevičius" (1933) M. Reinys rašė: "Teko pamatyti ir patirti keletą kalėjimų, tačiau galų gale visa tai išėjo į naudą; teko patirti, kaip kiti žmonės gyvena ten, kur yra sunkiausios bausmės vieta; ... daugiau branginti savo ir kitų žmonių laisvę, geriau įvertinti brutalios prievartos biaurumą, geriau atjausti Dievo sutvertojo pasaulio gražumą ir malonumą. Šitų pamokų ir už didelius pinigus neatiduočiau" (98 p.).

Kalinių pasikeitimas pagal susitarimą įvyko Degučiuose, ant plento Zarasai — Daugailiai. Čia kiekviena kariaujančių šalių pasielgė savitu būdu. Pvz. lietuviai įkaitai buvo grąžinti užrištomis akimis. Jie nežinojo, kur juos veda — gal sušaudyti (žr. Ateitis, 1929).

Paleistas kun. prof. Reinys apsinakvojo pas savo seserį ir svainį Marcinkus Lastromo viensėdy, netoli Daugailių. Rytojaus dieną čia buvo suruoštas priėmimas ir pietūs visiems buvusiems įkaitams. Parlamentarai, kurie sutiko įkaitus, ir karininkas Ladyga, kuris tuo metu vadovavo visam barui, sveikino įkaitus jaudinančiomis kalbomis. Įkaitų vardu iškilmingų pietų metu gražia kalba atsakė kun. prof. M. Reinys. Jis padėkojo už rūpestį išlaisvinti įkaitus ir gražų sutikimą.

Prof. Reinys, keletą dienų praleidęs tėviškėje ir pailsėjęs, grįžo į Vilnių profesoriauti seminarijoje. Tuo metu, kai jis gyveno lenkų okupuotame Vilniuje, nepriklausomoje Lietuvoje buvo diskutuojamas žemės reformos klausimas: aprūpinti žeme bežemius ir mažažemius, kurie jau seniai žemės ilgėjosi. Žemės reformos propagandai vadovavo kun. M. Krupavičius. Jam pritarė Vilniaus vysk. J. Matulevičius, kun.

prof. Pr. Bučys ir eilė kitų išsimokslinusių idealistų. Bet, kadangi šis klausimas tuomet buvo naujas, kai kas į tai žiūrėjo su nepasitikėjimu, o kita žymi dalis dvasiškių dignitorių, ypač Žemaitijoje, kurie palaikė artimus santykius su dvarininkais, liečiamais projektuojamos žemės reformos, buvo atkakliai nusistatę prieš. Tuomet kaip didelis eruditas šiuo klausimu pasisakė ir kun. prof. Reinys. Jis sakė: "Koks dar gali būti klausimas, ar galima nusavinti žemę? Juk valstybė, kai yra reikalas, ima sūnų iš šeimos ir reikalauja net gyvybę padėti, o čia negalės nusavinti žemės!" (Tiesos kelias, 1935 m. 590 p.). Toks prof. Reinio šiuo klausimu pasisakymas darė didelę įtaką ir gerai pasitarnavo žemės reformai. Ir, tenka pasakyti, kad kun. prof. Reinys ir kun. M. Krupavičius visą gyvenimą paliko artimi draugai, kaip demokratai ir altruistai.

Kun. prof. Reinys visą savo gyvenimą, pradedant vaikyste, artimai ir nuoširdžiai draugavo su savo tėviškės kaimynu kun. dr. Juozu Čepėnu. Nors Čepėnas už arkivyskupą ketveriais metais vyresnis, bet šiuo metu dar yra gyvas. Kun. dr. Čepėnui visą laiką gyvenant bažnytkaimiuose ar miesteliuose, prof. Reinys iš Vilniaus, Kauno ar Vilkaviškio atostogų metu nuvykdavo aplankyti ir pailsėti.

Savo atsiminimuose kun. Čepėnas rašo: "Kun. dr. Reinys, tik ką baigęs Petrapilio dvasinę akademiją, paragino mane prasimokyti vokiečių ir prancūzų kalbų, kad galėčiau važiuoti užsienin į universitetą".

Akademijon važiuoti nepatarė, nes teologiją galįs ir namie būdamas išstudijuoti, o filosofijos mokslas Petrapilio akademijoje žemai stovįs. M. Reinys pasiūlė tokį projektą: kai jis išvažiuos studijuoti užsienin, tai Čepėnas siųs jam reikalingus mokslui pinigus; o kai grįš — siųs Čepėnui, ir tas galės studijuoti užsienyje. Kaip susitarėm, taip ir padarėm: aš jam siunčiau, ir jis man siuntė, rašo savo atsiminimuose dr. J. Čepėnas. Toliau savo atsiminimuose kun. Čepėnas rašo: "Arkivyskupas Reinys, studijuodamas Petrapilio dvasinėje akademijoje, buvo mano teologijos mokytojas ir profesorius. Jis man nurodydavo vadovėlius iš teologijos tokius, kokius vartodavo akademijoje, ir daug kitokių, aiškindamas man neaiškumus teologijos srityje. Studijuojant man Liuveno universitete Belgijoje, jis man buvo filosofijos profesorius. Jis man patarė įsigyti visus kardinolo Merciero filosofinius veikalus ir studijuoti nurodyta eile. Aš taip ir padariau. Kas man

ten būdavo neaišku, jis man išaiškindavo. Be to, jis man išaiškino laiko ir erdvės sąvokas ir kaip jos suprantamos filosofiniu būdu.

Pagaliau jis visą laiką aiškindavo man visokius neaiškumus, kurie pasitaikydavo moksle ir gyvenime. Jis buvo ne tiktai mano jaunų dienų draugas, bet jis pasiliko ir visą gyvenimą mano sielos draugas. Už tai aš esu jam daug kuo dėkingas, labai branginu tai, ką jis paliko mano sieloje, ir tai pasiliks amžinai. Aš jį visuomet karštai mylėjau kaip savo dvasios tėvą . . .

Kiek arkivyskupui Reiniui buvau paskolinęs jo studijų metu, jis man grąžino jau gal net tris kartus tiek. Bet aš iš jo to nereikalavau. Jis pats man pasiūlė pavažinėti po Europą ir gerai ją pažinti. Kai aš baigiau savo studijas, pažadėjo finansuoti man keliones. Žinoma, ir finansavo".

Iš kun. dr. Čepėno atsiminimų matyti, kad arkiv. Reinys buvo visuomet ir visur laukiamas, kad atvyktų praleisti atostogų. Atvykęs atostogų, stropiai talkininkaudavo bažnyčioje: sakydavo ilgus pamokslus daugiausia apologetinio turinio, klausydavo išpažinčių. Po pamaldų laikydavo paskaitas jaunimo susirinkimuose.

Kun. Čepėnas rašo, kad M. Reinys buvo didelis demokratas, nereikšdavo jokių pretenzijų. Buvo kuklus, ramus, vilkėjo paprastais drabužiais. Sutaną ir paltą gerokai panešiodavo. Jis šelpdavo daugelį mokinių ir studentų. Šelpdavo dar ateitininkus, pavasarininkus, angelaičius.

Atostogų metu, be teologinių ir filosofinių klausimų, aptardavo ir politinius klausimus. Pirmojo pasaulinio karo metu M. Reinys, būdamas įsitikinęs, kad Lietuva bus nepriklausoma ir jos tvarkymui tinkamiausia santvarka pagal krikščionių demokratų partijos programą, atsiveždavo iš Vilniaus nemažą kiekį tos partijos programos egzempliorių, prašydamas juos išdalinti kunigų ir kitų gyventojų tarpe.

Abu skaitėme ir aptardavome kunigaikščio Buelovo, Wil helmo II kanclerio, atsiminimus apie Pirmojo pasaulinio karo priežastis. Tuose atsiminimuose Buelovas motyvuotai įrodinėjo, kad to karo kaltininkai esą anglai. Pokalbiuose Reinys dalinosi mintimis apie žymesnius asmenis Lietuvoje. Ypač girdavo nepaprastus gabumus savo studijų draugo Pr. Kuraičio.

STASYS ŠALKAUSKIS IR KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA

J. VARNAS

Kaip gerai žinome, Stasys Šalkauskis buvo gilus mąstytojas - filosofas, pedagogas mokslininkas, parašęs labai vertingų veikalų, giliai tikįs krikščionis - katalikas, labai kilnus žmogus. Nepriklausomybės laikais jis buvo daugelio laikomas kilniausiu žmogum Lietuvoje, turėjo labai didelį autoritetą katalikų inteligentų, studentų ir vyresnių moksleivių ateitininkų tarpe.

Aptariant Šalkauskį kaip filosofą - mąstytoją, savaime kyla prielaida, kad jis neturėjo būti politikas, nes politika yra praktinės veiklos sritis, lyg ir nesiderinanti su teoriniu mąstymu. Tai iš dalies teisinga, nes Šalkauskis nebuvo praktikas politikas. Bet jis taip pat nebuvo visiškai abstraktus mąstytojas, o realiai nusiteikęs mąstytojas. Jo svarstymų plotmėje žymią vietą užėmė pagrindiniai tautos klausimai, jų tarpe jos pašaukimas ir jos ugdymas. Ištisą knygą jis paskyrė visuomeniniam auklėjimui, į kurį įeina ir politinis auklėjimas. Domėdamasis svarbiaisiais tautos klausimais, suprantama, jis neišskyrė ir politikos. Jei jis ir nebuvo politikas praktikas, tai jis yra buvęs politikas teoretikas.

Pripažindami Šalkauskį krikščioniškosios politikos teoretiku, susiduriame su klausimais, kokią vietą jis numatė krikščioniškai politikai savo mąstymo sistemoje, kaip jis žiūrėjo į Bažnyčios socialine doktrina pagrįstą krikščioniškąją demokratiją ir kokie buvo jo santykiai su lietuvių Krikščionių demokratų partija.

Būdamas giliai tikintis krikščionis ir nuoširdus demokratas, siekęs pilnutinės demokratijos ir norėjęs savo įtaka paveikti, kad ir katalikų viešasis gyvenimas būtų sutvarkytas pagal Kristaus mokslą, jis pasisakė už krikščioniškąją demokratiją. Nors pats formaliai nepriklausė jokiai partijai, tačiau jis krikščionis demokratus laikė katalikus apjungiančia partija ir rūpinosi jos veikla bei stiprėjimu. Nepritardamas dvasininkų dalyvavimui politikoje bei jos kovose ir jų politinę veiklą pateisindamas tik tol, kol trūksta prityrusių politikų, jis rūpinosi išauklėti gerų pasauliečių visuomenininkų ir prie

jų paruošimo "pats prisidėjo žodžiu ir raštu" (dr. J. Eretas, Stasys Šalkauskis, 107 p.).

Kaip jį labai gerai pažinęs dr. J. Eretas rašo, "Šalkauskis buvo šalininkas krikščioniškosios demokratijos, kaip buvo ją skelbęs Leonas XIII ir kaip ją Italijoje bandė įgyvendinti Don sturzo (1871-1959) arba Marc Sangnier (1873-1950). Jis pergalvojęs jų idėjas ir jas suprato panašiai kaip žymūs mūsų sociologai Matulevičius, Būčys, Šultė, Paltarokas ir kiti, iš kurių Maironis, Dambrauskas ir Būčys dar 1905 buvo išdirbę pirmąją programą ir išspausdinę "Draugijoje". Į krikščionis demokratus jis — taip tvirtino Pakštas — žiūrėjo kaip į plačių horizontų europinę partiją" (Stasys Šalkauskis, 105 p.).

Bet ir neįeidamas į krikščionių demokratų partiją, jis nebuvo jai abejingas. Nors ir nesutikdamas būti statomas jos kandidatu į Seimą, jis labai rūpinosi krikščioniškosios demokratijos programos ištobulinimu ir jos nuosekliu įgyvendinimu. Pasak dr. Ereto, "tuo reikalu jis nuolat kreipdavosi į kunigą M. Krupavičių, su kuriuo atvirai svarstydavo jam rūpimus visuomenės klausimus. Šalkauskis dažnai nesutiko su Krupavičiaus sumanymais bei jų realizavimu, bet tai nereiškė, kad jis būtų nusistatęs prieš krikščionis demokratus". Principiniai jis niekada nėra prieš juos pasisakęs. Su Šalkauskiu bendraudamas, Krupavičius jautė, kad jis savo įsitikinimais buvo krikščionis demokratas, tik susilaikęs nuo praktinės veiklos. Apie jį Krupavičius yra rašęs, kaip apie buvusį neapmokamą jo patarėją lietuvių tautos, visuomenės ir valstybės reikaluose. Jis niekada nebuvo nariu krikščionių demokratų vadovaujamuose organuose, tačiau juose dirbo. Krupavičius kviesdavo Šalkauskį, o ir jis pats pasisiūlydavo ateiti į Centro komiteto posėdžius, kada buvo svarstomi svarbūs valstybės ar partijos reikalai, ir aktyviai dalyvaudavo jų svarstyme. Jis kartais lankydavosi ir į Krupavičiaus butą ir iš ten išėję pasivaikščioti gerokai pasiginčydavo. Kaip dr. Eretas rašo, "Kolega Stasys kai kada ir mane nutempdavo pas Krupavičių. Atsimenu porą daugiau praktinio pobūdžio klausimų, kuriais juodu itin atkakliai ginčijosi" (ten pat, 109 p.).

Šalkauskis nepateisino partijų smulkinimo. Jis nepritarė ir krikščionių demokratų paskirstymui į tris frakcijas, kurios vėliau išvirto skirtingomis grupėmis. Kaip Krupavičius vėliau rašė, "katalikų vienybė jam buvo dogma. Tik vieningi katalikai ne tik kultūros baruose, bet politikoje galėsią išlaikyti

Lietuvą katalikišką. Kai kildavo katalikuose politinių nesutarimų, jam būdavo sunkiausi ir neramiausi laikai" ("Tėvynės Sargas", 1954 m., 58 p.).

Krikščionių demokratų partiją Šalkauskis laikė centrine tarp dešinės ir kairės. Savo programa jai artimi buvo liaudininkai — taip pat stambi partija. Jis manė, kad valstybei būtų labai naudinga, jei tos abi partijos sudarytų demokratinį daugumai atstovaujantį politinį centrą. Nuo jo į kairę buvo socialdemokratai, kurie jau turėjo centrą sulaikyti nuo konservatyvumo, o dešinėje buvę tautininkai savo kritika turėjo jį sulaikyti nuo posūkio į kairę. Jo toks partijų pasiskirstymo planas pasirodė buvęs teisingas, kada, krikščionims demokratams ir valst. liaudininkams nesudarius koalicijos ir veikiant atskirai, galėjo įvykti perversmas.

Šalkauskis primindavo Krupavičiui ir įvairius valdžioje netikslumus, kurie kildavo dėl tinkamų žmonių trūkumo. Tačiau jis nesutiko, kad tam trūkumui užpildyti būtų įtraukiami studentai. Jis kietai gynė savo nuomonę, kad jaunieji pirmiausia turėtų gerai įsigilinti į krikščioniškosios politikos dėsnius ir, tik politiškai subrendę ir gavę piliečio teises, galėtų imtis ir politinės veiklos. Bet tai nereiškė jo nusistatymo prieš pačią politiką, kurią jis laikė labai svarbia gyvenimo sritimi. Jis tik norėjo nesubrendusį jaunimą palikti nuošaliau nuo aktualios politikos ir leisti jam pirmiau subręsti akademiškam gyvenimui.

Bet po gruodžio 17 perversmo Šalkauskis kritikavo dviejų krikščionių demokratų — dr. L. Bistro ir dr. P. Karvelio — sutikimą įeiti į perversmo pastatytą tautininkų vyriausybę. Kaip jis teisingai numatė, tautininkai tik laikinai, kol jiems bus naudinga, pakęs jų buvimą vyriausybėje, gi vėliau vis tiek juos, nieko gero Lietuvos demokratijai nepasiekusius, o tik savo dalyvavimu tokioje vyriausybėje susikompromitavusius, iš jos išstums, kas netrukus ir įvyko. Po perversmo Šalkauskis savo paskaitose universitete rimtai kritikavo grupę studentų ateitininkų, prisidėjusių prie teisėtos vyriausybės nuvertimo. Perversmą jis laikė politinio nesubrendimo ženklu ir skaudžiu demokratinių principų pažeidimu.

Dėl krikščionių demokratų sutikimo įeiti į tautininkų vyriausybę Krupavičiaus ir Šalkauskio nuomonės pradžioje išsiskyrė. Tačiau jų bičiuliški santykiai, pagrįsti tarpusavio pagarba, išliko.

Kaip St. Šalkauskis vertino kun. M. Krupavičių bei jo

politinę veiklą, rodo jo 1934 metų "Židinyje" (45 p.) pasisakymas:

"Mano įsitikinimu, ateities istorikas turės konstatuoti, kad Krupavičius buvo seimų laikais žymiausias Lietuvos politikas. Šis valingas, veiklus, ryžtingas ir materialiai švarus žmogus įrašė neišdildinamomis raidėmis savo vardą politinėje ir socialinėje Lietuvos istorijoje: juk jis savo tiesiog titaniškomis pastangomis padėjo pagrindą socialinei mūsų visuomenės pusiausvyrai (agrarinė reforma) ir tuo pačiu suredukavo neproporcionaliai įsigalėjusį mūsų krašte lenkiškąjį gaivalą. Jis galingo užsimojimo politikas".

Didelės St. Šalkauskio asmenybės įtaka buvo labai stipri katalikiškoje Lietuvos visuomenėje. Ir krikščioniškoje politikoje, panašiai, kaip ir filosofijoje bei pedagogikoje, jo ankstyva mirtis atnešė didelių nuostolių. Jei būtų gyvenęs Šalkauskis, jis savo didele įtaka visokio amžiaus katalikams veikėjams ir savo giliu tautos ir Bažnyčios reikalų supratimu nebūtų prileidęs prie vėliau įvykusios katalikų susiskaldymo tragedijos.

Ne krikščionybės priėmimas buvo lietuvių tautos nepasisekimų priežastis, bet per daug vėlyvas krikštas. Krikščionybė, kaip ir kitoms kaimyninėms tautoms, buvo lietuviams religinė, kultūrinė ir tautinė būtinybė; visa nelaimė, kad lietuviai pavėlavo ją priimti tais keliais šimtmečiais, per kuriuos jų kaimynai slavai naudojosi jau krikščioniškosios civilizacijos gėrybėmis ir ginklavosi tautiškai ir kultūriškai.

Stasys Šalkauskis

TAIP GRIAUNAMA LIETUVOS LAISVINIMO VEIKLA

P. MIŠKINIS

Negalima paneigti, kad lietuvių išeivių tarpe mažėja susirūpinimas Lietuvos laisvinimo veikla. Pamažu kinta išeivių visuomenė, daug kur įsigali oportunizmas, mažiau bejaučiama tautos pavergimo neteisybė, pamirštamos Lietuvoje likusių artimųjų iškentėtos kančios. Kartais iš čia subrendusių ir išsimokslinusių intelektualų nurašoma taip, kad pasirodo jų visiškas nesiorientavimas mūsų tautos šių laikų pagrindinėse problemose.

Mat, gyvename krašte, kur iš kiekvienos veiklos laukiama greitų rezultatų. Gi Lietuvos išlaisvinimo srityje tokių greitų rezultatų nėra. Jų gal čia reikės laukti dar dešimtmečius. Negalint čia nieko efektingo greit pasiekti, nusigręžiama, ir gyvybingiausios mūsų tautos pastangos neberemiamos nei darbu, nei pinigais.

Kiti, nuvažiavę į Lietuvą savųjų aplankyti ir pamatę, kas jiems buvo ten parodyta ar bent leista pamatyti — pamato sukolektyvintos visuomenės pakitimus ir kai kuriose srityse per 30 metų padarytą ryškią pažangą, pradeda tikėti, kad toji pažanga buvo galima padaryti tik toje gyvenimo sistemoje, ir lyg ir nebepastebi nei tautos okupanto, nei rusiško imperializmo bei kolonializmo su jų nutautinimo politika. Tada jie padaro okupantui palankius viešus pareiškimus, tuo laimindami ir pačią okupaciją. Tada vietoje laisvinimo pareigos parsivežama bendradarbiavimo idėja — bendradarbiavimo su tuo pažangiu "kraštu", tą bendradarbiavimą suprantant taip, kaip jiems ten buvo įtaigota.

To bendradarbiavimo klausimu jau daug prikalbėta bei prirašyta, tačiau jo aktualumas neišsisemia. Ir jis negali išsisemti, nes negalima nutilti, kada tuo bendradarbiavimu sudaromas pafojus visai Lietuvos laisvinimo veiklai, kada ardomi tos veiklos pagrindai.

Bendradarbiavimo samprata

Bendradarbiavimas žodiškai reiškia veikimą bendrai — padėjimą veikti, pagelbėjimą pritariant kito pastangoms, kuo

nors prisidėjimą prie kito veiklos bei darbo, siekiant abiems bendro tikslo ar bent paremiant jo tikslus. Tokią bendradarbiavimo sampratą vienokiu ar kitokiu atžvilgiu reikia turėti galvoje, kada kalbama ir apie bendradarbiavimą su Lietuva. Negalima laikyti bendradarbiavimu kalbama prasme mūsų susirašinėjimo su Lietuvoje gyvenančiais giminėmis ir draugais bei pažįstamais ir pasikeitimo su jais dovanomis bei siuntiniais. Čia mes bendraujame su mums artimais bei brangiais asmenimis, pergyvename su jais bendrą išsiilgimą kaip nors susisiekti, susirašyti, pasimatyti, išreikšti jiems savo išlaikytą nuoširdumą bei artimumą ir parodyti savo išlaikytą supratimą jų pergyventoms kančioms bei jų kenčiamai tautinei, religinei ir apskritai jaučiamai žmogiškai priespaudai. Bet, bendraudami tokiu susirašinėjimu ir net susitikimais, mes beveik neprisidedame prie jų darbo bei veiklos tikslų, nes žinome, kad bet kuriuo savo neatsargumu galime jiems pakenkti. Atsargaus laiško parašymas ir taip pat gavimas atsargiai parašyto laiško, kuriame dažnai pavardės bei įvykiai nepasakomi, o reikia patiems išsišifruoti, dar nėra joks bendradarbiavimas. Šiandieną kalbama apie bendradarbiavimą jau ir kitokia prasme — prileidžiama ir kažkokia tokio bendradarbiavimo misija.

Su kokia Lietuva siekiama bendradarbiauti?

Šiandieną tam tikra prasme yra dvi Lietuvos. Oficialiai Lietuva yra sovietinė respublika, esanti rusų kontrolėje ir valdoma jų pavestos ir jiems ištikimos komunistų partijos pagal jų nurodymus bei planus. Bet yra dar kita Lietuva — tai rusiškai komunistinę priespaudą kenčianti ir dėl savo išlikimo kovojanti lietuvių tauta, svajojanti apie nepriklausomybės atgavimą ir laukianti savo išeivių paramos. Išeivių bendradarbiavimo galimumo supratimas priklauso nuo to, kaip kas jų supranta Lietuvos padėtį. Vieniems, tikintiems Lietuvos išlaisvinimu, ji yra mūsų visų bendro priešo okupuotas kraštas, esantis kolonijos padėtyje ir rusų kolonizuojamas ir valdomas jų pasirinktų bei jiems pasidavusių individų pagalba. Gi kitiems, nusiangažavusiems nuo Lietuvos išlaisvinimo, pats žodis "okupuota" yra pasidaręs atgrasus, neatitinkantis tikrosios padėties. Jie jau drąsiai taria ir rašo "Tarybų Lietuva", tuo ją pripažindami lyg ir teisėta Sovietų Sąjungos dalimi, bet pakankamai savarankiška, kad su ja galima atskirai nuo rusų ar bent jiems leidžiant bendradarbiauti. Taip ir vystosi keis-

tas paradoksas: čia jaudinamasi ir piktinamasi, kad Australija ar kuri kita valstybė gali pripažinti bolševikų Lietuvos aneksavimą, kada tuo tarpu tų pačių žmonių ramiai priimamas faktas, kad pačių lietuvių išeivių dalis jau nebenori girdėti apie Lietuvos okupaciją ir ją jau laiko "tarybine", Sovietų Sąjungos dalimi, penkioliktąja "respublika".

Daugumai išeivių savųjų Lietuvos pripažinimas "tarybine" yra daug skaudesnis, negu kurios nors valstybės Lietuvos atstovybių nebepripažinimas. Ne tik skaudesnis, bet ir pavojingesnis. Kitų Lietuvos nepripažinimo galime kiek ir nepaisyti ir savo keliu kovoti dėl jos išlaisvinimo. Gi "Tarybinės Lietuvos" savųjų pripažinimas reiškia pripažįstančiųjų kapituliavimą pavergėjui ir išsijungimą iš laisvinimo kovos bei veiklos. Priimant Lietuvos sutarybinimą normalia padėtimi, toliau nebėra kur eiti ir dėl ko kovoti. Tada jau tyliai lyg ir pripažįstama, kad lyg ir teisėtai rusai Lietuvą valdo, ir tuo pačiu pateisinamas rusų kelių šimtų tūkstančių mūsų brolių bei sesių iššudymas bei sunaikinimas kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose.

Nusiangažavusieji nuo Lietuvos laisvinimo kartais neaiškiai, o kartais ir aiškiai pasisako apie bendradarbiavimą su "kraštu" koks jis šiandieną oficialiai yra: su tarybine, tik gal kiek labiau suliberalėjusia "respublika". Bet, kaip žinome, Lietuvą valdo ne tokie žmonės, su kuriais būtų galima tautinėje plotmėje ir lietuviškoje dvasioje bendradarbiauti, siekiant tautos gerovės. Ji yra kietai rusiškojo komunizmo valdoma bei kontroliuojama. Griškevičius, Chazarovas, Maniušis ir daugelis kitų, jos gyvenimą diriguojančių, yra ne lietuvių pasirinkti, ir jie vadovaujasi ne lietuviškuoju interesu, o Maskvos imperialistiškai kolonialistine politika. Tik paviršutiniškai žiūrint, atrodo, kad Lietuva yra pačių lietuvių sudarytos administracijos valdoma. Gi iš tikro taip nėra. Dalis administracijos žinybų bei gyvenimo sričių yra išimta iš respublikos kompetencijos ir tvarkoma tiesiog visasąjunginių ministerijų. O ir pačios "respublikos" administracijoje yra daug rusų, kurie neoficialiai jos darbus diriguoja ir kontroliuoja. Ir įstaigose jau daug kur vartojama rusų kalba. Lietuvoje rusų procentas didėja. Jie čia atvyksta atlikti privilegijuotų funkcijų. Tik užtenka pasekti, kur paskelbiamos prasikišančių funkcionierių bei pareigūnų administracijoje ir partijoje pavardės, ir kiekvienam paaiškėja, kiek daug vadovaujamose vietose yra negirdėtų rusiškų (dar nesulietuvintų) pavardžių. O kariuomenėje

ir saugume beveik tik vieni rusai. Jiems patarnauja ištikimi ir pataikaujantieji partijos pareigūnai. Lietuvių patriotų įtaka krašto gyvenimui yra užgniaužta. Jie gali pasireikšti tik tiek, kiek jų darbas, sugebėjimai bei kūryba leidžiasi įjungiami į rusiškai komunistinę politiką. Jie nėra laisvi kaip nors santykiauti ar susirašinėti su lietuviais išeiviais patriotais. Jie yra stropiai sekami, ir bet koks jų nukrypimas nuo nustatytos politikos yra jiems labai pavojingas.

Bendradarbiavimas vyksta

Yra kai kurių išeivių santykių su krašto kai kuriomis institucijomis, kurie yra platesnės prasmės, negu privatus santykiavimas su artimaisiais Lietuvoje. Greta mokslininkų ir menininkų kai kurių ryšių pasitaiko dar ir kitokių ryšių. Apskritai apie bendradarbiavimą su kraštu jau seniai diskutuojama. Nebus perdėta sakant, kad tuo klausimu išeivių visuomenė yra suskilusi. Kas to skilimo siekė, galima sakyti, jį iš dalies jau pasiekė. Vieni tokį bendradarbiavimą gina, nepripažindami kitos pusės argumentų, kiti gi mano, kad bendradarbiavimas su Lietuvos pavergėjo statytiniais mums negali būti priimtinas, nes tai galima laikyti savo tautos išdavimu. Bet, to nepaisant, tam tikra prasme tarp tam tikrų asmenų bendradarbiavimas vyksta. Kai kieno užsiangažavimą toje srityje ir norą stiprinti santykius parodė jau anuo metu faktas, kada, imituojant Kinijos ir JAV politinių santykių mezgimą ping pong žaidimų keliu, buvo pasiųstas Cicero daugiausia vienai organizacijai priklausančių lituanistinės mokyklos moksleivių būrys stovyklauti į Rumšiškio pionierių stovyklą. Tam tikrų asmenų bendradarbiavimo kryptį išduoda ir jiems teikiamos privilegijos. Kada eilinių išeivių, nuvykusių į Lietuvą, pasimatymas su artimaisiais bei viešėjimas yra labai suvaržytas laiko, vietų ir privatumo atžvilgiais, tuo pat metu žymūs bendradarbiavimo gynėjai yra "tenai" valdžios privilegijuojami: leidžiama laisvai daug kur važinėti, daugiau su kuo matytis, daugiau kur lankytis.

Bendradarbiavimo samprata iš kitos pusės

Bendradarbiavimas su "kraštu" nėra vien išeivių problema. Ji turi vietą bei tikslus ir okupanto politikoje. Jau pokario metu Lietuvą užvaldziusieji dėjo daug pastangų tremtiniams susigrąžinti ir leido jiems laikraštuką, kuris iš Berlyno kokio ten "komiteto" buvo daug kam siuntinėjamas. Jau ir tada

geru gyvenimu Lietuvoje ir didele kultūrine pažanga išeiviai buvo viliojami palikti Amerikos išnaudotojų fabrikus ir grįžti namo. Vėliau tas lietuviams skirtas centras buvo pavadintas Kultūrinių ryšių su užsienio lietuviais komitetu ir perkeltas į Lietuvą. Jo leidžiamas laikraštis buvo pavadintas "Gimtuoju kraštu". Jo straipsniai yra skirti supažindinti išeiviams su geru gyvenimu ir nepaprasta visų sričių pažanga ne vien okupuotoje Lietuvoje, bet ir "didžiojoje Tėvynėje", kartu siekiant užimponuoti bei sužavėti komunistiniu gyvenimu ir jo vadovaujamomis idėjomis.

Kadangi "Gimtasis kraštas" yra skirtas bendradarbiavimui su išeiviais, iš jo galime susidaryti apytikriai teisingą vaizdą, kaip supranta bendradarbiavimą antroji pusė, tai yra, ko siekia "kraštą" atstovaujanti oficialioji linija.

Pagrindinis, atrodo, kalbamo laikraščio uždavinys yra sukompromituoti bei suniekinti Lietuvos laisvinimo idėją, laisvinimo veiksnius ir visas laisvinimo pastangas. Visi, kurie kuo nors prisideda prie Lietuvos laisvinimo veiklos ar ją remia, paniekinančiai vadinami "vaduotojais". Tai jų terminas, kuris jiems reiškia svetimiesiems parsidavėlius ir apskritai blogus žmones, kurie apgaulingai renka iš nesusipratusių išeivių pinigus. Piktai puolami ne tik VLIKas ir ALTas, bet ir BLAFas už jo siuntinius lietuviams šelpti Lietuvoje. Diskredituojant išeivių laisvinimo veiklą, kartu siekiama sunaikinti laisvos bei nepriklausomos Lietuvos idėją. Pagal tą laikraštį ne laisva Lietuva yra Lietuvos liaudies idealas, o "didžioji Tėvynė". Smerkiamas lietuvių tautiškumo ugdymas kaip buržuazinis nacionalizmas, o peršamas internacionalizmas, kuriuo pridengiamas rusiškas imperializmas. Nutylimi ir visi buvę iškilieji Lietuvos žmonės, o garbinami rusai generolai su jiems pastatytais paminklais. Pripažįstami tik tie lietuviai karininkai, kurie pasitarnavo "didžiojo tėvynės karo" metu, vadovaudami bolševikų kariuomenės daliniams.

Išeivijoje pagrindinis "G. k." dėmesys skiriamas seniesiems lietuviams komunistams, kaip vieninteliams tikrai pažangiems išeiviams. Visa kita — organizacijos, spauda, literatūra, — jei kur iš reikalo paminimos, tai tik su epitetu "buržuazinė". Meninė kūryba susilaukia dėmesio tik tuo atveju, kada ji atitinka socialistinio realizmo liniją.

Kadangi "Gimtasis kraštas" yra skirtas tik užsienio lietuviams bei ryšiams su jais palaikyti, tai jį reikia laikyti dokumentu, kuris padeda suprasti, kaip Lietuvoje oficialioji

linija traktuoja išeivius, kokioje plotmėje numatoma su jais bendradarbiauti ir kokia jiems numatoma rolė Maskvos planuose užsienyje. Tai rusiškai komunistiniai siekimai, kurie jokiam lietuviui patriotui negali būti priimtini.

Nusiangažavimas Lietuvos laisvinimui

Gyvenusiems prieš Antrąjį pasaulinį karą Lietuvoje ir pergyvenusiems didžiąsias Lietuvos nelaimes bolševizmas ir jo įvykdyta Lietuvos aneksija yra gerai suprantami. Bet nepažinusiems bolševikinės okupacijos ir susipažinusiems su bolševikine sistema ir su Maskvos įvykdytos Lietuvos aneksijos klausimu daugiau iš nelietuviškų šaltinių kai kurie pagrindiniai klausimai pradeda atrodyti kitaip. Kai kurio amžiaus ir kai kurių ideologijų žmonės jau linkę tikėti ar bent prileidžia, kad: 1. sovietinis komunizmas liberalėja ir yra jau suliberalėjęs tiek, kad laisvojo pasaulio kairiesiems liberalams yra ar bent greitai bus priimtinas; todėl darosi mažiau aktualus ir Lietuvos išlaisvinimo siekimas; 2. bolševikų okupuotoje, arba, kaip jie linkę vadinti, tarybinėje Lietuvoje, yra padaryta labai didelė pažanga ir pasiekta žymi gyvenimo gerovė; todėl lyg ir nebetinka ar bent nėra reikalo kovoti prieš tą gerovę atnešusią sistemą.

Bolševizmo praktiškai nepažinusius nesunkiai paveikia ir jo propaganda. Kaip V. Vaitiekūnas savo brošiūroje apie bendradarbiavimą rašo, jaunesniųjų kai kurių srovių žmonių svarstybose bei diskusijose kartais beveik atvirai pasmerkiamas Lietuvos nepriklausomybės atstatymo siekimas ir pasiūlomos formos susiderinti su esama padėtimi. Tai rodo kai kuriuose sluoksniuose beprigyjančias pažiūras, kuriose jau yra sumažėjęs ar net išnykęs nepalankus nusistatymas Lietuvos okupacijai. Priauga žmonių, jau nemokančių suprasti, kad pavergtieji lietuviai daugiausia iš išeivijos laukia, kad tie veiktų politiškai ir padėtų jiems atgauti Lietuvai laisvę. Jie jau nenori suprasti, kodėl Romas Kalanta ir kiti— vienuolika lietuvių — susidegino ir kodėl Lietuvos miestuose jaunimas demonstruoja, reikalaudami Lietuvai laisvės. Iš bendradarbiavimą su kraštu ginančių niekur nematyti, kad jie tą bendradarbiavimą būtų pradėję, užmegzdami kuriuos nors ryšius su lietuviais patriotais Lietuvoje, su patriotiniu, enkavedistų jau nebebojančiu jaunimu ar Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos leidėjais. Toks bendradarbiavimas dar nežinomas. Ir nuvykusiems į tėvynę paviešėti toks bendradarbiavimas dar neįmanomas. Bet

ironiškai pavergtiesiems skamba, kai užsienyje jauni intelektualai jiems siūlo socialistinę satelitinę Lietuvos respubliką.

Išeiviai lietuviai negali pavergtųjų lietuvių pamokyti kovoti su okupantu. Pavergtieji lietuviai negali iš išeivių pasimokyti nei lietuviškumo, nei patriotizmo. Negali išeiviai jiems padėti ar patarti jų santykiuose su okupantu, nes jų tų santykių supratimas jau nėra realistiškas. Jie gali pavergtiesiems padėti, tik įsijungdami į laisvinimo veiklą — veikdami pasaulio opiniją Lietuvos reikalu ir siekdami jiems paramos pasaulio politikoje. To pavergtieji labiausiai iš išeivių laukia. Tokią pagalbą parūpinanti veikla yra geriausias bendradarbiavimas su Lietuva.

Bet kai ginamas bendradarbiavimas, kuris savo dvasia artimas bolševikų leidžiamo "Gimtojo krašto" liniją, tokio bendradarbiavimo idėjos skaldo išeivijos visuomenę ir sudaro pavojų Lietuvos laisvinimui. Niekas neturėtų pamiršti, kad Lietuvą pavergusi jėga nedaro nieko, kas netarnautų jos siekimams. Ir ji turi labai daug priemonių bei būdų veikti taip, kad tie jos siekimai visur yra užmaskuojami bei nuslepiami. Gerai žinome, kaip visokie kultūrinio ir kitokio bendradarbiavimo susitarimai tarp JAV ir Sovietų Sąjungos beveik visada bolševikų panaudojami vienašališkai savo naudai. Būtume labai naivūs, jei prileistume, kad jie bet kurio jų flirto su išeiviais neišnaudoja taip pat vienašališkai savo naudai.

Kaip praneša "Gimtasis kraštas", "Kultūrinių ryšių su užsieniais komitetas" balandžio mėn. buvo perorganizuotas — pavadintas "Tėviškės komitetu". Suprantama, tai buvo padaryta, siekiant nukreipti "bendradarbiavimo" ofenzyvą į išeivijos jaunimą tikslu atskirti jį nuo vyresniosios kartos politinių įtakų bei politinės veiklos ir sunaikinti jame nepriklausomos Lietuvos idėją. "Tėviškės" vardu, atrodo, bus sustiprintas išeivijos jaunimo verbavimas į jiems Lietuvoje ruošiamus jų perauklėjimo kursus.

Prisimenant bendradarbiavimą bei jo tikslus, neretai nelengva nusikratyti mintimi, kad kai kuriose srityse iš abiejų pusių, nors ir nesusitarus, bendradarbiaujama. Ypač išsiskiria dvi sritys: 1. siuntimas jaunimo į okupuotą Lietuvą paauklėti ir 2. laisvinimo veiksnių menkinimas bei griovimas. Nors abiejose pusėse siekiama skirtingų tikslų, bet gaunami rezultatai tie patys.

IN MEMORIAM

A.A. DR. PETRAS KARVELIS

Mirtis visada sukelia liūdesį, iššaukia širdies skausmą ir išspaudžia ašaras. Mirus artimam žmogui, idėjos draugui, visuomenės, tautos ar valstybės vyrui, liūdesys ir skausmas tampa dar didesnis. Mums, krikščionims demokratams, dr. Petras Karvelis buvo ir artimas draugas ir tų pačių idėjų išpažintojas ir tautos, visuomenės bei valstybės vyras. Tautos, visuomenės ir valstybės vyru buvo jis ne vien krikščionims demokratams, bet visiems lietuviams. Todėl netikėta jo mirtis atnešė susimąstymą ir liūdesį visiems. Visi matė jo nuoširdžią, giliai įsisąmonintą krikščionišką pasaulė-

žiūrą, kuri buvo jo gyvenimo kelrodis, veiklos įkvėpėja, idealų rodytoja ir dvasinių bei fizinių jėgų šaltinis. Jis mokėjo tačiau būti atviras, suprasti kitaip manančius žmones ir surasti būdą bendram darbui su kitomis srovėmis. Tai gerai žinome iš jo veiklos Rusijos tremtyje ir jo darbų demokratinės Lietuvos seimuose, ministerių kabinetuose, okupacijų priespaudoje, VLIKe ir Lietuvių Bendruomenėje.

Gyveno jis gražiame kurortiniame Vakarų Vokietijos mieste Baden-Baden. Ten aplankė jį ir nelaukta mirtis 1976 m. rugpiūčio 10 dieną. Prieš kiek laiko buvo turėjęs kraujo išsiliejimą, kas palietė jo kūno vieną pusę, kurios normaliai valdyti nebegalėjo. Vėliau tas rūpestis sumažėjo, paliestoji pusė pamažu taisėsi, ir velionis vėl buvo pradėjęs rodytis viešoje veikloje. Darbavosi Baltų taryboje, dalyvavo svarbesniuose susirinkimuose ir įvairiuose pasitarimuose pavergtos Lietuvos reikalais; lankėsi Prancūzijoje, Italijoje, Šveicarijoje, kur tik buvo reikalinga ir kur galėjo prisidėti prie Lietuvos laisvės bylos gynimo.

A.a. dr. Petras Karvelis buvo didžios patirties ir aukštų teorinių kvalifikacijų asmuo: gilus teisininkas, įžymus ekonomistas, aukštai iškilęs valstybininkas. Buvo gimęs 1897 m. birželio 29 dieną Jiestrakio kaime, Šilavoto valsčiuje, Marijampolės apskrityje. Pirmojo pasaulinio karo nublokštas į Rusiją, 1917 metais baigė Martyno Yčo lietuvių gimnaziją Voronežo mieste. Tais pačiais 1917 metais įstojo studentu į Karo medicinos akademiją Petrapilyje. Kilus rusų revoliucijai, iš Karo medicinos akademijos pasitraukė ir perėjo į aktyvų visuomeninį darbą Rusijos tremtyje. Netrukus buvo išrinktas atstovu į Petrapilio lietuvių seimą, o vėliau į Petrapilio lietuvių tarybą. 1917-1918 m. redagavo Liaudies sąjungos laikraštį "VADAS" ir rašė jame lietuvių tautiniais ir politiniais klausimais. Bolševikų įtartas ir paieškomas, iš Petrapilio pasitraukė į Poloto miestą. Jame Lietuvių tarybos pavestas organizavo lietuvių tremtinių grąžinimą iš Rusijos į Lietuvą. Jis pats grįžo Lietuvon 1918 metų rudenį ir apsigyveno Vilniuje. Čia tapo Lietuvių krikščionių demokratų generaliniu sekretoriumi, o susidarius Mykolo Sleževičiaus ministerių kabinetui, paskirtas spaudos biuro ir propagandos skyriaus vedėju. Tose pareigose būdamas, organizavo savanorių stojimą į naujai atkuriamą Lietuvos kariuomenę ir rengė Vyriausiojo Lietuvos gynimo komiteto leidžiamus atsišaukimus. 1919 m. pradžioje dalyvavo II-je

Valstybės konferencijoje ir jos darbų paruošime, o konferencijai pasibaigus, aprašė jos darbus atskira knygele, kurią išleido Valstybės taryba.

1919 m. gale pradėjo studijas Vokietijoje. Studijavo valstybinius mokslus pradžioje Muencheno ir Berlyno universitetuose, o vėliau Breslavo universitete. 1923 m. baigė Breslavo universiteto Teisių fakultetą su pagyrimu, ir apgynęs disertaciją "Die Agrarreform in Litauen" — Žemės reforma Lietuvoje, gavo valstybinių mokslų daktaro laipsnį.

Jaunas daktaras, sugrįžęs į Lietuvą, tais pačiais 1923 m. buvo paskirtas Finansų ministerijos patarėju ir ten prižiūrėjo Lietuvos pinigų kaldinimą. Netrukus atėjo naujos aukštesnės pareigos, tapo mokesčių departamento direktoriumi ir, tose pareigose dirbdamas, pravedė pagrindinį mokesčių ir valstybinių monopolių pertvarkymą, kas buvo labai svarbu jaunutės Lietuvos valstybės finansų ūkiui. Nežiūrėdamas atsakingų aukšto valdininko pareigų, aktingai dalyvavo visuomenės ir politikos gyvenime. Taip dar 1923 m., tik nesenai sugrįžus iš Vokietijos, išrenkamas Krikščionių demokratų partijos pirmininku. Tai labai sunkios pareigos, labai daug darbo užkrovusios ant jauno daktaro pečių, ypač beartėjant Seimo rinkimams. Dr. P. Karveliui buvo aišku, kad be geros įtakingos spaudos bus sunku formuoti visuomenės nuomonę ir ją reikiamoje aukštumoje palaikyti. Todėl nedelsdamas ėmėsi žygių įsteigti naują dienraštį "Rytas". Jam pasirodžius, dr. P. Karvelis buvo vienas uoliausių jo bendradarbių, rašydamas ūkinėmis ir politinėmis temomis. Dienraštis turėjo didelį pasisekimą, prenumeratorių ir skaitytojų skaičius labai išaugo, ir pasidarė populiarus įvairių pažiūrų inteligentijos tarpe. Jame spausdintas žodis buvo svarus ir greitai ugdė tautos palankumą krikščioniškų partijų darbams bei jų projektams.

1924 m. išrenkamas Seimo nariu Krikščionių demokratų partijos sąrašu. Seime darbų buvo daugybė, nes inteligentinių pajėgų nebuvo daug. Dr. P. Karvelis įsitraukia į Seimo darbus iš visų jėgų, ypač besvarstant ūkinius klausimus; rengia ir siūlo projektus ir redaguoja įstatymus. Kai Seimas nutarė įsteigti Žemės Banką, dr. P. Karvelis pakviestas pirmuoju to Banko valdytoju. Pradėjus Žemės Bankui veikti, daktarui P. Karveliui uždedamos naujos pareigos — kviečiamas į dr. Leono Bistro ministerių kabinetą finansų ministeriu. Finansų ministeriu išbūna iki 1926 metų Seimo rin-

kimų. Šiuose rinkimuose krikščionių demokratų blokas nebegauna daugumos. Negauna daugumos ir kairiųjų partijų blokas, bet jie padaro didelių nuolaidų mažumų atstovams ir jų tautinėms grupėms, gauna jų paramos ir vieni patys sudaro vyriausybę, su stipria kairumo tendencija. Toji vyriausybė išsilaikė tik keletą mėnesių. 1926 m. gruodžio 17 dieną įvyko perversmas, o po to ministerių kabinetą sudarė prof. Augustinas Voldemaras. Jo naujame kabinete buvo du krikščionys demokratai — dr. Petras Karvelis, finansų ministeris ir dr. Leonas Bistras, švietimo ministeris. Paaiškėjus, kad A. Voldemaro vyriausybė po perversmo delsia grįžti į Lietuvos Valstybės Konstitucijos nustatytą demokratinį valdymo kelią, kas buvo pirmoji sąlyga įeinant į A. Voldemaro kabinetą, abu krikščionių demokratų ministeriai — dr. P. Karvelis ir dr. L. Bistras — atsistatydino. Vyriausybėje liko vienos tautininkų srovės žmonės, ir jie vieni toliau vairavo Lietuvos gyvenimą jų vienų atsakomybe.

Dr. Petras Karvelis nebebuvo ministeriu, bet darbų jam netrūko. Daug kartų važinėjo į užsienius, atstovavo Lietuvai įvairiose ekonominėse tarptautinėse konferencijose ir dirbo pačioje Lietuvoje gyvybinėse ūkio organizacijose. Turėjo gražų pelningą ūkį netoli Kauno, Noreikiškiais vadinamą. Augino ne tik galvijus pienui ir mėsai, bet taip pat įvairiausias daržoves, javus bei sėklinius augalus. Buvo tai vienas moderniausių, pavyzdingiausių ir kartu pelningiausių ūkių Kauno apylinkėje. Dalyvavo arba buvo valdybose visos eilės ūkio draugijų. Daugelį pats įsteigė ir ne vienai pirmininkavo: Cukrinių runkelių augintojų, Sodybos, Lietuvos sėklų augintojų draugijos "Sėklininkas". Taip pat buvo vienas steigėjų "Žaibo" spaustuvės ir bendrovės, medžio apdirbimo bendrovės "Lietmedis, "Inkaro", Prekybos bendrovės ir kt. Dr. P. Karvelis savo profesija buvo teisininkas su valstybės mokslų daktaro laipsniu, bet praktikoje buvo gerai pasiruošęs ekonomistas su talentu ne tik ūkį organizuoti, bet ir pelną padaryti. Ką pirko, stengėsi nupirkti nepermokėdamas, o ką pardavė, stengėsi parduoti su priimtinu pelnu, nes tik toks privatus ūkis tegali egzistuoti laisvo ūkio santvarkoje.

Sovietų Rusijai okupavus Lietuvą, 1940 metais pasitraukė į Vokietiją ir Berlyne buvo Lietuvių draugijos valdybos narys. Organizavo ir daug dirbo lietuvių pabėgėlių tarpe, kad, visiems gerai sutariant, bent patenkinamai aprūpintų

svetimame krašte atsidūrusius lietuvius ir kartu su visais keltų Lietuvos klausimą tada ten buvusiomis sąlygomis. 1944 m. pradžioje trumpam laikui buvo sugrįžęs Lietuvon, bet, Sovietų Rusijos karinėms jėgoms veržiantis į Vakarus, vėl turėjo trauktis iš karto į Austrijos sostinę Vieną, o vėliau į Vokietiją. Vienoje ir man teko jį sutikti ir kurį laiką kartu dirbti lietuvių pabėgėlių tarpe. Tai buvo tik kelių savaičių laikotarpis, nes rusų armijos pradėjo artėti prie Austrijos sienų. Tik 1945 metais vėl susitikome Vokietijoje, Wuerzburgo mieste, kur tuo metu buvo įsikūręs VLIKas, ir ten kurį laiką dirbome kartu. Dr. P. Karvelis visada buvo aktyvus, pilnas sumanymų ir veržlus, dėl ko mes jį motoru vadindavome.

VLIKui persikėlus į Pfullingeną, įsikūrė netoli ir dr. P. Karvelis. VLIKo nariu išbuvo tol, kol VLIKas persikėlė į JAV. Atstovavo Ūkininkų Sąjungai. Dirbo įvairiose pastoviose ir ad hoc sudarytose komisijose, buvo politinės komisijos pirmininkas, o taip pat Tautos Fondo narys. Nuo 1952 metų VLIKo vykdomosios tarybos narys ir užsienio reikalų valdytojas. Tas pareigas eidamas, daug sykių lankėsi įvairių kraštų užsienio reikalų ministerijose, konferavo su atsakingais tų ministerijų žmonėmis, kėlė ir gynė pavergtos Lietuvos klausimą.

Žinia apie dr. P. Karvelio mirtį žaibo greitumu aplėkė lietuvių kolonijas ir daugelio valstybių sostines. Didžiosios agentūros ir žymieji laikraščiai gražiai atsiliepė apie dr. P. Karvelį ir tinkamai pagerbė jo asmenį mirčiai ištikus. Tą įvykį pagarbiai atžymėjo vokiečiai, prancūzai, italai, šveicarai, austrai ir amerikiečiai, su New York Times priešakyje. Tas rodo, kad dr. P. Karvelis buvo žinomas ne tik Lietuvoje bei lietuvių išeivijoje, bet aukštai iškilęs ir tarptautinėje plotmėje, kaip žymus Lietuvos politikas, valstybininkas ir ekonomistas. Jo mirtis yra didžiausias nuostolis, kurį patyrė laisvės netekusi, bet dėl jos atgavimo kietai kovojanti lietuvių tauta, jos išeivija ir veiksniai, planingai dirbantieji laisvės atgavimui ir nepriklausomos suvereninės Lietuvos valstybės atstatymui.

Tegul šviesus velionio asmens pavyzdys suteikia jėgų atsispirti nuovargiui ir sustiprinti kūrybiškumui darbe. Tegul būna tuo magnetu, kuris patrauktų naujas jėgas šventam darbui: Lietuvai, mūsų Tėvynei, gelbėti iš priespaudos ir kančių.

Stasys Lušys

MIRĖ MARIJA GUDELIENĖ

Australijoje, Melbourne, šių metų gegužės 25 d. mirė Marija Gudelienė, sulaukusi 77 metų amžiaus.

Pradžios mokyklą Marija pradėjo lankyti Rietave, kur jos tėvas Petras Gruzdas buvo mokytojas. Toliau mokėsi Telšiuose. Pirmojo pasaulinio karo metu Marija su tėvais pasitraukė į Rusiją, kur ji Voroneže lankė gimnaziją. Po karo grįžo į Lietuvą ir dirbo Vilniuje. Vėliau buvo mokytoja Raudondvario ir Šeduvos apylinkėse ir trumpai Šiaulių gimnazijoje. Iš ten perėjo dirbti į užsienio reikalų ministeriją. Dirbo Lietuvos pasiuntinybėje Taline. Važinėjo Švedijoje ir kituose Europos kraštuose.

Voroneže lankydama gimnaziją, Marija buvo viena energingųjų bei veikliųjų ateitininkių. Po bolševikinės revoliucijos lietuvių moksleivių kovose su komunistais, ji pasižymėjo savo drąsumu.

Lietuvoje buvo veikli Krikščionių demokratų partijos narė, kun. M. Krupavičiaus labai vertinama bendradarbė, ir ateitininkė. Buvo viena Katalikių moterų draugijos steigėjų ir jos veikėja. Ji viena Kurčių-nebylių instituto steigėjų. Motinos ir kūdikio globos draugijos narė.

Pasitraukus į Vokietiją, apsigyveno Regensburge. Vėliau studijavo Heidelbergo universitete. Emigravusi į Australiją, su savo dukterimi Marija Medeišiene įsikūrė Melbourne. Čia ji veikė Socialinės globos moterų draugijoje, Katalikių moterų draugijoje, ateitininkuose, Gyvajame rožančiuje.

Pirmą širdies priepuolį persirgus, antro jau nepergyveno. Prieš mirtį dar gavo popiežiaus Pauliaus VI palaiminimą pergamente.

Žmogaus priklausymas tam tikrai tautai yra apsprendžiamas kompelso iš jo kilmės, istorijos, kultūros, kalbos ir dvasios.

Arkiv. M. Reinys

SUKAKTYS

PROF. DR. JUOZUI ERETUI 80 METŲ

Prof. dr. Juozas Eretas yra ypatinga asmenybė, davusi Lietuvai labai šakotos veiklos ir mokslinį bei intelektualinį įnašą. Lietuvoje jis kūrybingai praleido darbingiausius savo gyvenimo metus, sukūrė šeimą ir nuoširdžiai su didele energija dirbo nepriklausomam gyvenimui prisikėlusiai tautai ir ypač jos katalikiškajai visuomenei.

Dr. Eretas gimė 1896 m. spalio 18 d. Bazelyje. Studijuodamas Fribourge susipažino bei suartėjo su ten studijavusiais lietuviais. Lietuvos valstybės organizavimosi metu Šveicarijoje veikė daugiausia kalbamų lietuvių studentų su kitais sudarytas komitetas, rūpinęsis Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo propaganda Vakaruose. Susipažinęs su jų siekimais, 1918 m. Juozas Eretas padėjo jiems redaguoti spaudai siunčiamus komiteto biuletenius apie Lietuvą ir drauge su jais redagavo žurnalą "Litauen". Baigęs studijas, dr. Eretas persikėlė į Lausanną, kur parašė knygą "Litauen in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft".

Įkūrus Berne Lietuvos diplomatinę misiją prie Šveicarijos vyriausybės, 1919 m. dr. Eretas buvo pakviestas jos spaudos biuro direktorium, kur dirbdamas išleido savo anksčiau parašytos knygos apie Lietuvą prancūziškąją laidą. Tų metų rudenį jis buvo pakviestas dirbti prie Lietuvos atstovybės Berlyne. 1919 m. spalio 15 d. jis atvyko į Kauną ir dirbo užsienio reikalų ministerijoje patarėju. Čia jis organizavo spaudos biurą ir buvo jo direktorium. Plėsdamas biuro informaciją užsieniui, jis sukūrė Lietuvos telegramų agentūrą — ELTĄ ir buvo jos direktorium.

Lenkams užėmus Vilnių, dr. Eretas stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę ir buvo pulko adjutantu.

Susipažinęs su to meto Lietuvos visuomene ir ypač su jaunimo padėtimi, dr. Eretas susirūpino jo visuomeniniu švietimu bei organizavimu. Nors ir įsijungęs į mokslo bei politinį darbą, dr. Eretas ėmėsi dirbti ir su jaunimu keliomis kryptimis. Pirma, jis ėmėsi uždavinio sulaikyti jaunimą nuo girtavimo ir ėmėsi blaivinimo darbo; antra, reikėjo

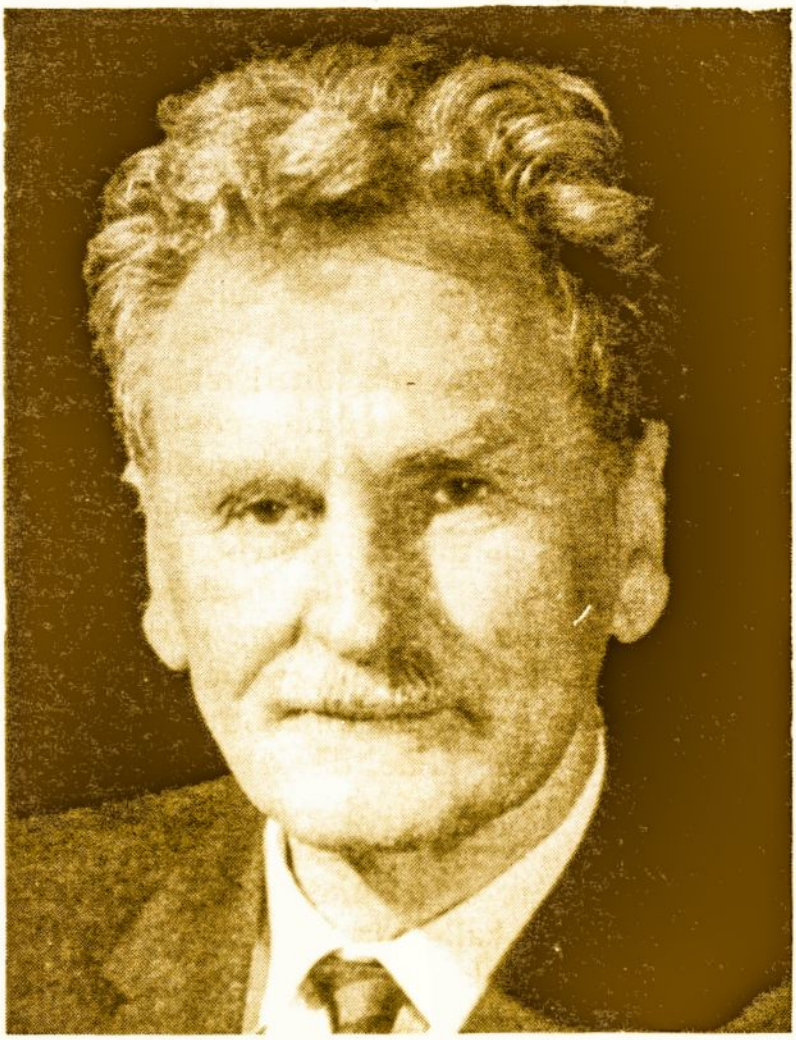

Prof. Juozas Eretas

organizuoti jaunimo sporto organizacijas; trečia, reikėjo organizuoti jaunimą ir išplėsti jo spaudą.

Nenorėdamas atitrūkti nuo mokslo darbo ir kartu imdamasis daugiau čia apleisto visuomeninio jaunimo auklėjimo, dr. Eretas pasitraukė iš užsienio reikalų ministerijos tarnybos. Įsijungdamas į blaivinimo darbą, dr. Eretas prisidėjo prie "Blaivybės" draugijos atgaivinimo, joje dirbo ir įkūrė jos organą "Sargyba". Buvo išplėstas abstinentų sąjūdis mokyklose. Jaunimo fizinei kultūrai pakelti jis drauge su kitais organizavo platesnio masto sporto šventes, pats jose aktyviai dalyvaudamas, įkūrė sporto organizaciją Lietuvos gimnastikos ir sporto federacija (LGSF), organizavo Sporto lygą, buvo jos centro komiteto nariu ir padėjo išleisti sporto laikraštį "Jėga ir grožis". Skatindamas jaunimo organizavi-

mąsi, dr. Eretas įstojo į "Pavasario" draugiją ir ėmėsi joje vadovaujančių pareigų. 1922 m. buvo išrinktas jos centro valdybos pirmininku, 1923 m. buvo išrinktas jos garbės nariu, o 1924 m. garbės pirmininku. Įkūrė antrą pavasarininkų laikraštį "Pavasarininkų vadas", įkūrė pavasarininkų (Vysk. M. Valančiaus vardo) liaudies universitetą, organizavo pavasarininkų įspūdingus kongresus ir išugdė "Pavasario" draugiją į didžiulę, stiprią, visą Lietuvą apimančią masinę jaunimo organizaciją.

Greta jaunimo organizavimo dr. Eretas dirbo ir kitose organizacijose. Buvo Katalikų veikimo centro vyriausios valdybos nariu; buvo vienas "Šatrijos" korporacijos steigėjų ir jos globėjas.

1922 m. priėmęs Lietuvos pilietybę, dalyvavo ir politiniame gyvenime. Įstojo į krikščionių demokratų partiją ir jos sąraše buvo išrinktas į II seimą, kuriame išbuvo iki 1924 m. Kurį laiką buvo ir partijos centro komiteto nariu.

1919 m. rudenį padėjo suorganizuoti Aukštųjų kursų humanitarinį skyrių ir pats jame dėstė vokiečių kalbą ir literatūrą iki 1922 m. Įkūrus Lietuvos universitetą, buvo išrinktas Teologijos-filosofijos fakultete ekstraordinariniu profesorium visuotinei literatūrai dėstyti. Vėliau daugiausia dėstė voliečių kalbą ir literatūrą. Universitete su trumpa pertrauka dirbo iki 1940 m. Planuojant įkurti katalikų universitetą, jis buvo išrinktas į kuriamąjį komitetą; vėliau jam buvo pavestos reikalų vedėjo pareigos.

Būdamas Lietuvių katalikų mokslo akademijos nariu, 1933, 1936 ir 1939 metais suorganizavo mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimus ir redagavo Suvažiavimų darbus (II ir III tomus drauge su A. Saliu). 1939 m. buvo išrinktas akademijos nariu mokslininku-akademiku.

1941 m. kovo 22 d. išvyko su Lietuvoje sukurta šeima į Šveicariją. 1942 m. nuo vasario 1 d. iki spalio 1 d. buvo Friburgo universiteto kancleriu, o nuo spalio 1 d. dirbo vienoje Bazelio gimnazijoje mokytoju, iki išėjo į pensiją. Redagavo Schweitzer Lexicone ir Frauen Lexicone baltų tautų skyrius. 1954 m. Lietuvių išeivių rašytojų draugija dr. Eretą išrinko savo garbės nariu.

Greta visų čia suminėtų darbų ir eitų įvairių pareigų, prof. Eretas daug rašė. Pradėjęs 1919 m. čia jau paminėta knyga apie Lietuvą, jis parašė nemažą skaičių didesnių ir mažesnių knygų ir brošiūrų, kurių nemaža dalis siejasi

su jo universitete dėstyta vokiečių literatūra. Yra rašęs daug publicistinių straipsnių į XX amžių. Daug straipsnių bei studijų išspausdino mokslo žurnaluose. Amerikoje išleistos dvi svarbios jo parašytos knygos — tai Stasio Šalkauskio ir Kazio Pakšto monografijos.

Iš dr. Ereto veikalų pavadinimų matome, kad jis nebuvo tik siauros specialybės mokslininkas, o plačiai yra svarstęs įvairias problemas. Tokie jo knygų bei studijų pavadinimai, kaip "Katalikai ir mokslas", "Kelias įr etapai į šių dienų dvasios krizę", "Krikščionis ir kultūra", "Dvi generacijos mūsų krikščioniškosios kultūros tarnyboje" ir kt. rodo, kad greta profesoriaus dėstytojo jis yra Vakarų krikščioniškosios kultūros puoselėtojas ir krikščioniškai pasaulėžiūrinių klausimų specialistas.

Dr. Eretas iškilo Lietuvoje kaip viena dinamiškiausių asmenybių. Pradedant jo veikla sporto ir jaunimo organizacijose ir baigiant jo moksliniais bei pasaulėžiūriniais veikalais, — jis visur stoja į pirmąsias vietas savo išsimokslinimu, savo aštriu įžvelgimu į problemų esmę, savo taikliomis charakteristikomis ir savo bekompromisine linija krikščioniškosios kultūros fronte.

Ir grįžęs į savo pirmykštę tyvynę bei gyvendamas nuošaliai nuo lietuviškųjų susitelkimo židinių ir darbo atžvilgiu palenktas savo gyvenamai aplinkai, jis kartas nuo karto prabyla į lietuvius išeivius kaip jų problemų sprendėjas. Jo studijos "Tremtis — prakeikimas ar uždavinys?", "Išeivijos klausimas", "Dvi generacijos mūsų krikščioniškosios kultūros tarnyboje" rodo, kad jis ir toliau lieka vienu vadovaujančių autoritetų lietuviams išeiviams. O savo vokiečių kalba parašytomis ir Vakarų europiečiams skirtomis knygelėmis "Die vergessene Balten" ir "Baltisches Schicksal" jis yra įsijungęs į Lietuvos laisvinimo darbą, neformaliai ambasadoriaudamas jai laisvame pasaulyje.

Atvykęs į Ameriką skaityti paskaitų Liet. katalikų mokslo akademijos suvažiavimuose, jis pasirodo, kad, ir gyvendamas labai skirtingą gyvenimą, jis vis tiek pasilieka vienas lietuvių katalikų dvasinių autoritetų.

Nenutraukė iš Lietuvos išvykęs dr. Eretas ir lietuviškai krikščioniškos politinės veiklos. Drauge su kitais Europoje pasilikusiais lietuvių krikščionių demokratų veikėjais dalyvauja Europos lietuvių krikščionių demokratų taryboje.

P. M.

PRELATO JONO BALKŪNO KUNIGYSTĖS 50 METŲ SUKAKTIS

Šiais metais prelatas Jonas Balkūnas atšventė auksinį savo kunigystės jubiliejų, o kitais metais švęs savo amžiaus 75 metų sukaktį. Per savo labai darbingą bei kūrybingą gyvenimą prel. Balkūnas didžiai pasitarnavo Bažnyčiai ir savo darbais labai daug nusipelnė lietuvių tautai ir lietuvių katalikų išeivių visuomenei. Nors ir pasitraukęs iš bažnytinių pareigų į pensiją, jis lietuvių išeivių nėra atleidžiamas iš visuomeninės veiklos ir visur yra įtraukiamas į vienokį ar kitokį darbą bei svarbias pareigas.

Prel. J. Balkūnas gimė 1902 metais spalio 21 d. Pennsylvanijoje, kur lankė ir pradžios mokyklą. 1912 m., būdamas 9 metų, su tėvais išvyko į Lietuvą, kur baigė pradžios mokyklą. 1914-19 m. lankė Marijampolės gimnaziją, o 1919-22 m. mokėsi kunigų seminarijoje Zypliuose ir Gižuose. 1922 m. grįžo į Ameriką ir studijavo teologiją Niagaros universitete. 1926 m. baigė studijas ir buvo įšventintas į kunigus. Pastoracinį darbą prel. Balkūnas pradėjo vikaru Brooklyno Apreiškimo parapijoje. Po trejų metų, taip pat vikaro pareigoms, buvo perkeltas į Marijos Angelų Karalienės parapiją. 1933 m. buvo paskirtas Maspetho lietuvių Viešpaties Jėzaus Atsimainymo parapijos klebonu. Tose pareigose išbuvo 39 metus, iki jis pasitraukė į pensiją.

Perėmęs sumenkėjusią ir su didelėmis skolomis Maspetho parapiją, prelatas Balkūnas savo kruopščiu darbu ir parodydamas didelius pastoracinio darbo sugebėjimus atgaivino bei išplėtė šiaip jau merdinčią parapiją ir parapiečių skaičių padidino apie penkis kartus. Jų remiamas klebonas pastatė puošnias bažnyčią ir kleboniją ir kitus parapijos pastatus ir taip iš apleistos sukūrė turtingą bei imponuojančią parapiją, neužtraukdamas jokių skolų.

Vertindamas Maspetho klebono kun. Balkūno administracinius sugebėjimus, Brooklyno vyskupas paskyrė jį vyskupijos patarėju, kuriuo jis išbuvo 25 metus, o vėliau suteikė jam monsinjoro titulą. Vėliau ir Šv. Sostas, įvertindamas mons. Balkūno religinę ir karitatyvinę veiklą, atžymėjo bei pagerbė jį svarbiais hierarchiniais paaukštinimais: 1962 m. jis buvo pakeltas į Šventojo Sosto rūmų prelatus, o 1971 metais jam buvo suteiktas apaštališkojo protonotaro titulas su kryžium ir žiedu.

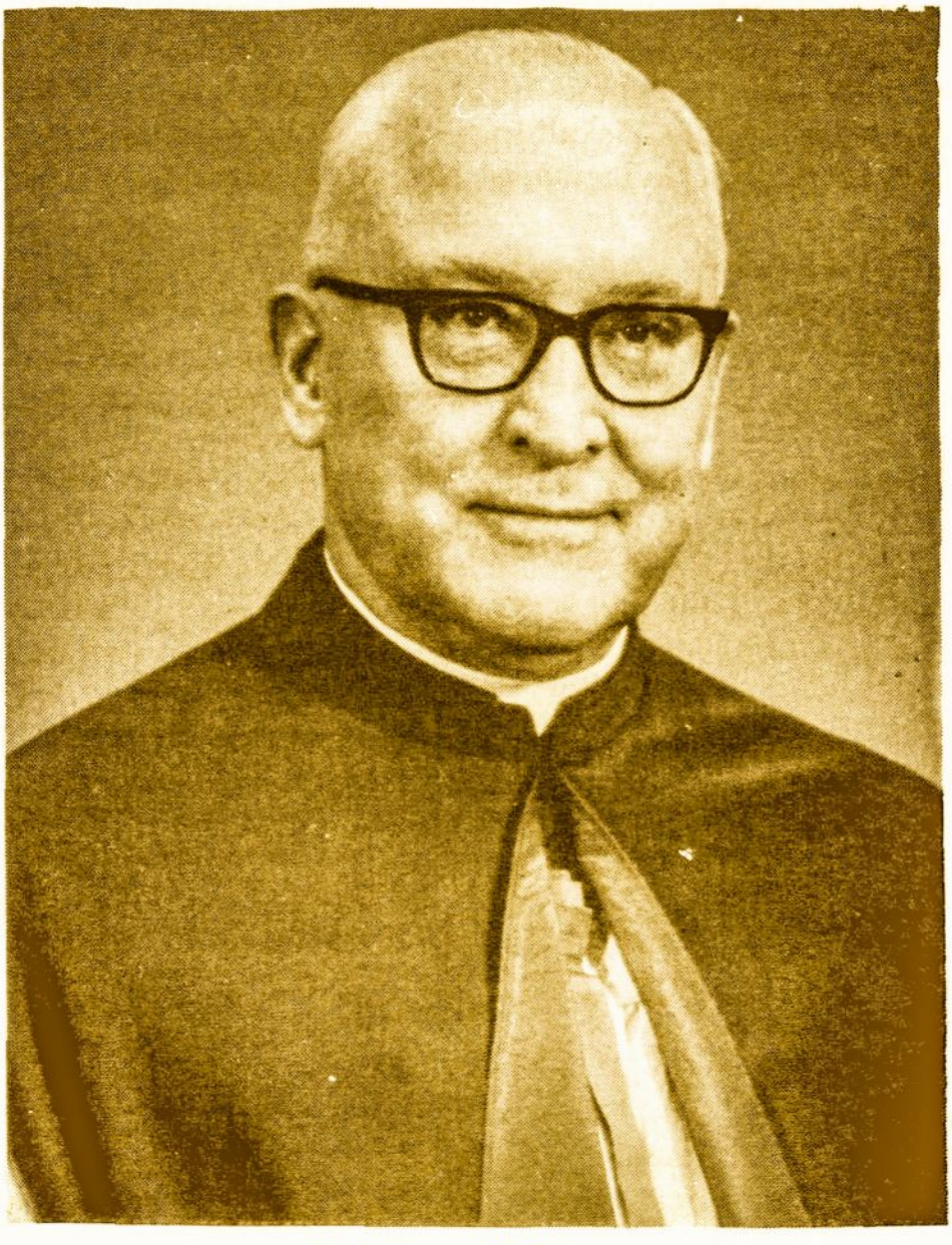

Prel. Jonas Balkūnas

Su nemažesniu pasiaukojimu prelatas Balkūnas dirbo ir tautinį bei visuomeninį darbą — visos lietuviškos išeivijos mastu.

Jaunystėje praleidęs 10 metų Lietuvoje ir matęs bekylančią ir nepriklausomybei prisikėlusią tautą, pamilo Lietuvą ir lietuvius. "Pamilau tėvų kraštą ir jo žmones. Pamilau lietuvių kalbą, dainas bei giesmes. Giliai įstrigo į širdį lietuvybė, patriotizmas ir Marijos žemės tikėjimas" — rašė prelatas po daugelio metų. Su savo krašto bei jo žmonių meile jis įsijungė į lietuviškąją veiklą — į darbą tau-

tai ir lietuviškajai išeivijai. Dar būdamas klieriku Lietuvoje, jis dirbo su pavasarininkais, dalyvavo ateitininkuose. Tapęs vikaru, jis dirbo visuomeninį darbą dažnai jau plačiau, negu tik savo parapijoje. Iškalbingas ir entuziastas jaunas kunigas buvo dažnai kviečiamas bei įtraukiamas į įvairius visuomeninius darbus bei įvykius. Nuo 1922 metų pradėjo bendradarbiauti "Garse", "Darbininke", "Vytyje", "Drauge". Trejus metus redagavo "Ameriką", o vėliau ir Kunigų Vienybės leidinius.

Daugiau negu savo straipsniais jis pasireiškė kaip veikėjas ir vadas organizacijose. Jis buvo moksleivių dvasios vadas, globojo vyčius, rūpinosi ateitininkų šalpa, dirbo Kunigų Vienybėje ir buvo jos centro valdybos pirmininkas ir dalyvavo daugelyje kitų lietuvių katalikų organizacijų. Priskaitoma arti trisdešimt lietuvių draugijų, komitetų, sąjūdžių ir kitaip vadinamų organizacijų, kuriose dirbo ir kurių vadovybėje buvo prel. Balkūnas. Kuri tik organizacijų siekė sustiprinti ar išplėsti savo veiklą — visos jų kvietė prel. Balkūną dalyvauti jų veikloje ir vadovybėje, ar bent būti kalbėtoju kuriose nors jų iškilmėse. Ir prel. Balkūnas neatsisakinėjo ir rėmė visų organizacijų veiklą, apsiimdamas jose eiti įvairias pareigas. Anksčiau dirbo tik katalikiškose organizacijose. Bet, užėjus didžiosioms Lietuvos nelaimėms, jos reikalu dirbo solidariai su įvairių pažiūrų asmenimis bei organizacijomis.

Įvairiuose lietuvių suvažiavimuose, kongresuose bei susirinkimuose, įvykių bei sukakčių minėjimuose prel. Balkūnas buvo labai dažnas kalbėtojas iškilminguose posėdžiuose ir pamokslininkas jų pamaldose. Retas svarbesnis katalikų suvažiavimas apsiėjo be jo. Visais svarbiais klausimais prel. Balkūnas ateidavo su savo iniciatyva ir pasiryžimu įgyvendinti svarbias idėjas. Jis buvo vienas ALTos steigėjų, tvirtas VLIKo rėmėjas ir jo veiklos gynėjas; vienas BALFo steigėjų ir pirmasis jo vicepirmininkas. Nuo 1955 metų prelatas yra Tautos Fondo pirmininkas, sutelkęs daug lėšų VLIKo atliekamam Lietuvos laisvinimo darbui remti.

Prelatas Balkūnas yra vienas Lietuvių Bendruomenės organizatorių Amerikoje. 1951 metais jis buvo ALTos suvažiavime išrinktas Laikinojo Organizacinio Komiteto (LOKo) pirmininku. Jo pirmininkaujamas, LOKas per keletą metų kovojo su buvusiomis Bendruomenei nepalankiomis nuotaikomis, atliko paruošiamuosius jai organizuoti darbus, paruo-

šė statutą, rūpinosi apygardų ir apylinkių organizavimu, nugalėjo jai čia buvusias kliūtis ir privedė iki JAV LB Tarybos rinkimų, tuo būdu įgyvendindamas LB idėją Amerikoje.

Panašiai prel. Balkūnas buvo iniciatorius ir vykdytojas daugelio svarbių lietuviškų planų bei darbų. Jis aktyviai prisidėjo prie "Lietuvių Enciklopedijos" suorganizavimo, buvo jos redakcijoje ir pasiliko jos garbės komitete. Jis buvo stropus pavergtųjų tautų organizacijos veikėjas bei rėmėjas, daug kartų kalbėjęs per Amerikos Balsą į okupuotą Lietuvą. Jis buvo vienas ir Lietuvių Religinės Šalpos steigėjų ir jos vicepirmininkas.

Prel. Balkūnas, būdamas plataus masto ir su didele iniciatyva veikėjas, turi daug pažinčių pasaulinės ir bažnytinės vyriausybės sferose. Turėdamas pažinčių ir nemažą įtaką aukštųjų Amerikos dvasininkų tarpe, jis daugeliu atvejų apgynė bei išpopuliarino lietuvių reikalus. Pvz. jis plačiai jų tarpe paskleidė Kunigų Vienybės paruoštą pranešimą apie Katalikų Bažnyčios padėtį bolševikų okupuotoje Lietuvoje.

Su kalbamu lietuvių reikalų gynimo uždaviniu prel. Balkūnas yra daug kartų lankęsis ir užsienyje. Jis lankėsi daugelyje kraštų, kur tik gyvena lietuviai. Dalyvaudamas tarptautiniuose kongresuose (eucharistiniuose, Centro Europos krikščionių demokratų unijos kongrese ir kt.) kur tik buvo progos pasisakyti, jis iškeldavo aktualindamas ir Lietuvos reikalą.

Prelatas J. Balkūnas yra labai pajėgi ir stambi religinė ir tautiškai visuomeninė asmenybė. Savo veikla visų rūšių organizacijose jis yra įsigijęs didelį autoritetą išeivių visuomenėje ir yra kompetetingas pasisakyti įvairiais mums svarbiais klausimais. Neatrodo, kad jo amžius būtų sumažinęs jo lietuviškos veiklos pajėgumą. Jis yra dar labai pajėgus, todėl labai svarbu, kad jis iš tos veiklos dar nesitrauktų.

K. B.

PRELATAS PRANCIŠKUS JURAS ATŠVENTĖ 85 METŲ SUKAKTĮ

Šių metų birželio 16 d. prelatui Pranciškui Jurui sukako 85 metai. Per savo ilgą amžių jis yra daug pasireiškęs religinėje, tautinėje bei kultūrinėje veikloje ir atlikęs daug reikšmingų bei svarbių darbų, kad trumpame jo šios sukakties paminėjime jau neįmanoma jų visų suminėti.

Gimęs Bridų kaime, netoli Šiaulių, mokėsi Šiaulių keturklasėje mokykloje, kurią baigęs ruošėsi stoti į Žemaičių kunigų seminariją. Bet, tuo metu gavęs šaukimą stoti į rusų kariuomenę, jis 1912 m. pasitraukė į Ameriką. Čia jis, pats užsidirbdamas sau pragyvenimą, panašiai kaip ir anksčiau Lietuvoje, tęsė mokslą: dirbo vaistinėje ir mokėsi Šv. Karolio kolegijoje, Marylande. Dėl sunkių gyvenimo sąlygų ir intensyvaus darbo susirgo džiova ir vienerius metus gydėsi. Vėl padirbęs vienerius metus, 1916 m. studijavo Šv. Vincento universitete, Chicagoje, 1917-21 mokėsi Kenricho kunigų seminarijoje St. Louis, Missouri. Vėliau, persikėlęs į Šv. Jono kunigų seminariją Brightone, prie Bostono, ją baigė ir 1922 m. buvo įšventintas į kunigus.

Dar besimokydamas kunigų seminarijose, tada klierikas Juras daug rašė lietuviškiems laikraščiams ir dirbo Vyčių organizacijoje. 1921 buvo išrinktas Vyčių centro valdybos pirmininku. Vėliau buvo išrinktas ir Vyčių garbės nariu.

Įšventintas į kunigus, prel. Juras arti 50 metų dirbo pastoracinį darbą: 5 metus buvo Šv. Pranciškaus parapijos vikaru Lawrence; pabuvęs dvejus metus klebonu Šv. Juozapo parapijoje, Lowellyje, grįžo klebonu į Lawrencą, kur ir praleido intensyviai dirbdamas didžiąją savo amžiaus dalį. 1945-51 dėstė lietuvių kalbą Šv. Jono seminarijoje. Prieš 25 metus kun. Juras buvo Šventojo Sosto pakeltas į prelatus, o 1966 m. į apaštališkuosius protonotarus.

Dirbdamas pastoracinį darbą, prel. Juras pasireiškė kaip didelis visuomenininkas ir kultūrininkas. Kaip visuomenininkas prel. Juras veikė daugelyje organizacijų, eidamas jose įvairias svarbias pareigas. Jis dirbo Lietuvos Vyčiuose, Blaivininkų sąjungoje, Lietuvių Rymo Katalikų Susivienijime, tapdamas jo garbės nariu, Katalikių Moterų, Sąjungoje, Kunigų Vienybėje, Lietuvių R. Katalikų Federacijoje, Amerikos Lietuvių Taryboje (ALToj), Bendrajame Lietuvių Fonde (Balfe),

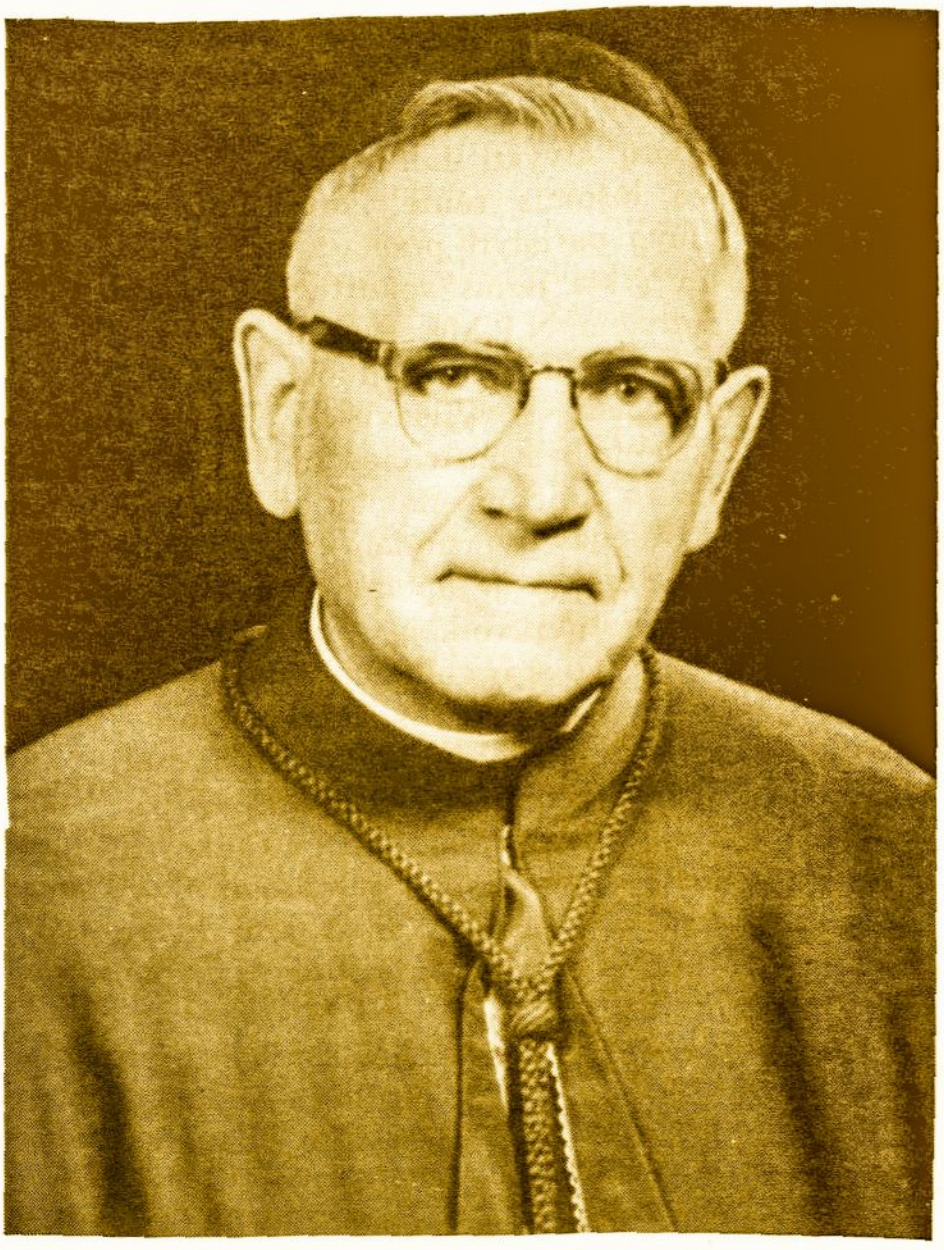

Prel. Pranciškus Juras

Ateitininkų Federacijoje, Lietuvių Bendruomenėje, Lietuvių Katalikų Darbininkų Sąjungoje, buvęs jos centro valdybos vicepirmininku ir pirmininku, o nuo 1944 metų jos garbės narys. Taigi, jis yra net trijų svarbiųjų Amerikos lietuvių katalikų organizacijų garbės narys, o nuo 1961 m. ir Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos garbės narys.

Didelį visuomeninį vaidmenį prel. Juras vaidino ir bendruose lietuviškuose reikaluose. Jo parapija su lietuviška mokykla, choru ir plačia lietuviškų organizacijų veikla virto žymiu lietuviškumo židiniu Amerikoje. Daug dirbo, organizuodamas

parašų rinkimą memorandumui Lietuvos laisvės reikalu, organizuodamas aukų rinkimą ir padėdamas daugeliui išeivių atvykti į Ameriką. Jo vadovaujamoje klebonijoje buvo sudaryta apie 100 afidevitų atvykti lietuviams išeiviams į JAV ir čia įsikurti. Savo lėšomis rėmė lietuviškuosius vienuolynus. Jo lėšomis buvo pastatyti pranciškonų vienuolyno rūmai Kretingoje ir nupirkta jiems spaustuvė. Spaustuvę prel. Juras nupirko ir Putnamo N.P.M. seserims. O seserims širdietėms padovanojo savo namus Šiauliuose. Finansiškai prel. Juras yra parėmęs Telšių ir Vilkaviškio kunigų seminarijas, Kauno Nepriklausomybės bažnyčios statybą, Marianapolio kolegiją, Šv. Kazimiero kolegiją Romoje ir kitas lietuviškas bei katalikiškas institucijas. Vertindamas prel. Juro darbus, vienas lietuvis kultūrininkas jį aptarė kaip kruopštų darbo žmogų, gerą kunigą, lietuvį veikėją, organizacijų vadovą ir nuoširdų vargstančiųjų draugą ir gelbėtoją.

Greta religinės ir visuomeninės veiklos, prel. Juras davė didelį įnašą į lietuvių kultūrinį gyvenimą. Prie kultūrinės veiklos priklauso pirmiausia jo parašyti ir "Vytyje", "Moksleivyje", "Darbininke", "Drauge", "Garse" ir kituose laikraščiuose išspausdinti straipsniai religiniais ir visuomeniniais klausimais. Yra pats parašęs ir iš kitų kalbų išvertęs religinių knygų ("Didysis ramybės šaltinis", "Apie pasaulio galą" ir kt.).

Prie Lietuvių R. Kat. Federacijos įsteigė Lietuvių kultūros institutą ir, jam ilgą laiką pirmininkaudamas, prisidėjo prie daugelio leidinių apie Lietuvą ir lietuvius svetimomis kalbomis išleidimo.

Tačiau svarbiausią ir nepraeinančios reikšmės kultūrinį vaidmenį prel. Pranciškus Juras suvaidino dviem dalykais: 1. lietuviškų knygų leidimu ir 2. Alkos muziejaus suorganizavimu.

Tarp. 1943 ir 1967 metų prelatas Juras savo lėšomis išleido arti 40 knygų, kurių svarbiausios yra — Naujojo Testamento II dalis, St. Šalkauskio "Ateitininkų ideologija", A. Maceinos 5 filosofinės knygos, Lietuvių Kat. Mokslo Akademijos suvažiavimo darbų IV tomas, Vatikano susirinkimo darbų I dalis, K. Banaičio, St. Šimkaus ir J. Kačinsko muzikos kūriniai, Maironio, J. Baltrušaičio, J. Aisčio, F. Kiršos, A. Vaičiulaičio ir kitų poezijos bei beletristikos kūriniai ir gerokas skaičius kitų įvairaus turinio knygų. Tokio knygų skaičiaus savo lėšomis išleidimas įrašo prel. Jurą

į lietuviškosios kultūros mecenatus — mokslinės, poetinės, beletristinės ir muzikos kūrybos skatintojus. Žinant, kaip brangiai kainuoja knygos išleidimas, nesunku suprasti, kokias dideles pinigų sumas prel. Juras yra paaukojęs lietuviškajai kūrybai palaikyti bei skatinti.

Kitas istorinės prasmės prelato Juro darbas yra jo muziejus Alka. Rūpindamasis kultūrinio palikimo išlaikymu, prel. Juras jau nuo pat atvykimo į Ameriką rinko ir savo lėšomis įsigijo įvairiausius kultūrinius paminklus, per daugelį metų sukurdamas didoką muziejų. Pagaliau jo surinktam muziejiniam turtui kitur nebesutelpant ir neatsirandant pastovios jo muziejui vietos, jis pats savo lėšomis pastatė Putname N.P.M. seserų sodyboje jam namą, kuris, gausėjant eksponatams, po kurio laiko pasidarė jau per mažas ir reikalingas padidinti.

Į Alkos muziejų prel. Juras sutelkė tikrai didelį kiekį įvairiausių dalykų, kurie tik gali būti svarbūs lietuvių kultūros istorijai, būtent, Amerikoje išleistos lietuviškos knygos, ypač lituanistiniai leidiniai, brošiūros, įvairūs periodiniai leidiniai, gausūs liaudies meno kūriniai (juostos, audiniai, drožiniai, piešiniai, gintaro dirbiniai), žymiųjų dailininkų (A. Galdiko, A. Varno, P. Kalpoko, V. Vizgirdos, B. Murino ir kitų) sukurti ištoriniai paveikslai, organizacijų, parapijų, vienuolynų ir kitų institucijų dokumentai ir veiklos reikmenys.

Alka — tai prel. Juro 50 metų darbo bei rūpesčių vaisius. Jam, panašiai kaip ir knygų leidimui, prel. Juras išleido dideles pinigų sumas. Jam padėjo daug lietuvių, atiduodami savo turimą kultūrinį bei kūrybinį turtą, kuris muziejuje saugomas kaip lietuvių išeivių kultūrinio gyvenimo bei kūrybos paminklai, kaip mūsų kultūrinio gyvenimo palikimas. Alka — tai prel. Juro didelių idealistinių pastangų, jo ilgalaikio intensyvaus darbo, atlikto savo tautai liudijimas. Jis kartu liudija, kad sukaktuvininkas nepraleido savo ilgo gyvenimo veltui, o užpildė jį svarbia įvairių sričių veikla ir pasiaukojimu Bažnyčiai, savo tautai ir lietuvių išeivių visuomenei.

Alką toliau globoti prel. Juras yra pavedęs L. Katalikų Mokslo Akademijai.

J. V.

ANTANAS TUMĖNAS

(30 metų jo mirties sukakčiai paminėti)

Gyvendami su mūsų iškiliaisiais vyrais kasdienybės rutinoje, dažnai nepastebime jų atliktų didelių darbų. Neretai jie net ignoruojami. Tai iš dalies tinka ir a.a. Antanui Tumėnui, pirmaeiliam advokatui, politikui, neeiliniam valstybininkui, visuomenininkui, profesoriui, kultūrininkui, rezistentui, bet kartu ir kukliam žmogui, kuris neieškojo asmeninės garbės, bet kuris savo giliu protu ir kietu darbu įsigijo daug nuopelnų savo tėvynei.

A. Tumėnas gimė 1880 m. gegužės 13 d. Kurkliečių kaime, Ragelių vls., Rokiškio apskr. Mirė 1946 m. vasario 8 d. Bachmanningene, Austrijoje. 1900 m., baigęs gimnaziją Vilniuje, išvyko Varšuvon studijuoti architektūros, bet po kurio laiko persikėlė į Petrapilį, kur studijavo teisę.

1909 m. baigęs universitetą, apsigyveno Zarasuose ir vertėsi advokato praktika. Karo pradžioje pasitraukė į Rusiją. Petrapilyje Tumėnas buvo kooptuotas į Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Centro komitetą ir paskirtas tremtinių reikalams įgaliotiniu Voroneže.

1916 m. rudeniop A. Tumėnas buvo išvykęs į Petrapilį ir ten įsijungė į visuomeninį ir lietuviškos politikos gyvenimą. 1917 m. vasario 24 dalyvavo vadinamame Mažajame seime, į kurį politinės srovės pasiuntė po 10 atstovų. A. Tumėnas atstovavo katalikiškajai srovei. Tame seimelyje buvo nutarta įsteigti Lietuvių tautos tarybą, į kurią partijos siuntė po 2 atstovus. Tumėnas buvo prezidiumo sekretorius. Taryba sudarė Laikiną Lietuvos valdomąjį komitetą iš šešių partijų po du atstovus. Tumėnas jame atstovavo krikščionims demokratams.

1917 m. vasarą Tumėnas grįžo į Voronežą, į kur tų metų rudenį buvo perkeltas ir Krikščionių demokratų partijos Centro komitetas, kurio pirmininkas buvo kun. M. Krupavičius, o Tumėnas buvo vicepirmininkas. Nors Voroneže tuo metu krikščionių demokratų veikla buvo gana gyva, A. Tumėnas aktyviai tedalyvavo Centro komiteto posėdžiuose. Jo dėmesys buvo sutelktas į tremtinių reikalus.

Į Lietuvą Tumėnas grįžo 1918 m. vasarą. Grįžo į Zarasus. Ten su žinomu veikėju dr. Bukontu suorganizavo "Saulės progimnaziją ir joje mokytojavo, tada rytinei Lietu-

vos daliai esant bolševikų okupuotai. Nenujausdamas pavojaus, 1919 m. vasario mėn. nuvyko į Vilnių, kur to mėn. 17 dieną drauge su kun. P. Dogeliu, kun. dr. M. Reiniu, M. Biržiška ir kitais lietuvių veikėjais buvo bolševikų suimtas kaip įkaitas. Jie buvo kalinami Vilniuje Lukiškio, Daugpilio ir Smolensko kalėjimuose. Lietuvos vyriausybės rūpesčiu suimtieji buvo liepos 20 d. išlaisvinti.

Grįžęs iš Smolensko, jis dirbo Zarasuose kaip taikos teisėjas. Netrukus jis buvo paskirtas teisingumo ministerijos kalėjimų departamento direktorium.

Renkant Steigiamąjį seimą, jis įsijungė į rinkimų akciją ir buvo išrinktas į jį atstovu. Tuo prasidėjo jo valstybininko veikla. Steigiamajame seime jis pirmininkavo teisių bei redakcijos ir konstitucinei komisijoms. Pirmosios uždavinys buvo tinkamai apipavidalinti svarstomų įstatymų projektus ir suredaguoti priimtų įstatymų tekstus kalbiniu požiūriu.

Bet svarbiausia buvo konstitucijos komisija. Konstitucijai paruošti buvo išrinktas ir Steigiamasis seimas. Komisija buvo sudaryta iš 14 tam darbui atlikti visų frakcijų atstovų, kurių tarpe buvo K. Bizauskas, Z. Starkus, kan. Just. Staugaitis, kan. K. Šaulys, J. Vailokaitis, dr. K. Grinius, M. Sleževičius, V. Čepinskis, K. Venclauskas ir kt. Komisijos pirmininkas ir konstitucijos referentas seime A. Tumėnas įvadiniame žodyje pažymėjo, kad vyriausybė nepateikė savo projekto, kurį reikia paruošti. Komisija peržvelgė per 200 įvairių konstitucijų, bet neradusi nė vieno kitų valstybių konstitucijų įstatymo, kuris būtų tikęs projekto pagrindu.

Ruošiant konstitucijos projektą, buvo panaudota daug medžiagos. Darbe komisija sutarė, ir nebuvo jaučiama partinių kliūčių. Komisija turėjo apie 90 posėdžių. Apsvarstyta daug įvairių srovių žmonių pasiūlymų, išdiskutuota daug įvairių pažiūrų skirtingumų. Didžioji darbo naštos dalis teko referentui A. Tumėnui. Pačiame seime konstitucijos projektas buvo pradėtas svarstyti 1922 m. vasario 24 d. ir baigtas tų pačių metų rugpiūčio 1 d. Taip Tumėnui referuojant, buvo priimta viena moderniausių, pažangiausių ir demokratiškiausių konstitucijų, pastačiusi valstybės pagrindu parlamentinę demokratinę sistemą.

Pasibaigus Steigiamojo seimo darbams, Tumėnas buvo išrinktas Pirmojo ir Antrojo seimų atstovu ir kaip gilus teisininkas atidavė savo duoklę, kuriant įvairius įstatymus. Antrojo seimo metu jis perėjo ir į vyriausybę. 1923 m.

birželio 29 d. jis įėjo į E. Galvanausko kabinetą kaip teisingumo ministeris. Juo jis išbuvo trijuose iš eilės kabinetuose iki 1925 m. rugsėjo 24 d. Tuo pat metu tarp 1924 m. birželio 18 d. iki 1925 sausio 27 d. jis buvo ministeris pirmininkas.

Būdamas teisingumo ministeriu, Tumėnas pasirodė labai veiklus ir produktingas. Jis įvedė nemaža priemonių teismų darbui paspartinti, teismo orumui pakelti, teismo darbui sustiprinti ir įstatymų projektams ruošti. 1924 m. Seimas priėmė jo pasiūlytą Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimą, jo pasiūlytas Teismo tarnautojams specialias atlyginimo kategorijas ir kitus įstatymus. Įstatymų kodifikacijai ir naujų įstatymų projektams ruošti Tumėnas sukūrė Teisingumo ministerio tarybą.

Į valstybinį darbą A. Tumėnas ėjo, įsijungęs į Krikščionių demokratų partiją. Nuo 1917 m. iki 1927 m. jis buvo partijos Centro komitete oficialiai; o faktiškai jis jame buvo per visą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį. Dirbdamas rezistencinį darbą, jis, kaip krikščionių demokratų atstovas, įėjo į vokiečių okupacijos metu kuriamą Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą.

Išjungtas iš administracijos pareigų Tumėnas grįžo į advokatūrą, iš kurios jis buvo pasitraukęs, tapęs teisingumo ministeriu. Jis buvo vienas žymiausių Lietuvos advokatų ir gindavo dažnai labai svarbias bylas. Vadistinio režimo išjungtas iš viešosios politinės veiklos, A. Tumėnas įsijungė į visuomeninę veiklą. Tarp 1927 ir 1936 metų Tumėnas buvo Katalikų veikimo centro vyriausios valdybos narys ir kelių kadencijų pirmininkas. 1928-29 m. "Mūsų laikraščio" atsakomasis redaktorius. Kaip kultūrininkas priklausė "Dvidešimt septynių knygų mėgėjų" klubui. Kaip mokslininkas Tumėnas dirbo aukštosiose mokyklose: 1920-21 m. buvo Aukštųjų kursų lektorius; 1922 m. rugsėjo 16 d. paskirtas Lietuvos universiteto Teisių fakulteto docentu ir valstybinės teisės katedroje dėstė Lietuvos konstitucinę teisę; pakeitus universiteto statutą, 1930 m. buvo priskirtas prie ekonominės politikos katedros dėstyti komunalinei politikai ir valstybinei teisei; vokiečių okupacijos metais buvo paskirtas Vilniaus universiteto e.o. profesorium ir dėstė romėnų teisę. Įsisteigus Katalikų mokslo akademijai, buvo jos nariu.

Vokiečių saugumui suėmus beveik visus VLIKo narius,

buvo suimtas ir Tumėnas; bet dėl jo silpnos sveikatos iki teismo jis buvo paleistas. Byla buvo nacių "Volksgericht'o" žinioje.

Rusams vėl okupuojant Lietuvą, 1944 m. liepos 9 d. pasitraukė į Austriją ir apsistojo Vienoje, kur buvo Lietuvių Sąjungos ir lietuvių parapijos aktyvus narys. Nors ir būdamas silpnos sveikatos, sielojosi lietuviškais reikalais. Jau 1918 m. jam rūpėjo Lietuvos sienos. Tam reikalui jis rinko senus žemėlapius; knygynuose bei antikvaruose jis pirko Lietuvos teritoriją liečiančius senesnių laikų žemėlapius.

Bolševikams užimant Vieną, Tumėnas jau nepajėgė toliau pasitraukti. Tik 1946 m. pradžioje jis pasitraukė į amerikiečių zoną ir netrukus, vasario 8 d., mirė.

Antanas Tumėnas buvo pasiaukojęs, plačios erudicijos, aštraus proto ir didelės inteligencijos žmogus. Buvo drausmingas pats sau ir to reikalavo iš savo bendradarbių. Jo atlikti Lietuvos valstybei darbai jam teikia didelę garbę. Turėjo labai aštrų sąmojų, kurį panaudodavo, kam jį puolant. Kada kartą jaunas provincijos teisėjas paragino jį greičiau kalbėti, jis paprašė teisėją nurodyti procese straipsnį, nurodantį kaip advokatas turi kalbėti, ir, nusiėmęs akinius, atsisėdo. Sumišusiam teisėjui neliko nieko kita, kaip atsiprašyti advokatą.

B. Žukauskas

"Tremtis visuomet skausminga, bet ji nereiškia politinio, kūrybinio ar moralinio emigrantų žlugimo. Daugybė pavyzdžių įtikinamai parodo, jog tremtis yra vienas neišvengiamas tautos laikotarpis.

Emigruoti taip pat nereiškia kristi į nevaisingumą. Emigrantai, kurie dabar nekūrybiški, tikriausiai ir Lietuvoje niekuo nebūtų pasižymėję".

Prof. dr. Juozas Eretas

(Iš "Išeivijos klausimais")

ĮVYKIAI IR PROBLEMOS

Inž. Adolfo Venckaus veikla

Europos lietuvių krikščionių demokratų tarybos pirmininkas inž. A. Venckus dalyvauja tarptautinėse krikščionių demokratų organizacijose, atstovaudamas jose lietuvių Krikščionių demokratų sąjungą. Jo pranešimo apie padėtį okupuotoje Lietuvoje Pasaulio krikščionių demokratų partijų konferencijoje, kurioje dalyvavo 60 kraštų krikščionių demokratų lyderiai iš visų pasaulio kontinentų, santrumpa buvo tiksliai išspausdinta italų spaudoje ir paminėta radijuje ir televizijoje. Jo aprašymai buvo išspausdinti ir kitų Europos valstybių spaudoje. Jo pasisekimą nulėmė jo asmeniškos pažintys su buvusiais Jaunųjų krikščionių demokratų unijos veikėjais, jo ilgamečiais bičiuliais, dabar jau užimančiais svarbias vietas parlamentuose ir vyriausybėse. Per juos inž. Venckaus judinamos Lietuvos pavergimo problemos pasiekia tarptautinę plotmę.

Lietuvių krikščioniškosios demokratijos istorija

Buvusio LKDS Centro komiteto pirmininko Algirdo J. Kasulaičio parašyta ir Leono XIII fondo išleista "Lithuanian Christian Democracy" yra skirta kitataučiams ir lietuviškai nebekalbantiems išeiviams lietuviams susipažinti su nepriklausomos Lietuvos politiniu gyvenimu apskritai ir su Lietuvos krikščioniškąja politika specialiai. Ji yra jau pasiekusi įvairių valstybių krikščionių demokratų veikėjus ir suvaidins savo vaidmenį Lietuvos laisvinimo kovoje.

ALTos memorandumas JAV prezidentui

Amerikos Lietuvių Tarybos pirmininkas dr. K. Bobelis, vykdydamas vienbalsį ALTos valdybos nutarimą, pasiuntė JAV prezidentui G. R. Fordui memorandumą, kuriame pareiškė nepasitenkinimą Valstybės departamento sekretoriaus dr. H. Kissingerio vedama užsienio politika, kurioje rodoma tiek daug nepateisinamo nuolaidumo Sovietų Sąjungai.

Lietuvos įjungimo į Sovietų Sąjungą nepripažinimas JAV Kongrese

Po Helsinkio konferencijos, kilus neaiškumams dėl JAV politikos pasikeitimo Sovietų okupuotų Pabaltijo kraštų at-

žvilgiu, ALTai ir kitoms lietuvių bei kitų pabaltiečių patriotinėms organizacijoms veikiant per Kongreso atstovus ir senatorius, Atstovų rūmuose ir Senate buvo priimtos rezoliucijos, kuriomis buvo užtikrinama, kad JAV ir toliau laikysis Lietuvos ir kitų Pabaltijo valstybių įjungimo į Sovietų Sąjungą nepripažinimo politikos. Be to, Senatas liepos 26 d. dar kartą pakartotinai priėmė savarankišką rezoliuciją, smerkiančią Sovietų Sąjungos neteisėtą Pabaltijo kraštų okupaciją ir įpareigojančią JAV vyriausybę nepripažinti tos inkorporacijos.

Kalbos Kongrese apie rusiškąjį imperializmą

Minint Pavergtųjų tautų savaitę, Atstovų rūmuose liepos 21 d. keturiolika Kongreso atstovų pasakė kalbas, smerkdami Sovietų Sąjungos imperializmą, išryškindami pavergtųjų teisę į laisvę ir skatindami JAV vyriausybę remti nepriklausomybės ištroškusių tautų viltis. Kaip ne vieno jų buvo pabrėžta, Amerikos atsisakymas įteisinti Sovietų užgrobimus yra galingas ginklas prieš jų imperializmą ir kartu parodymas, kad pavergtos tautos nėra vienos ir visų pamirštos.

Tautos fondo veikla

VLIKo veiklą remiantis Tautos fondas persiorganizavo į VLIKo inkorporuotą organizaciją. Turi 165 narius. Kiekvienas jo rėmėjas, paaukojęs 100 dol., gauna vieną balsą fondo narių suvažiavime. Aukų telkimo tinklą sudaro 36 įgaliotiniai Jungtinėse Valstybėse, atstovybė su 9 apylinkėmis Kanadoje, atstovybės Australijoje, Anglijoje, Vokietijoje, Venecueloje ir įgaliotiniai N. Zelandijoje. 1975 m. fondas turėjo pajamų 33.080 dol. ir išlaidų 28.582 dol. Šių metų sausio mėn. 1 d. fonde buvo 66.242 dol. Tautos fondo valdybos pirmininkas yra prel. Jonas Balkūnas.

Fondas auga savo narių skaičiumi, daugiau surenka aukų, daugiau gauna testamentinių palikimų Lietuvos laisvinimo reikalams.

VLIKo veiklos sąmata

VLIKo veikla daug kur remiasi jo finansine padėtimi. Iš jo gaunamų pajamų galima atpažinti visuomenės jo laisvinimo darbo rėmimą ir jos jame dalyvavimą, o iš jo padarytų išlaidų matome ir jo veiklos kryptį bei laisvinimo užsimojimus.

1976 m. VLIKo sąmatoje numatyta 70,450 dolerių išlaidų.

Iš jų 11,900 dol. numatyta patalpų nuomai, raštinės išlaidoms ir personalui atlyginti.

Bendrinei veiklai (jaunimo seminarams, Sovietų Sąjungos politinių kalinių vadavimui, knygoms leisti, Brazinskų bylai baigti, Lietuvos laisvinimo darbuotojams ir kt.) numatyta 14,000 dol.

Didžiausia išlaidų dalis — 44,150 dol. — numatyta VLIKo *informacijos tarnybai:* Eltos biuleteniams ir neperiodiniams leidiniams apie sovietinį genocidą ir kitokiai informacinei medžiagai leisti, technikinėms priemonėms įsigyti, radijo programai perduoti okupuotai Lietuvai iš Europoje veikiančių radijo stočių. Į šią poziciją įeina ir *ypatingos išlaidos,* kaip kelionės, Lietuvos Bažnyčios kronikos leidimo rėmimas ir kt.

1976 m. išlaidos numatytos didesnės už praėjusių metų. Jos didėja, VLIKo veiklą plečiant.

Nuomonės apie Helsinkio konferencijos reikšmę

Kultūros Židinyje, New Yorke, Neo Lithuanios korporacija suruošė svarstybas Helsinkio susitarimam nagrinėti. Svarstyboms vadovavo dr. Bronius Nemickas, o pranešimus, išdėstydami savo pažiūras apie Helsinkio konferencijos baigiamąjį aktą teisiniu ir politiniu požiūriu, padarė Algimantas Gureckas, Vytautas Meškauskas ir Vytautas Vaitiekūnas. Išnagrinėjus bei išdiskutavus to akto nuostatus Pabaltijo valstybių požiūriu, dr. Nemickas taip apibendrino bei formulavo svarstybose pareikštas mintis:

1. Helsinkio konferencijos galutinis aktas yra smūgis Lietuvos laisvinimo stangai. Tačiau politiškai nėra pagrindo ir netikslu laikyti jį perdėta nesėkme.

2. Helsinkio konferencijos galutinio akto žalos ar naudos Lietuvos laisvės reikalui apimtis kol kas dar neapčiuopiama.

3. Jungtinių Amerikos Valstybių abiejų Kongreso rūmų priimtosios rezoliucijos (Atstovų rūmų Nr. 864, 1975 m. gruodžio 2 d. ir Senato Nr. 319, 1976 m. liepos 29 d.) yra išlyga, tvirtai pakartojanti Pabaltijo valstybių inkorporacijos į Sovietų Sąjungą nepripažinimą ir sudaranti šiame krašte joms Helsinkio susitarimo suduotojo smūgio rimtą atsvarą.

4. Dėl Vakarų, ypač JAV, nepakankamo pasiruošimo 1977 metais Belgrade Helsinkio galutinuoju aktu numatytajai konferencijai yra pagrindo laukti naujų smūgių iš Sovietų Sąjungos prieš Vakarus ir ypač jos pavergtiesiems bei pajungtiesiems kraštams.

5. Helsinkio galutinuoju aktu deklaruotieji principai, liečią žmogaus teises, ilgainiui galėtų virsti tarptautinės teisės dėsniais, o sutarimų žodžiai — galia.

6. Helsinkio galutinis aktas visiškai neišsprendžia Pabaltijo valstybių statuso, palikdamas duris atviras gausioms jų interpretacijoms.

7. Pabaltijo statuso eventualus įvairavimas iš esmės nesumenkina (gali tik pasunkinti ar palengvinti) lietuvių tautos laisvės kovos, išsivadavimo iš pavergimo lūkesčių ir galimybių.

Kitoks Helsinkio nutarimų vertinimas

Dėl nevienodo Helsinkio nutarimų vertinimo rugpiūčio 10 dienos "Drauge" pasisakė dr. Grigas Valančius. Pirmiausia, jis tuos nutarimus laiko deklaracija, o ne visus saistančiu tarptautinės teisės aktu. Helsinkyje nieko neprarasta, kas turėta. Ir nieko nepridėta prie to, kas jau anksčiau atiduota. Lietuva neparduota daugiau, negu ji buvo anksčiau parduota. Helsinkio protokolas — multilitarinė deklaracija — nėra taikos sutartis, kokia paprastai turi baigtis ir baigiasi karas. Helsinkyje II pasaulinis karas nebaigtas.

Pavergtųjų lietuvių nuomonė apie išeivių veiklą

"Aušros" 2-me numeryje rašoma, kad apsilankę Lietuvoje išeiviai stebina buvusius Sibiro tremtinius savo politiniu neišprusimu. Jie ateina vietiniams primindami, kad Lietuva pokario metu turėjusi daug beprasmiškų aukų. Todėl jie pataria taupyti tautos jėgas, tyliai nešti okupacinį jungą, neišprovokuoti pavergėjų naujoms represijoms. Į tai straipsnio autorius atsako: "Tą patį mums siūlo čekistai, nurodydami, kad "Kronikos" leidimas lietuviams "neapsimoka". Juk ir išeiviai, kurie didžiuojasi Romu Kalanta, Simu Kudirka, Mindaugu Tamoniu, turėtų suprasti, kad tuos didvyrius pagimdė ne vergiškas nuolankumas Maskvai. Dėl savo politinio aklumo išeiviai priima pas juos besilankančius komunistus, nesuprasdami, kad jie yra KGB pasiuntiniai. Nuvykę į Lietuvą, jie ima girti išviršinio gyvenimo apraiškas, kuriomis yra užmaskuotas lietuvių dvasinis smaugimas. Čia jis primena išeiviams jų uždavinius: "Savo politinėmis rezoliucijomis ir kitais diplomatiniais gestais jūs daug padėjote savo tautai. Atietyje mes laukiame iš jūsų dar reikšmingesnių veiksmų: mes norime, kad jūsų lūpomis kalbėtų mūsų kančia ir aspiracijos, mūsų sielvartai ir svajonės".

Taip rezistenciją Lietuvoje vertina nelietuviai

J. Vasiljevas "Posev" 7(1230) numeryje rašo, kad "nuo pat sovietinių karinių pajėgų Lietuvos okupacijos pradžios lietuvių tauta nenutraukia pasipriešinimo". Sutriuškinus partizanų judėjimą, kova tęsiama dėl Bažnyčios ir jos aplinkos. Giliai religinga tauta mato, kad, tik susibūrusi apie Bažnyčią, galės atsispirti ir išlaikyti savo "Aš" iki geresnių laikų. Nusivylę Vakarais, lietuviai dedasi prie rusų disidentų.

Kalantos susideginimas ir įvykusių demonstracijų audra, nesiliaujantis tikinčiųjų persekiojimas iššaukė naują ir efektingą pasipriešinimą, kurį atlieka 1972 m. pradėjusi eiti Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika. Jos turinys rodo pogrindžio judėjimo platumą. Tai esąs visos tautos, o ne pavienių išsišokėlių darbas, kaip bando įtikinėti komunistai.

Apie išeivių jaunimui ruošiamus kursus Vilniuje

"Draugo" bendradarbis J. Pr. to laikraščio spalių 1 dienos laidoje pateikia skaitytojams jo surinktus faktus apie šiais metais Vilniuje išeivijos jaunimui suorganizuotus "lituanistinius" kursus. Iš jo analizės matyti, kad tų kursų organizatoriams ne vien lituanistinis švietimas rūpi. Jau kursų antrą dieną okupacinės valdžios įgaliotinis Lietuvos bažnytiniam gyvenimui sužlugdyti A. Tumėnas kursų dalyvius švietė tema "Religijos ir Bažnyčios padėtis Tarybų Lietuvoje". Panašių uždavinių siekė ir dov. J. Merkio paskaita "Lietuvių tautos kova už socialinę ir nacionalinę laisvę, V. Kazakevičiaus "Kultūriniai Tarybų Lietuvos ryšiai su užsienio lietuviais", doc. E. Meškausko "Filosofijos mokslas Tarybų Lietuvoje". Iš paskaitų pavadinimų jau aišku, ko jomis buvo siekiama. Kalbami prelegentai yra žinomi kaip pasižymėję bolševikinės sistemos aktyvistai, seniai pasireiškę propagandininkai Maskvos naudai. Ir lietuvių literatūros klausimai dėstomi pagal socialistinio realizmo metodą, ją skirstant į feodalizmo, kapitalizmo ir socializmo stadijas, išryškinant rusų literatūros įtakas. Paskaitoje apie ekonomiką iškritikuojama nepriklausomos Lietuvos ekonominė sistema ir šviesiai atvaizduojama kolchozų sistema bei jos naudingumas Lietuvoje. Paskaitoje "Lietuva po II pasaulinio karo" garbinamas Lietuvos "išlaisvinimas" ir išgarbinta okupanto atnešta prievarta. Sekmadieniais kursantai buvo nuo ryto iki vakaro užimti ekskursijomis ir neturėjo progos lankyti bažnyčias ar susitikti su tikinčiaisiais.

Kursuose dalyvavo 29 lietuviai studentai. Buvo norinčių daugiau vykti į kursus, bet buvo okupanto atsijoti, nepraleisti. Šešių savaičių programoje buvę 227 dalykai, iš kurių tik 57 buvo skirti lietuvių kalbos kursui. Kitų daugelis vienokių ar kitokių klausimų priedangoje buvo skirti suniekinti nepriklausomos Lietuvos gyvenimui bei "nacionalizmui" ir kitokiai jaunimo indoktrinacijai.

Jų propaganda neprogresuoja

Šių metų "Tiesos" 176 - 181 numeriuose išspausdintos ištraukos iš Juozo Jakaičio knygos "Išdavystės keliu", kurioje senu įpročiu kartojami bolševikų propagandiniai prasimanymai, kad svarbiausi lietuvių veikėjai patriotai Lietuvoje buvo tik vokiečių, anglų, amerikiečių ir kitų valstybių agentai. Autorius, jau seniai buvęs bolševikų šnipas ir, atrodo, nežemas jų viršininkas, dedasi žinojęs nepriklausomo gyvenimo užkulisius ir dabar turįs įtaką į bolševikinių šnipų veikimą lietuvių išeivių tarpe. Kiek autoriaus teigimai gali būti patikimi, matome jau iš jo, jau seniai nuvalkiotų prileidimų, kad nepriklausoma Lietuva buvusi tik Vakarų imperialistų padaras, kad rusiškoji Lietuvos okupacija buvusi jos išlaisvinimas, kad lietuvių patriotų veikla Lietuvai išlaisvinti yra tik išdavystė ir kad vokiečių okupacijos metu visų politinių srovių solidariai sukurtas VLIKas buvo tik vokiečių slaptosios policijos kūrinys bei jos įrankis, visiškai nutylint faktą, kad visi VLIKo nariai, išskyrus vieną, buvo vokiečių policijos iššifruoti ir įkalinti Vokietijoje.

Tie nuolat kartojami melai rodo, kad bolševikinė propaganda nė kiek neprogresuoja ir per daug metų eina tuo pačiu keliu, nesurasdama patikimesnių metodų. Okupuotoje Lietuvoje žmonės yra tokios propagandos jau taip prisotinti, kad jau sunku patikėti, kad atsirastų daug naivių žmonių, kurie jai vis toliau tikėtų ir tikėtų. Bet rusams ir jų tarnams reikia pateisinimų Lietuvos okupacijai, reikia pateisinimų šimtų tūkstančių lietuvių iššudymui, reikia pateisinimų nuolatiniam ir intensyviam Lietuvos rusinimui, lietuvybės naikinimui ir religiniam smaugimui. Tam reikalui yra prirašyta daug knygų, skaitoma begalės paskaitų, prirašyta daugybė straipsnių, eilėraščių ir išleista daug leidinių, skirtų suniekinti nepriklausomos Lietuvos gyvenimui, apšmeižti jos iškiliems žmonėms ir jų sufabrikuotus melus be paliovos į galvas kalti ir kalti.

Ir lietuvių patriotų apšaukimą išdavikais mes suprantame, kaip tikrųjų tautos išdavikų ir okupanto tarnų pastangas nuslėpti savo nusikaltimus tėvynei Lietuvai.

Jiems lietuviai išeiviai yra dar "Sovietų piliečiai"

Vokiečių spaudos pranešimu, Vakarų Vokietijoje gyvenantieji pabaltiečiai neseniai gavo iš Sovietų ambasados pranešimą, kad jie tebėra Sovietų piliečiai. Jie raginami išsiimti Sovietų Sąjungos užsienio pasus arba įteikti prašymą atleisti juos nuo tos pilietybės sumokant dar 100 DM. Įteikusieji prašymus gavo užpildyti labai smulkią anketą apie save ir savo gimines. Tai patvirtina, kad komunizmo kelias yra terorizuoti visus, kuriuos tikkjie kur pasiekia.

TĖVYNĖS SARGO 1975 m. Nr. 1 (34) rėmėjai:

Po 10 dol.: B. Brizgys, P. Spėtyla, J. Starkus, M.D.; po 6 dol.: St. Raštikis, J. Vidmantas; po 5 dol.: dr. S. A. Bačkis, G. A. Bobelis, A. R. Bridžius, kun. F. J. Gureckas, kun. St. Ula, kun. dr. R. Krasauskas, dr. Č. Jasaitis, A. Milčienė, B. Neverauskas, J. Pabedinskas, J. Palys, kun. A. Petraitis, S. Pusvaškis, kun. V. Širka, M. H. Svotelienė, kun. J. Tautkus, dr. P. Totoraitienė.

Jums dėkinga

TĖVYNĖS SARGO ADMINISTRACIJA

TĖVYNĖS SARGO 1976 m. Nr. 1(35) rėmėjai:

K. Pabedinskas — 25 dol.; Pr. Povilaitis — 20 dol.; po 10 dol.: kun. prof. dr. P. Ragažinskas, P. Spėtyla, dr. K. Šidlauskas; po 8 dol.: J. Damas, J. Vidmantas; po 5 dol.: G. A. Bobelis, J. Danis, J. Daugėla, M. Z. Daugėla, M.D., A. Dovydaitis, prel. F. M. Juras, kun. V. Karalevičius, V. Kazlauskas, prel. J. A. Kučingis, J. Lapinskas, A. Milčienė, P. Minkūnas, S. Pusvaškis, St. Raštikis, B. Sakalas, Vl. Šoliūnas, kun. J. Tautkus, dr. P. Totoraitienė, V. Vaitkus, kun. J. Velutis, A. Viliušis, J. Žaliaduonis; po 4 dol.: P. Aleškaitis, A. Gaška, M. H. Svotelienė.

Jums dėkinga

TĖVYNĖS SARGO ADMINISTRACIJA

KRITIŠKAI VERTINANT

KRITIŠKOS PASTABOS DĖL K. ŠKIRPOS KNYGOS "SUKILIMAS"

Dr. P. MAČIULIS

1975 metais K. Škirpa paskleidė savo ilgai ruoštą knygą, kurioje kalba apie užuomarštin slenkantį, jo iš tolo organizuotą sukilimą Lietuvoje, vokiečių su SSSR raudonąja armija 1941 m. birželio 22 d. karo veiksmams prasidėjus.

Knygos "Sukilimas" autoriui, žinoma, atrodo, kad visa tai, ką jis toje knygoje parašė, yra nesugriaunama tiesa, tartum kokia rodyklė ateičiai. Daugumai civilių ir neretam kariškiui daug kas kitaip atrodo.

Kai kas mano, kad ar būtų ne geriau buvę, jei autorius prieš metus laiko su savo draugais iš kariškos stovyklos būtų parodęs ryžtą pasipriešinti nelemtam lenkų 1938 m. kovo 17 dienos ultimatumui? Anuo laiku Škirpa, kaip karo attachė Berlyne, buvo savo karjeros viršūnėje.

Tuomet Lietuvos pašonėj įvykiai kito ir skleidėsi tokiais šuoliais, kad ir seni diplomatijos korifejai iš karto nebesusigaudė.

Nesileisdami į "Sukilimo" detales, knygą pavartę, pajuntame aitrų kartelį, kurį autorius pavartoja prieš asmenis ir įstaigas, kurie anuo metu skirtingai galvojo ir elgėsi ne pagal autoriaus mentalitetą.

Paminėjęs terminą "diplomatija", noriu eiliniam skaitytojui paaiškinti, kad Europa turėjo šimtmečiais paruoštą išsiauklėjusį diplomatinį personalą, ko neturėjo nei lenkai, nei čekai, nei mes. Mes iš reikalo ėjome pirmuosius diplomatijos žingsnius, todėl gal dažnai ir klysdavome.

Aiškumo dėlei, apie ką čia kalbama, leidžiu sau paaiškinti kai ką iš diplomatinio kodekso. Kiekvienas kraštas stengiasi palaikyti su kitais kraštais glaudesnius santykius, pasikeisdamas atstovais su kitų kraštų panašiais atstovais. Tai reiškia turėti diplomatinius santykius. Tarp valstybių nusistovėjusia

praktika skiriamam atstovui gaunamas taip vadinamas "persona grata" patikinimas. Tas reiškia, kad atstovą priimantis kraštas pasisako iš anksto su paskirtu atstovu bendradarbiauti. Tačiau toks pasisakymas galioja tol, kol abu kraštai esminiais klausimais laikosi plus—minus vienodos nuomonės. Sunku, beveik neįmanoma, kad dviejų skirtingų kraštų ekonominiai ir politiniai reikalai visuomet sutaptų. Dažniausiai skirtingos nuomonės esti suderinamos, vienai ar kitai pusei padarius tam tikrų nuolaidų. Bet pasitaiko, kad pasireiškę skirtumai yra principiniai nesuderinami, dėl ko ir iškyla "persona non grata" klausimas arba nebepasitikėjimas atstovu. Tai dar nereiškia diplomatinių santykių nutraukimo, bet tolimesnėj eigoj — seno nauju atstovu pakeitimą.

Grįžtant prie mūsų paliestos temos, norisi K. Škirpos paklausti, nejaugi jis nesuprato vokiečių užsienio reikalų ministerio von Ribbentropo jam parodyto nepasitikėjimo, kai, pakvietęs mūsų užs. reik. ministerį J. Urbšį į "labai svarbų pasitarimą", jo drauge su Urbšiu nepriėmė į savo kabinetą, jį palikdamas prieškambary. Tas mostas parodė, kad vokiečių užs. reik. ministeris jau tuomet mūsų atstovą laikė "persona non grata".

Nereikia būti nei dideliu politiku, nei diplomatu suprasti, kad tokiu momentu paliktas vienas be savo atstovo — palydovo Urbšys buvo moraliai von Ribbentroppo prievartaujamas pasirašyti Klaipėdos krašto grėsmingą grąžinimą Reichui.

Kai Urbšys griežtai atsisakė pasirašyti patiektą formulę, kategoriškai pareiškęs, neturįs tam galios nei įgaliojimo, jam Hitlerio vardu primygtinai buvo pasakyta, kad jis gali pasinaudoti vokiečių paruoštu lėktuvu, kuris jį nuskraidins į Kauną gauti valstybės prezidento reikiamo įgaliojimo.

Po tokio von Ribbentropo mosto kiekvienas diplomatinis agentas tą pačią dieną atsistatydina. Toks staigus atsistatydinimas savo URM-jos akyse atstovo asmens bei jo orumo nesumenkina.

Mūsų URM-ja K. Škirpos neatšaukė, o atsistatydinti Škirpa taip ir nesusiprato.

Vokiškųjų nacių politika toliau plėtojosi: jie panašiu būdu bandė ir su lenkais susitarti, reikalaudami grąžinti Dancigą ir laisvo kelio per vadinamą lenkų "koridorių" Rytprūsių link.

Su lenkais nesusitarę, vokiečiai 1939 m. rugsėjo 1 d. įsibrovė į Lenkiją ir po aštuoniolikos dienų kruvinų kovų privertė juos kapituliuoti.

Karo veiksmams prieš Lenkiją prasidėjus, kitais žodžiais tariant, vokiečiams užpuolus Lenkiją, Lietuva ir kitos dvi Pabaltijo valstybės paskelbė neutralitetą. Kartą taip apsisprendus, Lietuva savo politikos keisti nesutiko, nors, be K. Škirpos užuominų pulti ir jėga atsiimti Vilnių, vėliau prisidėjo ir vokiečiai per savo atstovą Kaune d-rą Zechliną.

Kai 1939 m. rudeniop Hitlerio pavedimu von Ribbentropas Maskvoje pasirašė su Stalinu žinomą "Nepuolimo" paktą su visais slaptais priedais, pasidalinę įtakų sferomis Pabaltijį ir užgrobtą Lenkijos teritoriją, K. Škirpa, besisukinėdamas Berlyne, nesuskato užuosti blogą kvapą, kurį von Ribbentropas buvo atsivežęs iš Maskvos, pakol Kremlius pasišaukęs nepadovanojo visiems trims Pabaltijo kraštams taip vadinamą "Savitarpinės pagalbos" paktą.

Nors toji Kremliaus primestinė sutartis Lietuvai buvo nepalanki, tačiau ji spalio 28 dieną įvedė į bolševikų jau okupuotą Vilnių savo administraciją formaliai Kremliaus mums padiktuotu būdu.

Apdairiam kariui - strategui nederėjo būti tiek naiviam ir tikėti, kad bolševikai būtų neišstūmę lietuvių iš Vilniaus, jei prieš dvi savaites lietuviai būtų susigundę K. Škirpos peršamu žygiu ir būtų Vilnių užėmę anksčiau už raudonarmiečius. Kremliaus armija žygiavo ne atsitiktinai, o pagal sutartą su von Ribbentropu planą.

Kokios iš to žygio prieš raudonarmiečius būtų buvusios pasėkos visai Lietuvai, Škirpa nepagalvojo. Įsidėmėtina, kad bolševikai, nors buvo pasirašę "Savitarpinės pagalbos" sutartį, remdamiesi nepagrįstais kaltinimais ir ultimatumu, 1940 m. birželio 15 d. užėmė visą Lietuvą, kaip ir kitas Pabaltijo valstybes.

Pasauliniam karui įsiliepsnojus vakaruose, vokiečiai kurį laiką spiriavosi prie Maginoto linijos sutvirtinimų Prancūzijoje ir kartu ruošėsi pulti tą patį SSSR, su kuriuo buvo pasirašę "Nepuolimo" paktą. 1941 m. birželio 22 d. vokiečiai peržengė bolševikų užimtos Lietuvos sieną su Vokietija, ir vokiečių Rytų frontas pradėjo stumti bolševikus veik be pasipriešinimo iš Lietuvos teritorijos.

Čia, kaip skaitome knygoje "Sukilimas", ir prasidėjo K. Škirpos antras žygis, kurį jis dedasi vadovavęs iš užsienio. Jis siekė sudaryti Lietuvoje laikiną vyriausybę ir jai vadovauti, bet, jo paties didžiam nustebimui, vokiečiai ne tik neleido jam grįžti į Kauną, bet ir jį patį internavo. Internuoti nereiškia

padėti į kalėjimą; tai yra griežtas potvarkis, internuotam asmeniui nurodant, kur jis privalo gyventi be teisės iš tos vietos pasišalinti. Tik tai dar nereiškia "atsidurti už spygliuotų vielų", kaip pats autorius guodžiasi.

Jeigu K. Škirpa dėjosi nesupratęs ano von Ribbentropo mosto, kai jo neįsileido į kabinetą drauge su ministeriu Urbšiu konferencijai todėl, kad naciams buvo nebepatikimas (persona non grata) asmuo, tai šis antras faktas, uždėjimas jam "namų arešto", turėjo, pagaliau, atverti akis.

Pirmąją karo dieną, apie šeštą valandą ryto Kauno ir kiti mūsų aerodromai Šiauliuose, Radvilišky ir Pajuostėje ties Panevėžiu vokiečių bombonešių buvo subombarduoti. Lietuvos žmonėms iš to buvo aišku, kad karas tarp vokiečių ir rusų prasidėjo.

Pats Kauno miestas nebuvo raudonarmiečių užplūstas. Kauno radio stotis, niekeno neginama, buvo partizanų užimta be jokio pasipriešinimo. Su Brazaičiu priešaky susidariusi laikinoji vyriausybė per radio stotį Kaune birželio 23 d. pasiskelbė atstatanti nepriklausomą Lietuvą.

Nuginkluodami pavienius ir mažesnes karių grupes, mūsų partizanai pirmon galvon rūpinosi apsiginkluoti paimtais iš belaisvių ginklais, išgrobstė nedidelį bolševikų ginklų sandėliuką parodos aikštėj, išgelbėjo nuo susprogdinimo tiltus per Nemuną ir Nerį, pastojo kelią ties Panemune raudonarmiečiams keltis per Nemuną, patys pirmomis dienomis paaukoję devyniolika gyvybių . . . Tiek žmonės težinojo Kaune.

Iš Kauno radio stoties nugirdę laikinos vyriausybės skelbimą apie nepriklausomybės atstatymą, bolševikų ENKVDistai pradėjo savo kruviną medžioklę žudynėmis Praveniškės politinių kalinių stovykloje Kauno apskrityje, Rainių miškely prie Telšių, birželio 26 Panevėžy ir padegdami kalėjimą Zarasuose, dar suskubę iš Kauno SD kalėjimo išvežti dalį politinių kalinių, kurių 95% vėliau žuvo Černavės girioje ties Minsku.

Mūsų partizanai neturėjo ginklų, ir jų iš anksto niekas nepasirūpino apginkluoti. Partizanų būta visame krašte, tik niekas neįrodys, kad jie turėjo daugiau ginklų už kauniškius arba kad jie turėjo vieną vadovybę.

K. Škirpa savo knygoje, kalbėdamas apie sukilimą visame krašte, teigia, kad, esą, prof. Pakštas pareiškęs apie, 131.000 partizanų "su ginklais rankose"(?) tuomet buvus visame krašte (296 psl.). Norisi paklausti Škirpos: kada ir iš kokių šaltinių Pakštas ėmė tuos duomenis apie tuos partizanų skaičius,

kai dar 1939 metų gale jis URM-jos buvo išleistas į Ameriką su diplomatiniu pasu ir stambaiais kelionpinigiais?

1939 m. spalio mėnesį derybų metu Maskvoje didžiausią pasipriešinimą prieš priėmimą Sovietų mums primestos "Savitarpinės pagalbos" sutarties sovietinės redakcijos parodė kaip tik mūsų užsienio reikalų ministeris J. Urbšys. Jo dėstomus argumentus pats Stalinas grubiai nutraukė: Vy molodoj čelovėk čerezčur mnogo govorite'!! Tas davė jam pagrindą pertraukti derybas ir grįžti į Kauną; čia Urbšys kabineto posėdyje, prezidentui pirmininkaujant, atskleidė vyriausybei bolševikų prievartavimą, gresiantį pačiai Lietuvos nepriklausomybei. Tai kaip tik ir davė Urbšiui mintį išleisti Pakštą Amerikon, kad, įvykiams susikomplikavus, jis ten galėtų lietuvių ir amerikiečių visuomenei atskleisti bolševikų smurtą prieš Pabaltijo kraštus.

Antras klausimas, kokiais duomenimis remdamasis K. Škirpa tvirtina, kad "Bendras skaičius sukilimo metu žuvusių LAF laisvės kovotojų, kaip žinoma, siekia 4,000 vyrų, taigi 600-tais su viršum daugiau, negu žuvusių vokiečių karo žygio metu per Lietuvą"?

Visą savaitę krašte nuaidėjęs mūsų žmonių trėmimo į nežinią siaubas, aišku, sukėlė visuotinį ryžtą pasipriešinti tokiam žiauriam smurtui, bet kartu ir suprasta, kad "plikomis rankomis" to neįmanoma daryti, kaip sprogdinti gelžkelių linijas, tiltus ir t.t., kai tremtiniai prekiniuose vagonuose su užkaltais langais buvo gabenami į rytus, į Sibirą.

Šį teigimą remiu ir tais faktais: kada raudonarmiečiai visu frontu traukėsi iš Lietuvos teritorijos, o bolševikų NKVD išdarinėjo klaikias žmogžudystes Proveniškės politinių kalinių stovykloje, Rainių miškely prie Telšių, šaudydami darbininkus prie cukraus fabriko ir pačiame Panevėžio mieste birželio 26 d. klaikiai nužudydami ligoninės chirurgus, ir degindami kalinius užrakintame Zarasų kalėjime — Škirpos įsivaizduota kariuomenė niekur nepasireiškė, nes partizanai neturėjo ginklų nei tam tikslui paruoštos vadovybės.

K. Škirpos pasisakymai už prof. Pakštą, kaip ir jo teigimas, būk žuvusių vyrų tomis dienomis buvus apie 4.000, laikytini tik iš piršto išlaužtais.

Laiko perspektyvoje žmonės susigaudė, kodėl taip atsitiko, kaip niekas nesitikėjo. Atrodo, kad viskas buvo daroma vienu ypu, kad pirmoj eilėj Škirpai rūpėjo sudaryti laikiną vyriausybę, pačiam jai vadovauti, o visa kita tur būt savaime turėjo

pasidaryti.

Kadangi sudarytoji laikinoji vyriausybė nesiderino su vokiečių Rytų reikalams ministerio Rozenbergo planais, ji po šešių savaičių vokiečių okupacinės vadovybės buvo išformuota, pasiūlius jai kita forma pasidaryti von Rentelno tarėjais, kas, kitais žodžiais, reiškė — okupacinės vadovybės bendradarbiais. Tuo pasidžiaugti, be abejo, Škirpa negalėjo.

Laikinoji vyriausybė per šešias savaites nesuskato atšaukti bolševikų įvesto nacionalizacijos potvarkio, grąžinant žmonėms neteisėtai nusavintą žemės ir kitokią nuosavybę, ko kraštas pat pradžioje gal ir laukė bei tikėjosi. Niekas neteigia, kad laik. vyriausybei stigo gerų norų, gal ir didesnių planų, tačiau gyvenime reikia kai ko daugiau už gerus sumanymus.

Žmonės Kaune gerai nusimanė, kad vokiečiai nebe nuo šiandien Škirpa nepasitiki; tik jis pats to nenorėjo suprasti, vis tebelaikydamas save aukščiausiu autoritetu; tam įrodyti jis dėjosi su pasitraukusiu prezidentu, laikydamas jį savo šefu. Tačiau visai skirtingai jis elgėsi anomis suirutės dienomis, kada prezidentas dar tebebuvo Eitkūnuose.

Rašančiam šias pastabas, minint anų dienų įvykius, vyriausybės parėdymu buvo pavesta telefonu susisiekti Berlyne su K. Škirpa ir perduoti jam vyriausybės potvarkį, kad jis tuojau atvyktų į Eitkūnus ir perduotų prezidentui vyriausybės prašymą, kad jis (prezidentas) grįžtų į Kauną. Išsisukinėdamas, Škirpa atsakė, kad dabar, girdi, naktis ir jis negalįs iš Berlyno išvykti, gi dr. E. Turauskas šiuo metu esąs Karaliaučiuje, daug arčiau Eitkūnų, todėl tegul šis ir vyksta prezidento "perkalbėti".

Atsiliepdamas į A. Šovos pastabas 1975 m. spalio 7 dienos "Drauge", Škirpa prasitaria norėjęs gauti A. Semtonos savo suprojektuotiems planams veiklos parašą. Iš to aišku, kad jis nesiorientavo, kodėl vėlesni prezidento aktai buvo vadinami "Kybartų aktais", lyg būtų buvę pasirašyti, prezidentui tebesant Lietuvos teritorijoj. Tarptautinės teisės nuostatais prezidentas, išvykęs iš savo krašto, netenka galios sudarinėti bet kokius aktus, liečiančius jo kraštą ar asmenis. Einant šituo dėsniu, ir "Kybartų aktai", sudaryti Berne St. Lozoraičio vardu, niekur nebuvo užsienio valstybių pripažinti.

Kai 1940-tų metų rugsėjo mėn. vokiečių užs. reik. ministerija pareikalavo buvusius mūsų pasiuntinybės rūmus perleisti SSSR ambasadai, ką jis padarė, perduodamas rūmų raktus

ne rusams, bet vokiečiams, jis buvo jau įspėtas neužsiimti politika. K. Škirpai turėjo būti aišku, ką tai reiškia.

1944 metų vidurvasarį iš Lietuvos pasitraukusių nuo antro bolševikų antplūdžio mūsų išeivių dalis kurį laiką telkėsi aplink Berlyną drauge su anksčiau pasitraukusiais taip vadinamais "repatriantais" ir keliolika išlikusių konc. lageriuose buvusių kalinių - kacetininkų. Jų tarpe pradėjo reikštis ir K. Škirpa, tebelaikydamas save atstovu.

Vokietijoj susirinko veik visi su kun. M. Krupavičium VLIKo nariai ir įsikūrė vadinamoj prancūzų zonoje, Tuebingene, dėka tos zonos viršininko generolo Smitleino, Lietuvos bičiulio iš VD Universiteto laikų Kaune.

Tarp kitų klausimų, kai VLIKas svarstė ir priėmė nutarimą turėti savo nuolatinį ryšininką prie Adenauerio vyraiusybės Bonnoje, K. Škirpa išėjo prieš VLIKą, save laikydamas oficialiuoju atstovu, nes, pagal jo galvoseną, jo niekas neatšaukė iš atstovo pareigų, nepaisant hitlerinės vyriausybės jam keliais atvejais parodyto nepasitikėjimo kaip persona non grata.

Kad K. Škirpa darė visą eilę žygių su vokiečių nacių pareigūnais neapdairiai, pvz. su dažnai cituojamu savo knygoj d-ru Kleistu, kuris, kaip matyti iš tolimesnio teksto, buvo sąmoningai priskirtas Škirpos veiklos sekėju, kaip jis sekė ir rusų ambasadą Berlyne, skaitančiam knygą darosi aišku. Čia leidžiu sau pakartoti pulkininko A. Šovos pastabas "Drauge", kur jis atsiliepia į K. Škirpos straipsnį tam pačiam dienrašty apie "diplomatinio laimėjimo sužlugdymą".

1975 m. spalio 7 d. A. Šova rašo:

— K. Škirpa "Drauge" dėsto buvusį realų kelią per Vokietiją Lietuvos nepriklausomybei atstatyti, tačiau susikūrusio VLIKo veikla šį realų planą tokiam atstatymui įvykdyti sužlugdžiusi, ir tos veiklos pasėkoje net pačiam diplomatijos posto šefui tekę "už spygliuotų vielų atsidurti".

A. Šova sako: "VLIKas kariuomenės atkūrimo neorganizavo. 1944 m. vasario 16 d. vienas VLIKo atsišaukimo punktas sako: — Didžiai vertindami karinių pajėgų reikšmę dėl Lietuvos išlaisvinimo, komitetas visokeriopai rems Lietuvos kariuomenės atkūrimą" . . .

Toliau A. Šova mums atskleidžia, kad 1944 m. vasario 5 d. K. Škirpa vokiečių Reichui siūlo "trumpiausiu laiku sutelkti apie 200.000 visų ginklų rūšių armiją". Man nesuprantama, sako A. Šova, kaip vokiečių okupacinė valdžia Lietuvoje ir mūsų diplomatinio posto atstovas Berlyne be

VLIKo pritarimo būtų galėjęs surinkti ir suorganizuoti apie du šimtus tūkstančių lietuvių armiją, jei iki to laiko per trejus metus net kelių tūkstančių vokiečiai nesugebėjo sugaudyti?".

A. Šova teisingai išsireiškia: "Jei vokiečių vyriausybė būtų buvusi užinteresuota Lietuvos kariuomenės atkūrimu ir turėjusi gerą valią mūsų tautai, buvo proga ir sąlygos VLIKo ar Škirpos siūlymu pasinaudoti. Kovo mėn. Reichas pareikalavo 100.000 vyrų į Vokietiją. Atrodo, kad Vokietijos vyriausybė geriau už Škirpą žinojo mūsų ano meto vyrų išteklių, sumažindama jį pusiau. K. Š. siūlymas "200.000 armiją" buvo nerealus ir neįvykdomas . . . Didesnėje krašto dalyje šeimininkavo partizanai, dauguma karininkų išvežti . . .

— — —

Po vokiečių kapituliacijos, grįžtelėję kiek atgal, norim pasakyti, kad K. Škirpa žinojo, kad Lietuvoje buvo sudaryta svetima bolševikų vyriausybė. Pokarinė Vokietija turėjo savo naują vyriausybę, prie kurios K. Škirpa nebuvo akredituotas, bet, pirmai progai pasitaikius, susirėmė su VLIKu dėl nuolatinio ryšininko prie Bonnos vyriausybės. Iškilo klausimas, kas turėtų teisę tokį ryšininką skirti — VLIKas, Škirpa ar Lozoraitis, nes pradžioje ir Lozoraitis dėjosi "Kybartų aktais" įgaliotas Lietuvai atstovauti ir tokiu ryšininku paskyrė seniau buvusį "Eltos" korespondentą Berlyne A. Gerutį, pasitraukusį iš tarnybos rygietį.

Pervertęs jo knygos "Sukilimas" pusantro šimto puslapių, susiduri su įvykių aprašymu nuo 1939 metų; pati gi knyga išleista 1973, taigi po 34 metų, antram pasauliniam karui pasibaigus vokiečių pralaimėjimu. Kai įsiskaitai į vadinamo LAF'o įžanginę programą, pasidaro visai aišku, į kokią tarptautinę klampynę ponas Škirpa būtų nuvedęs Lietuvą, kaip vokiečių nacių talkininkus! K. Škirpa daugely vietų knygoje pasisako, kad jis autoritarinį režimą laiką nevykusiu, piršdamas nacionalsocialistinę Hitlerio užmačių doktriną.

— — —

Kaip bebūtų buvę, bet gaila karo srity pasiruošusio žmogaus, gen. štabo pulkininko, po Seimo rinkimų 1926 metais pastatyto Lietuvos kariuomenės vyr. štabo viršininku, kuriam, rodos, bestigo tik generolo laipsnio.

Po to gruodžio 17 dienos perversmo tautininkų vyriausybė K. Škirpai pasiūlė garbingą karo attachės postą Vokietijoj,

kur tam postui ledai buvo pralaužti: pirma, kai vokiečiai priėmė į savo karo akademiją St. Raštikį ir, antra, kai patys vokiečiai įsteigė savo karo attachės postą Lietuvoje su vėliau pasireiškusiu Lietuvai palankiu pulk. Justu.

Perversmo metu, kaip žinia, gen. štabo viršininkas stengėsi susisiekti su Marijampolėj stovėjusiu pulku, bet pakely perversminės vyriausybės areštuotas, greit paleistas, ir bylos prieš jo ketinimus nekelta. Priešingai, jam vėliau buvo pasiūlytas garbingas postas Berlyne, kurį K. Škirpa priėmė.

Būdamas savo naujoj vietoj, jis kaip išmanydamas stengėsi Lietuvai pasitarnauti. Gal aš būsiu pirmas, skelbdamas faktą, kad pulk. K. Škirpa pasiūlė mūsų vyriausybei suteikti buvusiam Vokietijos feldmaršalui von Hindenburgui aukščiausią Lietuvos Vyčio kryžiaus pirmo laipsnio su kardais ordiną.

Mūsų vyriausybės suteiktas ordinas von Hindenburgo buvo pagarbiai priimtas. Ir šiandien tebestovi mano akyse mūsų prezidento rescriptas (tik tokiais atvejais vieton diplomo specialisto kaligrafo surašytas tekstas), tur būt tuomet pirmą kartą sudarytas.

Vienų vokiečių kariuomenės manevrų metu von Hindenburgas — tuomet Vokietijos prezidentas — paradą priėmęs, sveikindamasis su kitų kraštų karo atstovais, mūsų K. Škirpai padavė ranką, ko nebuvo padaręs kitiems atstovams. Nereikia aiškinti, kad tuo išskirtiniu prezidento mostu K. Škirpa savo poste pasiekė pačią viršūnę; vokiečiai šį gestą užfiksavo foto nuotraukose.

Karo mokslai skiriasi nuo kitų mokslo šakų, taigi ir nuo diplomatijos, kurios kodeksas yra sudurstytas iš praktikos, bendraujant su kitomis tautomis. Išorinė forma, vadinama diplomatinio protokolo gražna, dar nereiškia diplomatijos, kurią gerai perprasti įgalina tik ilgų metų praktika.

Kaip K. Škirpa perėjo iš savo profesijos į diplomatinę painiavą?

A. Hitleris 1933 m. per rinkimus pasiekė Vokietijos kanclerio postą. Spėdamas kardinalinius pasikeitimus vokiečių politikoje, daugelį metų buvęs mūsų atstovu Berlyne V. Sidzikauskas laiku pasiprašė, ir URM jį perkėlė tom pačiom pareigom į Londoną; jo vietą perėmė dr. J. Šaulys. Mūsų naujasis atstovas stengėsi turėti kuo mažiau sąlyčio su vokiečių naujoviška nacionalsocialistine vyriausybe, kartais net ją ignoruodamas, ką naciai, aišku, greit pastebėjo mūsų nenaudai.

Po 1938 m. kovo 17 d. lenkų ultimatumo, mūsų URM-je

buvo kilęs klausimas, ką skirti pirmuoju atstovu į Varšuvą. Daugumos nuostabai, į tą postą pasisiūlė K. Škirpa ir buvo paskirtas. Bet po devynių mėnesių jis buvo pakeistas dr. Jurgiu Šauliu, kuris stengėsi iš Berlyno pasišalinti.

K. Škirpa padarė didelę klaidą, karo attachės postą pakeitęs į diplomatinį, o dar didesnę — apsiimdamas būti atstovu dr. J. Šaulio vietoj Berlyne.

Turėdamas sąlytį su aukštais vokiečių kariniais sluoksniais, jis tikėjosi daugiau pasiekti už Šaulį; tik nacių laikais politiką lėmė jau ne genštabistai, o NSDP partijos viršūnės.

To K. Škirpai ilgai laukti neteko: vokiškieji naciai prisijungė Austriją ir Sudetų kraštą ir paskelbė Vokietijos protektoratą Čekoslovakijai. Nacių gerklėj tebebuvo Klaipėdos ašaka. Nei ilgai užsibuvęs Berlyne pragmatikas V. Sidzikauskas, nei jo vietą perėmęs dr. J. Šaulys nesugebėjo, o gal paprastai, daugiau pasirūpinę savo asmeniškais reikalais, šitos nelemties Lietuvai nepramatė.

Vokiečiai gerai žinojo, kad Klaipėdos kraštas buvo Versalio taikos konferencijos nutarimu Sąjungininkų priskirtas Lietuvai, ką ir Škirpa be abejo žinojo. Norėdami prieš Sąjungininkus pasirodyti "švariomis rankomis", vokiečiai per mūsų atstovą pakvietė iš užsienio grįžtantį mūsų užs. reik. ministerį J. Urbšį sustoti Berlyne "svarbiam pasitarimui" su Reicho užs. reik. ministeriu von Ribbentropu. Kas iš to "svarbaus pasitarimo" sekė, atpasakojau šio straipsnio pradžioje. Ten pabrėžiau, kad naciai mūsų naujuoju atstovu nebepasitikėjo. Deja, tik pats atstovas laiku nesusiprato iš savo posto garbingai pasitraukti, atsistatydinti. Dėl to von Ribbentropo parodyto K. Škirpai akibrokšto mūsų URM-ja jo neatšaukė, nes ten nebuvo jo klaidingas žingsnis; Škirpa pats turėjo susiprasti, ko nepadarė.

Belieka klausimas, kaip URM-ja vertino K. Škirpos raportus po vokiečių staigaus (ultimatyvinio) Klaipėdos krašto atplėšimo, grąsant kariška intervencija. Čia pradėta žiūrėti visai kitokiomis akimis į vokiečius. Todėl per K. Škirpą perduotomis vokiečių sugestijomis pavartoti jėgą ir atsiimti Vilnių ji nepasinaudojo ir toliau laikėsi paskelbto neutraliteto.

Po daugelio metų tuo klausimu ir lenkai pasisakė. Laiko tėkmėje pasirodė, kad buvome garbingai teisūs. Lenkų mokslininkas Henrikas Butowskis savo išleistame veikale "Agonia pokoju i Początek wojny" (tai 1939 prieškarinių ir pirmųjų karo dienų dokumentas) pabrėžtinai kartoja, kad tuo laiku

Lietuva įstengė išlaikyti neutralumą. Jis dokumentais įrodo, kaip vokiečiai gąsdino Lietuvą, kad Lenkija gali ją pulti, ir kaip naciai kurstė lietuvius karo pradžioje žygiuoti į Vilnių. Autorius supranta lietuvių aspiracijas Vilniaus klausimu, žino, kaip lietuviams buvo stiprių pagundų, kurios buvo paveikusios net kai kuriuos karius ir politikus, bet lietuviai ir "neapdovanodami Lenkijos simpatijomis" visgi jos atžvilgiu laikėsi lojaliai".

Pravartu tarti keletą žodžių apie pačią knygą "Sukilimas".

Perskaičius knygos 576 puslapius, susidaro įspūdis, kad joje kalbama, anot lotynų posakio, "de omnibus rebus et de quibusdam", atseit, apie daugelį dalykų ir apie kai ką.

Bendrai sakant, dažnas atsiminimų rašytojas stengiasi prirašyti tomus, lyg tokiu puslapių apstumu norėdamas savo veiklą išplėsti, ar padidinti. Tokios pat linkmės ir "Sukilimo" autorius neišvengė, versdamas skaitytoją knygą perskaityti iki galo.

"Sukilimą" skaitant, norisi greičiau prieiti prie sukilimo organizacijos, prasmės ir pačios eigos. Deja, perverti veik pusę knygos teksto, bet po daugelio pasikartojimų, projektų ant projektų, konkrečiai susiduri kaip tik su toje knygoje patiekta medžiaga, nieko bendro su sukilimu neturinčia.

Taip pvz. skaitai bereikalingą knygos balastą apie Teisės liudijimą krauju (259 psl.); bet ką gi bendro tai turi su sukilimu? Kiekvienam aišku, kad visa tai, ką NKVD-istai išišdarinėjo Lietuvoje nuo 1940 m. birželio iki 1941 m. liepos mėnesio, jau karui su vokiečiais įsiliepsnojus, yra ne šios knygos, bet atskiro veikalo dalis. Visi supranta, kad autorius, būdamas Berlyne, daug vėliau iš kitų tas klaikias žinias surinko, vadinas, nebuvo tiesioginis tų žinių liudininkas.

Knygos vertę sumenkina ir kitas ilgas atpasakojimas apie Reicho žygį per Lietuvą (298 psl.).

Skaitydamas K. Škirpos iš vokiečių šaltinių paimtus duomenis, kokia ar kelinta armija bei kuria kryptimi trypė Lietuvos žemelę, stumdama lauk dvidešimtojo amžiaus marą, nesijauti karo mokyklos mokiniu, kuriam lektorius dėsto pasauly vykusių karų taktiką. Kaip eiliniam skaitytojui, prisipažįstu, tai nesudarė jokio įdomumo, nors tai ir buvo Lietuvos teritorijoj, o greičiau sukėlė nuobodulį, tuos, ne vietoj įterptus, puslapius beskaitant.

Kuklia antrašte "Paruošta ir įvykdyta" — dr. Adolfas Damušis aiškiai, nors ir suglaustai atpasakoja tuos įvykius, kurie

pirmoj eilėj palietė Kauną. Čia be jokio patoso atpasakojama karo pradžios eiga vokiečių su bolševikais, kaip ši eiga atsiliepė į Lietuvą, tiesiog — kiek palietė patį Kauną ir jo apylinkes. Taigi ir čia kalba ne "Sukilimo" autorius, bet vienas iš bendraminčių.

Nuo pat vokiečių karo su lenkais pradžios K. Škirpa, į nieką neatsižvelgdamas, atrodo, ieškojo "pats savęs", nors vokiškieji naciai tik vakarykščiai buvo atplėšę iš Lietuvos Klaipėdos kraštą. Tartum to nežinodamas, stengėsi įpiršti Lietuvos vyriausybei vokiečių mintį jėga atsiimti Vilnių. Nenoromis žmogus pagalvoji, ar buvusio atstovo toks mostas laikytinas normaliu? Nepaisant vokiečių susikomplikavusios būklės, kada rugsėjo 3 d. anglai ir prancūzai paskelbė vokiečiams karą dėl Lenkijos neišprovokuoto užpuolimo, mūsų K. Škirpa, lyg A. Hitlerio "Mein Kampf" idėjų paveiktas, a priori patikėjo Vokietijos galutine pergale.

Šiandien tas jau nebesvarbu; tik norisi autorių paklausti, kodėl jo knyga, pasirodžiusi po puskapio metų, tebesilaiko anos įstrigusios minties, kad Lietuvos atstatymas parėjo tik nuo Vokietijos geros valios ir malonės?

Verčiant šios knygos puslapius, atrodo, kad pirmoji dalis lyg būtų jo veiklos paruoša, kuri, sprendžiant diplomatiškai, buvo labai neapdairi, pasitikint sena pažintimi su tokiu d-ru Kleistu. Pačioj knygoj, net keliose vietose, aiškiai kalba, kad Kleistui nacių buvo pavesta žvalgyti Maskvos ambasadą Berlyne, ir dar susitikinėti su K. Škirpa, "kaip su senu pažįstamu".

Net ir po pasiuntinybės rūmų raktų perdavimo Reicho užs. reik. m-jai (1940 m. spalių 14 d.) K. Škirpa vis dėjosi tebesąs Lietuvos atstovu, visokius savo raštus bei pro memorijas pasirašinėdamas pilnu atstovo titulu. Kol jis, kitų nacių įspėjamas, kaip sakoma, nelipo vokiečiams ant kulnų, jie jam leido gyventi Berlyne, kur naciams buvo lengva jį sekti.

Kai pagaliau Škirpa panoro parvykti į Kauną karo veiksmų pradžioje, naciai savaip patvarkė, kaip jų politikai geriau tiko, visai nesileisdami į jokias su juo kalbas ir sulaikydami jį namų arešte.

Tik dabar knygos autorius prakalba apie Rosenbergo planus vokeičių okupuotus kraštus paversti didžiojo vokiečių Reicho "lebensraumu". Atrodytų, lyg dabar buvęs atstovas praregėjo; tad savaime kyla klausimas, kuriems galams jo knyga dar dviem šimtais puslapių praskiesta. K. Škirpai nedaug teko laiko pasimokyti atstovauti Varšuvoje (nuo 1938 m.

kovo iki gruodžio mėn.), tačiau jis apsiėmė atsisėsti į dr. Jurgio Šaulio kėdę mūsų pasiuntinybėje Berlyne. Humanum est errare, nisi insipientis in errore perseverare.

Kaip šių kritiškų pastabų pradžioje buvau užsiminęs, gal geriau K. Škirpa būtų padaręs, pasitelkęs savo bičiulius iš kariškos stovyklos pasipriešinti dėl nelemto lenkų 1938 m. kovo 17 d. ultimatumo. Nors kandidatų atstovais į Varšuvą nebuvo daug, bet ne vienas truktelėjo pečiais, užgirdęs, kad K. Škirpa pasisiūlė.

Jam neilgai teko susipažinti su nauja, labai painia mūsų su lenkais politika, nes po devynių mėnesių į Varšuvos postą pasisiūlė dr. Jurgis Šaulys, kuriam vokiškųjų nacių politika buvo kaulu įstrigusi gerklėje.

Čia, mūsų supratimu, K. Škirpa pakartojo savo klaidą, pereidamas iš karo attachės į tiesiogiai diplomatinį postą.

Jei vėliau jam teko pakelti visus nacių smūgius prieš Lietuvą — nuo pat Klaipėdos krašto atplėšimo 1938 m. kovo 23 iki slaptų von Ribbentropo su Molotovu protokolų Maskvoje 1939 m. rugpiūčio - rugsėjo mėnesiais, tai nemanome vien tik Škirpą dėl to pakaltinti. Greičiausiai bus kalta ankstesnė mūsų atstovybė Berlyne su V. Sidzikausku ir Jurgiu Šauliu, kuriuodu Lietuvai nedaug pasitarnavo.

Istorinėje perspektyvoje galėtume priskirti NSDP su A. Hitleriu įsigalėjimą Vokietijoje. Ir Klaipėdoje nacizmu greit užsikrėtė tokie Sassai ir Naumanai. Viso to pasėka neapsiėjo be nacių smurto, kurį eventualiai palietė ir mūsų kariuomenės teismo sprendimai.

Va, šitoj vietoj tektų priskirti didžiausią kaltę mūsų tuolaikiniams atstovams Berlyne, nesugebėjusiems to sprendimo nukreipti, kaip sakoma — ad calendas graecas. Be kitų naciškų užmačių, ir anas teismo sprendimas juos paskatino "pamokyti lietuvius".

Iš tolimesnės K. Škirpos taktikos su naciais reikia pasidaryti išvadą, kad jis buvo gal priešingas tam trivialiam procesui Klaipėdos krašte prieš aiškius nacių pataikūnus. Bet vis tiek reikia sutikti, kad visų negerovių tarp Lietuvos su nacine Vokietija sunki našta atiteko paskutiniam buvusiam atstovui, kurios jis nesugebėjo pakelti.

TURINYS

P. M. — 80 metų 1
A. Rinkūnas — Mūsų švietimo problemos? 4
A. J. Kasulaitis, LB — ALTos sąveika 8
Vyt. Bagdanavičius — JAV sukaktis ir lietuvių tautos politinio gyvenimo samprata 17
Jonas Kuprionis — Lietuvių politinio susiorganizavimo problemos 26
JZ — Arkivyskupas Mečislovas Reinys 33
J. Varnas — Stasys Šalkauskis ir krikščioniškoji demokratija 43
P. Miškinis — Taip griaunama Lietuvos laisvinimo veikla ... 47

IN MEMORIAM

Stasys Lušys — A. A. dr. Petras Karvelis 54
Mirė Marija Gudelienė 59

SUKAKTYS

P. M. — Prof. dr. Juozui Eretui 80 metų 60
K. B. — Prelato Jono Balkūno kunigystės 50 metų sukaktis ... 64
J. V. — Prelatas Pranciškus Juras atšventė 85 metų sukaktį ... 68
B. Žukauskas — Antanas Tumėnas (30 m. mirties sukaktis) ... 72

ĮVYKIAI IR PROBLEMOS 76

KRITIŠKAI VERTINANT

Dr. P. Mačiulis — Kritiškos pastabos dėl K. Škirpos knygos "Sukilimas" 83

"TĖVYNĖS SARGO" ADMINISTRACIJOJE
galite gauti šias knygas:

LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRACY — **Algirdas J. Kasulaitis.** Išleido Leono XIII Fondas 1976 m. 244 psl. Kaina $4.00

MYKOLAS KRUPAVIČIUS — **Petras Maldeikis.** Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga 1975 m. 493 psl. Kaina $15.00

ATSIMINIMAI — **Mykolas Krupavičius.** Išleido Lietuviškos Knygos Klubas 1972 m. 364 psl. Kaina $10.00.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA — **M. Krupavičius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 164 psl. Kaina $2.00.

KRIKŠČIONIŠKIEJI VALSTYBINIO GYVENIMO DĖSNIAI — **Kard. Aug. Hond.** Vertė **G. Taučius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 45 psl. Kaina $1.00.

LIETUVOS VALSTYBĖS 1922 m. KONSTITUCIJA. Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1949 m. 23 psl. Kaina $1.00.

PIRMOJO PASAULINIO KARO TREMTYJE — **Bernardas Žukauskas.** Lietuvių Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubų leidinys. 136 psl. Kaina $1.50.

VLIKO GRUPIŲ KOMISIJOS PRANEŠIMAS. Išleido Clevelando Lietuvių Demokratinių Grupių Prezidiumas 1958 m. 80 psl. Kaina $1.25.

KOMUNIZMO GRĖSMĖ EMIGRACIJOS KRYŽKELĖJE — **Algirdas Kasulaitis.** Paskaita skaityta Čikagos lietuvių visuomenei 1969 m. kovo 1 d. 24 psl. Kaina $0.50.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA IR LKDS KOVOJE UŽ ŽMOGŲ IR LAISVĘ. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos Centro Komitetas 1966 m. 31 psl. Kaina $0.50.

Užsakymus siųskite šiuo adresu:

TĖVYNĖS SARGAS
c/o Antanas Balčytis
6819 S. Washtenaw,
Chicago, IL. 60629 USA

Alp(LKA) 1745
1976, Nr.2

Kaina $3.00

90. 743105